DOCUMENT RESUME

ED 365 090 FL 021 066

TITLE	Program of Studies, Ukrainian Language Arts (Early Childhood Services-Grade 12).
INSTITUTION	Alberta Dept. of Education, Edmonton.
REPORT NO	ISBN-0-7732-0478-4
PUB DATE	91
NOTE	317p.
PUB TYPE	Guides - Classroom Use - Teaching Guides (For Teacher) (052) -- Multilingual/Bilingual Materials (171)
EDRS PRICE	MF01/PC13 Plus Postage.
DESCRIPTORS	*Bilingual Education Programs; Curriculum Design; Elementary Secondary Education; Foreign Countries; *Language Maintenance; *Native Language Instruction; *Second Language Programs; *Ukrainian; Uncommonly Taught Languages
IDENTIFIERS	*Alberta; Canada; *Two Way Bilingual Education

ABSTRACT

The Ukrainian language arts program for Alberta's (Canada) elementary and secondary schools is a two-way bilingual curriculum, serving both native speakers and non-native learners of Ukrainian. An introductory section to the curriculum gives an overview of the province's philosophy and policy concerning language instruction and general principles guiding the curriculum's design. The second section outlines briefly the general learning expectations for students in the program, and the third section lists more specific learner expectations for required and elective components and, in greater detail, for the Ukrainian language arts component. The expectations address student language skills and attitudes and cultural appreciation at grades 3, 6, 9, and 12. The publication schedule for program-related learning resources is also provided. In addition, the entire document is presented in Ukrainian. An accompanying teaching manual is in both English and Ukrainian; an accompanying teacher resource manual is entirely in Ukrainian (except for Introduction). (MSE)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

FL

ED 365 090

PROGRAM OF STUDIES

UKRAINIAN LANGUAGE ARTS

(EARLY CHILDHOOD SERVICES - GRADE 12)

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

☑ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

- Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY
S Wolodko

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

LANGUAGE SERVICES

Alberta
EDUCATION

FL 021666

BEST COPY AVAILABLE

PROGRAM OF STUDIES

UKRAINIAN LANGUAGE ARTS

(EARLY CHILDHOOD SERVICES - GRADE 12)

Alberta Education
1991

ALBERTA EDUCATION CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Alberta. Language Services.
Program of studies, Ukrainian language arts :
(Early Childhood Services – grade 12).

Text in English and Ukrainian with Ukrainian text on inverted pages.
ISBN 0-7732-0478-4

1. Ukrainian language -- Study and teaching -- Alberta. 2. Language and languages -- Study and teaching -- Alberta -- Bilingual method. I. Title.

PG3811.A333 1991 491.79

Copyright © 1991, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Education.
Alberta Education, Language Services Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton, Alberta, T5K 0L2.
All rights reserved. Additional copies may be obtained from the Learning Resources Distributing Centre.

TABLE OF CONTENTS

A. PROGRAM RATIONALE AND PHILOSOPHY 1

Principles 2

B. GENERAL LEARNER EXPECTATIONS 3

C. SPECIFIC LEARNER EXPECTATIONS 5

Required/Elective Components 5

Learner Expectations – Ukrainian Language Arts (ECS – Grade 12) 6

D. BASIC LEARNING RESOURCES 13

UKRAINIAN LANGUAGE ARTS

A. PROGRAM RATIONALE AND PHILOSOPHY

Alberta Education's *Language Education Policy for Alberta,* 1988, recognizes that language is the primary form of human communication. The policy states:

> Language is essential to the intellectual development and socialization of children and basic to all learning. Language contributes to personal growth and cultural enrichment. It represents a major means of interpreting reality and expressing the unique experiences of individuals and of different cultural groups. In addition to serving as a source of individual, group and cultural identity, language is the major medium for transmitting knowledge and past achievements and ensuring contact between generations. Languages share many universal features which make all humans similar to each other and distinct from other living things. Skilled and proficient use of language also contributes to economic and social success.

This policy states that the Government of Alberta respects the multicultural nature of the province and acknowledges the wishes of parents who belong to a variety of cultural groups. Therefore, Alberta Education provides opportunities for students to learn a variety of languages. The Ukrainian bilingual program provides one such opportunity.

The Ukrainian bilingual program serves the educational needs of native speakers of Ukrainian and the needs of students who speak other languages and wish to learn Ukrainian.

For Ukrainian-speaking children, either born in Canada or abroad, the bilingual program is a means of developing and maintaining their sense of self-worth and strengthening their psychological ties and emotional bonds with their families and their community. The program facilitates their transition from home to the school, especially in the early years.

For children who do not speak Ukrainian, whether they are of Ukrainian background or not, the program provides opportunities for personal development and possibly the economic advantages that language learning can provide. As well, students in bilingual programs receive subtle metalinguistic, academic and intellectual benefits.

Following the government's policy statement in *Secondary Education in Alberta,* 1985, a review was begun of the Ukrainian Language Arts Program for Grades 1 through 12. The purposes of this review included ensuring that the developmental needs of students are being addressed and that there is continuity in the program from elementary school through junior and senior high school. At that time, Alberta Education also noted the need for a basic learning resource to complement the program and make its implementation feasible.

The result of that review and follow-up work is this revised, updated and articulated Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS–Grade 12) and accompanying basic learning resources. The program and resources were developed by Alberta Education. The resources are being published by the Ukrainian community.

PRINCIPLES

The fundamental principles which follow relate to the nature of language, child development and the process of language learning, and provide the theoretical framework for the Ukrainian Language Arts Program.

- The acquisition and development of Ukrainian language arts skills broaden students' views, add new dimensions and flexibility to thinking through exposure to a new cultural experience and value system, and provide a new perception of the world as well as an understanding of multiculturalism in Canada.
- Language is used to explore ideas and experiences, to construct meaning and to communicate our understandings.
- A balanced language arts program promotes students' all-round development (cognitive, affective, psychomotor) and assists them in coping with developmental changes by providing opportunities for social, emotional, moral, intellectual and creative growth.
- A successful Ukrainian Language Arts Program harmoniously reflects the culture of the Ukrainian community, as language and culture are closely interconnected.
- In language use, viewing, listening, speaking, reading and writing are interrelated.
- Students need to acquire the ability to vary their Ukrainian language appropriately when dealing with different people in different situations for different purposes and gain confidence in using Ukrainian in a range of functions and contexts.
- Experience and language are closely interwoven in all learning situations.
- Language expansion, especially oral language development, primarily occurs through active involvement in meaningful situations. The development of language skills, which is tied to the development of cognitive/thinking processes, is facilitated through contextual support and teacher mediation.
- Reading is an interaction between the reader (with his or her experiences, expectations and personal views) and the text. Students' experiences with reading and literature facilitate language acquisition, lead to personal growth and foster a greater appreciation of culture and cultural differences among community members.
- Students' personal responses to what they have read help them relate the context to their own experience and cause them to reflect upon what the selection means to them, in whole or in part.
- Through writing, as through speaking, students can develop, express and share thought, emotion and experience. Through personal writing, the child clarifies his or her own values, and shares them and compares them with those of others. Through personal writing, students further develop thoughts, emotions and experiences obtained through viewing, listening, speaking and reading, and become sensitive to different purposes and audiences in communicating.
- The use of technology in the classroom in practical, purposeful language-learning situations fosters language development and language use.
- Evaluation is an ongoing part of instruction.
- Although the surface aspects of different languages (such as pronunciation and fluency) are clearly separate, there is an underlying cognitive/academic proficiency that is common across languages. This common underlying proficiency makes possible the transfer of cognitive/academic or literacy-related skills across languages. Thus, first and second language skills are interdependent; that is, when skills are developed in one language, they will transfer to another.

B. GENERAL LEARNER EXPECTATIONS

The general learner expectations describe, in broad terms, what knowledge, skills and attitudes students should be able to demonstrate as a result of their learning experiences in Ukrainian language arts.

The expectations for this program are:

1. students will have the ability and desire to read, listen and view for a variety of purposes
2. students will express thoughts and feelings for a variety of purposes and in a variety of situations
3. students will respond to literature and other art forms
4. students will appreciate and participate in Ukrainian culture
5. students will use the language as a medium for cognitive, affective and social learning
6. students will have the knowledge of the language and the skills necessary to interpret and express ideas.

C. SPECIFIC LEARNER EXPECTATIONS

The specific learner expectations (see charts that follow) expand on each of the general learner expectations. They are explicit statements about what students are expected to achieve. The twenty-four specific expectations identified, with variations for Grades 3, 6, 9 and 12 levels, serve as benchmarks to indicate stages in students' development of their language and cultural proficiency.

To demonstrate growth in proficiency at various grade levels, the expectations are formulated in the context of expanding knowledge, skills and attitudes. The specific expectations show movement from the concrete to the abstract, from controlled activity to spontaneous expression, from teacher direction to self-direction and self-monitoring, from focus on the self to one's peers and society at large.

REQUIRED/ELECTIVE COMPONENTS

The instructional time for the secondary portion of the Ukrainian Language Arts Program, Grades 7 to 12, is allocated as follows:

- 80% required component
- 20% elective component.

The **required component** of Ukrainian language arts consists of all expectations of the program. All expectations are mandatory for all students.

The **elective component** permits the teacher to:

- remediate or reinforce concepts, skills and attitudes in the required component
- extend or enrich the program by introducing additional concepts, skills and attitudes appropriate to students' interests and their proficiency in Ukrainian language and culture
- effectively individualize instruction to meet the needs of native speakers of Ukrainian and students who are learning Ukrainian as a second language.

LEARNER EXPECTATIONS — UKRAINIAN LANGUAGE ARTS (ECS - GRADE 12)

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 1: **Students will have the ability and desire to read, listen and view for a variety of purposes.**

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
1.1	• obtain information from others and from simple reference materials	• obtain specific information from teacher-selected sources	• obtain information from a variety of authentic sources in structured situations	• independently obtain information from a variety of authentic sources
1.2	• recognize in familiar situations their own opinions and feelings and those of others	• recognize how one expresses personal feelings, ideas and opinions	• recognize ideas, opinions and feelings about social issues that are relevant to them	• understand ideas, opinions and feelings related to current issues
1.3	• recognize persuasive words and phrases in familiar language	• recognize persuasive messages in language	• recognize the effectiveness of a message containing persuasive elements	• understand obvious and subtle persuasive elements in language
1.4	• follow a short series of oral or written directions or simple procedures	• follow a series of oral or written directions, or a procedure	• understand written, oral and visual instructions to carry out a complex task, with teacher or peer assistance	• independently use written instructions and instructional diagrams in following a procedure
1.5	• enjoy the creative elements of language.	• recognize and enjoy creative or imaginative elements of language.	• understand how imaginative techniques contribute to effective expression.	• use imaginative techniques that contribute to effective expression.

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 2: **Students will express thoughts and feelings for a variety of purposes and in a variety of situations.**

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
2.1	• present information of personal interest in the classroom	• effectively organize and present information of interest to their peers	• convey information on personal and societal topics in structured situations	• effectively organize and present to various audiences information of general interest
2.2	• share personal opinions, ideas and feelings	• share feelings; share and support ideas and opinions	• reflect upon and share ideas, opinions and feelings about personal and social issues	• share ideas, feelings and opinions, using appropriate form and tone
2.3	• elicit help or cooperation from others to fulfill personal needs	• use persuasive elements in language	• use persuasive elements to suit intent	• determine issues of relevance to their peers and others and present them, using appropriate persuasive techniques
2.4	• present simple oral directions and procedures	• present directions and procedures orally and in writing	• communicate concise instructions in concrete, structured activities	• independently write or orally present a course of action of relevance to their peers or others
2.5	• use language creatively in structured situations.	• use teacher-identified techniques to enhance expression.	• use selected imaginative techniques to contribute to effective expression.	• use a variety of techniques to enhance expression.

Ukrainian Language Arts (ECS – Grade 12) /7 (1991)

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 3: Students will respond to literature and other art forms.

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
3.1	• respond personally to literature of interest to children	• respond personally to a variety of literary forms	• interpret personally and begin to analyze works of art and literature	• respond critically to a variety of literary forms
3.2	• use literature and other art forms to reflect creatively upon personal experience	• use literature and other art forms to reflect creatively upon experiences of general interest	• use literature and other art forms to reflect creatively upon issues and experiences of relevance to themselves and their peers	• use literature and other art forms to reflect upon issues of universal interest
3.3	• recognize the presence of Ukrainian literature and arts in their immediate environment	• recognize the presence of Ukrainian literature and arts in Canada	• recognize the literary and artistic forms that are characteristic of Ukrainian culture	• recognize the contribution of Ukrainian culture to world literature and the arts
3.4	• know names of some Ukrainian writers and artists.	• know basic facts about some important Ukrainian writers and artists.	• recognize that there is a relationship between the lives and times of authors or artists and their works.	• recognize the characteristic styles of writers or artists.

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 4: **Students will appreciate and participate in Ukrainian culture.**

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
4.1	• recognize and be sensitive to characteristic cultural features	• recognize and be sensitive to differences or similarities in cultures	• identify similarities and differences in world view of Ukrainians and other cultural groups	• understand the impact of cultural characteristics on society
4.2	• recognize the elements of the lifestyle of Ukrainians in their immediate environment and personal experience	• recognize the contribution of the lifestyle of Ukrainians to the wider community	• recognize the contribution of Ukrainian culture to Canadian and Western civilization	• recognize that cultural diversity is characteristic of all societies
4.3	• exhibit culturally appropriate behaviour in structured situations.	• independently exhibit culturally appropriate behaviour in familiar situations.	• know about behaviours appropriate to Ukrainian culture and be able to apply this knowledge beyond the classroom.	• be able to function and contribute to the life of the cultural community in the Canadian multicultural context.

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 5: **Students will use the language as a medium for cognitive, affective and social learning.**

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
5.1	• acquire concepts and develop learning strategies in subjects taught in Ukrainian in structured situations	• practise a variety of learning strategies to acquire concepts in structured situations	• recognize strategies that they apply to learning	• consciously choose and use strategies appropriate to the learning situation
5.2	• demonstrate confidence by using the Ukrainian language in structured situations	• demonstrate confidence by willingly interacting in the Ukrainian language with peers and teachers	• demonstrate confidence by using the Ukrainian language at school and in the local community	• demonstrate confidence by taking advantage of opportunities to use the Ukrainian language
5.3	• be aware of the benefits of a bilingual education.	• demonstrate pride in the uniqueness of their bilingual educational experience.	• demonstrate a personal understanding of the lifelong value of a bilingual and multicultural education.	• apply the knowledge and skills gained through bilingual education.

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 6: **Students will have the knowledge of the language and the skills necessary to interpret and express ideas.**

Expectation Group	Grade 3	Grade 6	Grade 9	Grade 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
6.1	• express thoughts orally and in writing, using accurate, simple sentences	• express accurately thoughts of personal interest, orally or in writing, using simple and complex sentences	• use several connected sentences to produce accurately a cohesive discourse	• formulate thoughts in extended discourse using a variety of connective devices
6.2	• use correct word forms and word order to formulate simple messages of personal interest in structured situations	• with teacher guidance, use correct word forms and word order to formulate messages of personal interest	• monitor effectively, with teacher and peer input, the correctness of word forms and word order	• monitor independently the correctness of word forms and word order
6.3	• understand implicitly the meaning carried by word form, word order and individual words in simple contextualized oral and written statements	• use their knowledge of word forms, word order and individual words to understand simple narratives and conversations	• use effectively knowledge of word forms, word order and individual words to obtain and verify meaning from a variety of written and oral discourses	• independently make effective use of word forms, word order and individual words to obtain and verify meaning while listening to or reading authentic language
6.4	• use learned vocabulary to convey meaning.	• expand vocabulary to convey meaning on topics of personal and general interest.	• employ known vocabulary and access needed vocabulary from sources identified by the teacher.	• ensure the precision of messages by independently accessing needed vocabulary.

D. BASIC LEARNING RESOURCES

A basic learning resource, NOVA (1-12), has been developed by Alberta Education and is being published by the Ukrainian Language Education Centre of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta. Plans are to make NOVA available for purchase through Alberta Education's Learning Resources Distributing Centre according to the following schedule:

NOVA 1 - December 1990
NOVA 2, 7 - September 1991
NOVA 3, 8, 10 - September 1992
NOVA 4, 9, 11 - September 1993
NOVA 5, 6, 12 - September 1994

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З

УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

LANGUAGE SERVICES
Alberta
EDUCATION

BEST COPY AVAILABLE

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З

УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

Міністерство освіти Альберти
1991

ALBERTA EDUCATION CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Alberta. Language Services.
Program of studies, Ukrainian language arts :
(Early Childhood Services – grade 12).

Text in Ukrainian and English with English text on inverted pages.

On cover: НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)
ISBN 0-7732-0478-4

1. Ukrainian language -- Study and teaching -- Alberta. 2. Language and languages -- Study and teaching -- Alberta -- Bilingual method. I. Title.

PG3811.A333 1991 491.79

Copyright © 1991, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Education. Alberta Education, Language Services Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton, Alberta, T5K 0L2. All rights reserved. Additional copies may be obtained from the Learning Resources Distributing Centre.

ЗМІСТ

А. ПРОГРАМА ТА ЇЇ ФІЛОСОФІЯ 1
Принципи 2

Б. ЗАГАЛЬНІ ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ 5

В. СПЕЦИФІЧНІ ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ 7
Обов'язкові та факультативні компоненти 7
Цільові результати навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) 8

Г. ОСНОВНІ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІЯЛИ 15

УКРАЇНСЬКА МОВА

А. ПРОГРАМА ТА ЇЇ ФІЛОСОФІЯ

Мовна освітня політика для Альберти, документ, прийнятий Міністерством освіти Альберти в 1988 р., визнає мову як первинну форму людського спілкування. В ньому говориться:

> Мова має велике значення для розумового розвитку та соціяльного спілкування дітей, а також є основою освіти. Мова сприяє росту особистости та культурному збагаченню. Це є основний спосіб виразу сприйняття реального світу й передачі досвіду та почуттів як окремих особистостей, так і різних культурних груп. На додаток до того, що мова є засобом індивідуальної, групової та культурної ідентифікації, вона служить для передачі знань і минулих досягнень, забезпечуючи контакт між поколіннями. Мови мають багато спільних рис, що робить усіх людей подібними один до одного й відмінними від інших живих істот. Уміле та кваліфіковане використання мови робить свій внесок до економічного та соціяльного проґресу.

Даний документ констатує, що уряд Альберти поважає багатокультурний характер провінції та визнає бажання батьків, які належать до різноманітних культурних груп. Таким чином, Міністерство освіти Альберти надає учням можливість вивчати різні мови. Одній із таких можливостей служить Українська двомовна програма.

Українська двомовна програма відповідає освітнім потребам україномовного населення, а також тих, хто, розмовляючи іншими мовами, бажає вивчати українську.

Для україномовних дітей, народжених у Канаді або закордоном, двомовна програма є засобом розвитку й підтримання відчуття їхньої самосвідомости, зміцнення психологічних та емоційних зв'язків з їхніми сім'ями та їхньою громадою. Програма полегшує перехід від домашнього оточення до школи, особливо в ранні роки.

Для дітей, які не говорять українською мовою, незалежно від того, чи вони є українського походження чи ні, програма надає можливости для особистого розвитку, а також для економічних переваг, що їх заключає в собі знання мови. Учні двомовних програм крім того використовують їх менш помітні, але значні металінґвістичні, академічні та інтелектуальні переваги.

Дотримуючись урядової політики в документі *Середня шкільна освіта в Альберті*, 1985, Міністерство освіти Альберти почало перегляд навчальної програми з української мови для 1 – 12 кляс. Метою цього перегляду було забезпечення відповідности програми всебічному розвитку учнів, а також взаємозв'язку між програмою початкових, середніх та старших кляс. На той час Міністерство освіти Альберти відзначило потребу у виготовленні учнівських навчальних матеріялів для доповнення програми й забезпечення втілення її в життя.

Результатом цього перегляду та наступної роботи стала ця доповнена й перероблена згідно із сучасними вимогами Навчальна програма з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) та супроводжуючі її основні навчальні матеріяли. Програма та матеріяли були розроблені Міністерством освіти Альберти. Видаються навчальні матеріяли українською громадою.

ПРИНЦИПИ

Наступні основні принципи (стосовні природи мови, розвитку дитини та мовного навчального процесу) складають теоретичну базу Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса):

- Оволодіння навичками української мови та їх розвиток розширює учнівський світогляд, надає їхньому мисленню нової вимірности та гнучкости через причетність до нового культурного досвіду та нової системи цінностей, виховує нове бачення світу та розуміння багатокультурности в Канаді.

- Мова служить для вивчення інтелектуального та чуттєвого досвіду, для побудови значення й передачі його в цілях комунікації.

- Збалансована мовна програма сприяє всебічному розвитку учнів (пізнавальному, емоційному, психічному) й допомагає їм у віковому розвитку, створюючи можливості для соціяльного, емоційного, духовного, інтелектуального та творчого розвитку.

- Успішно розроблена навчальна програма з української мови гармонійно відображає в собі культуру української громади, так як мова та культура є тісно взаємопов'язані.

- У мовній діяльності споглядання, слухання, усне мовлення, читання й писання знаходяться у взаємозв'язку.

- Учням потрібно навчитися використовувати українську мову відповідно до різних людей та різних ситуацій з різною метою, а також у різних функціях та контекстах.

- Досвід та мова є тісно взаємопов'язаними в усіх навчальних ситуаціях.

- Розвиток в учнів мови, особливо усної, найефективніший за активної участи в змістовних ситуаціях. Розвиток мовних навичок, що є пов'язаний з розвитком пізнавально-мисленнєвого процесу, полегшується за допомогою контекстуальної підтримки та посередництва вчителя.

- Читання – це є взаємодія між читачем (з його/її досвідом, загальним рівнем та індивідуальним світоглядом) і текстом. Причетність учнів до читання та літератури полегшує оволодіння мовою, сприяє особистому росту й виховує повагу до культури та культурних відмінностей між членами суспільства.

- Особисте сприйняття учнями того, що вони прочитали, допомагає їм співвідносити контекст із власним досвідом і стимулює їх до роздумів над тим, що прочитане значить, у цілому чи зокрема.

- У письмовому мовленні, як і в усному, учні можуть розвивати, виражати та обмінюватися думками, почуттями й досвідом. Через самостійне писання дитина розвиває систему власних цінностей, поділяє їх та порівнює з цінностями інших. Через самостійне писання продовжується подальший розвиток мислення, почуттів і досвіду, набутих через споглядання, слухання, говоріння та читання; учні починають у спілкуванні розрізняти цілі та авдиторію.

- Використання комп'ютерної та іншої сучасної техніки в клясі для практичних, цілеспрямованих мовних навчальних ситуацій сприяє розвитку мови та її використанню.

- Оцінювання знань є невід'ємною частиною навчання.

- Незважаючи на те, що поверхневі аспекти різних мов (такі, як вимова, плавність) є очевидно різними, існує внутрішня пізнавальна/навчальна основа, спільна для всіх мов. Ця спільна внутрішня єдність робить можливим передачу пізнавально-навчальних чи письменних навичок від мови до мови. Таким чином, навички з різних мов є взаємопов'язаними; тобто, коли навички розвинені в одній мові, вони перейдуть до іншої.

Б. ЗАГАЛЬНІ ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Загальні цільові результати в загальних термінах описують, які знання, навички та вміння повинні виявляти учні як наслідок освітнього досвіду згідно з Навчальною програмою з української мови.

Цільовими результатами цієї програми є:

1. Учні будуть мати вміння й бажання читати, слухати та споглядати з різними цілями.
2. Учні будуть виражати думки та почуття з різними цілями та в різних ситуаціях.
3. Учні будуть відгукатися на літературу та інші форми мистецтва.
4. Учні будуть цінувати українську культуру та брати активну участь у ній.
5. Учні будуть використовувати мову як засіб для пізнавального, чуттєвого та суспільного вчення.
6. Учні будуть володіти мовними знаннями та вміннями, потрібними для сприйняття та вираження ідей.

В. СПЕЦИФІЧНІ ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Специфічні цільові результати (див. наступні сторінки) конкретно визначають кожний із загальних цільових результатів. Це є поширені положення про очікуваний рівень учнівських знань. Двадцять чотири специфічні цільові результати у варіянтах для рівнів 3, 6, 9 та 12 кляс служать для позначення відповідних етапів у розвитку учнівської мовної та культурної вправности.

Щоб продемонструвати ріст вправности на рівнях різних кляс, цільові результати сформульовані в контексті знань, умінь і навичок, що набуваються та розвиваються в навчальному процесі. Специфічні цільові результати показують еволюцію учнівського мислення від конкретного до абстрактного, від контрольованої мовної діяльности до спонтанного виразу думок, від керування вчителем до самокерування, від зосереджености на собі – до інших і суспільства в цілому.

ОБОВ'ЯЗКОВІ ТА ФАКУЛЬТАТИВНІ КОМПОНЕНТИ

Навчальні години для середньошкільної частини програми з української мови для 7 – 12 кляс поділяються наступним чином:

- 80% становить обов'язковий компонент
- 20% становить факультативний компонент.

Обов'язковий компонент Навчальної програми з української мови включає всі цільові результати даної програми, які є невід'ємними елементами розвитку мовної вправности всіх учнів.

Факультативний компонент дозволяє вчителеві:

- покращити чи закріпити поняття, вміння та навички, набуті як обов'язковий компонент
- розширити та збагатити програму шляхом вводу додаткових понять, умінь та навичок, що відповідають учнівським інтересам та рівню їхнього знання української мови та культури
- ефективно індивідуалізовувати навчальний процес, щоб задовольнити потреби як україномовного населення, так і всіх бажаючих вивчати українську як другу мову.

ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

Загальний цільовий результат 1: Учні будуть мати вміння й бажання читати, слухати та споглядати з різними цілями.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
1.1	• **отримувати інформацію від інших та із простого довідкового матеріялу**	• **отримувати спеціяльну інформацію із вказаних учителем джерел**	• **отримувати інформацію з різних автентичних джерел у модельованих ситуаціях**	• **самостійно отримувати інформацію з різних автентичних джерел**
1.2	• **розрізняти в знайомих ситуаціях власні думки та почуття, а також думки та почуття інших**	• **розрізняти вираження індивідуальних почуттів, ідей та думок**	• **розпізнавати ідеї, думки та почуття, стосовні суспільного життя**	• **розуміти ідеї, думки та почуття, стосовні актуальних проблем сьогодення**
1.3	• **розрізняти переконливі слова та фрази в знайомій мові**	• **розрізняти переконливі елементи в мові**	• **розпізнавати дійовість переконливих елементів у мові**	• **розуміти явні та приховані переконливі елементи в мові**
1.4	• **розуміти й виконувати ряд усних або письмових вказівок чи простих дій**	• **розуміти й виконувати ряд усних або письмових вказівок чи дій**	• **розуміти письмові, усні та візуальні вказівки при виконанні складних завдань з допомогою вчителя чи одноклясників**	• **самостійно використовувати письмові вказівки та допоміжні діяграми при виконанні певної дії**
1.5	• **відчувати задоволення від мовної творчости.**	• **розпізнавати та отримувати задоволення від творчих та образних елементів у мові.**	• **розуміти вклад образної техніки у виразність мови.**	• **використовувати образну мовну техніку для виразного мовлення.**

Загальний цільовий результат 2: Учні будуть виражати думки та почуття з різними цілями та в різних ситуаціях.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
2.1	● представляти в клясі інформацію, що є цікавою для них	● ефективно організовувати та подавати цікаву інформацію для однокласників	● передавати інформацію на особисту та суспільну тематику в модельованих ситуаціях	● ефективно організовувати та подавати різній авдиторії інформацію загального інтересу
2.2	● обмінюватися особистими думками, ідеями та почуттями	● обмінюватися почуттями; обмінюватися ідеями й думками та захищати їх	● розвивати ідеї, думки та почуття на особисту та суспільну тематику, а також обмінюватися ними	● обмінюватися ідеями, почуттями та думками, використовуючи відповідну мовну форму та інтонацію
2.3	● отримувати допомогу чи підтримку від інших для задоволення власних потреб	● використовувати переконливі елементи в мові	● використовувати переконливі мовні елементи, що відповідають власним намірам	● формулювати ідеї та думки, адресовані ровесникам та іншим, і подавати їх з використанням мовних елементів переконання
2.4	● давати прості усні вказівки чи ряд дій	● давати усні та письмові вказівки чи ряд дій	● подавати короткі вказівки для виконання конкретних, чітких дій	● самостійно письмово чи усно подавати дійові вказівки, значущі ровесникам та іншим
2.5	● творчо використовувати мову в модельованих ситуаціях.	● використовувати визначені вчителем мовні засоби для підсилення виразности мови.	● уживати певні засоби образности для виразности мовлення.	● уживати різноманітні засоби образности для підсилення виразности мовлення.

Загальний цільовий результат 3: Учні будуть відгукатися на літературу та інші форми мистецтва.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
3.1	● особисто відгукатися на дитячу літературу	● особисто відгукатися на різноманітні літературні форми	● осмислювати та починати аналізувати твори мистецтва та літератури	● критично відгукатися на різноманітні літературні форми
3.2	● використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення власного досвіду	● використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення загального досвіду	● використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення питань та досвіду, що являє інтерес для них та їхніх ровесників	● використовувати літературу та інші форми мистецтва для переосмислення досвіду, що являє інтерес для цілого суспільства
3.3	● сприймати українську літературу й мистецтво в своєму безпосередньому оточенні	● усвідомлювати наявність української літератури та мистецтва в Канаді	● розпізнавати літературні та мистецькі форми, характерні для української культури	● визнавати вклад української культури в світову літературу та мистецтво
3.4	● знати імена деяких українських письменників і митців.	● знати основні факти про деяких відомих українських письменників і митців.	● усвідомлювати, що між життям і часом творчости письменників і митців та їхніми творами існує взаємозв'язок.	● розпізнавати характерні стилі письменників і митців.

Загальний цільовий результат 4: Учні будуть цінувати українську культуру та брати активну участь у ній.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
4.1	● розпізнавати та відчувати характерні культурні риси	● розпізнавати та відчувати відмінність або схожість різних культур	● розпізнавати подібності та відмінності в світогляді українців та інших культурних груп	● усвідомлювати вплив культури на суспільство
4.2	● розпізнавати елементи українського побуту в своєму безпосередньому оточенні та особистому досвіді	● визнавати вплив українського побуту на ширшу громаду	● визнавати вклад української культури в канадську та західню цивілізацію	● визнавати, що культурна різноманітність є характерною для всіх суспільств
4.3	● проявляти властиву культурно-побутову поведінку в модельованих ситуаціях.	● самостійно виявляти властиву культурно-побутову поведінку в знайомих ситуаціях.	● знати культурно-побутову поведінку, властиву українській культурі, та бути здатними застосовувати це знання поза клясною кімнатою.	● бути членом суспільства та докладати до життя культурної громади в канадському багатокультурному контексті.

Загальний цільовий результат 5: Учні будуть використовувати мову як засіб для пізнавального, чуттєвого та суспільного вчення.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
5.1	● оволодівати поняттями та розвивати засоби вивчення предметів, що викладаються на українській мові, в модельованих ситуаціях	● використовувати на практиці різноманітні засоби навчання для оволодіння поняттями в модельованих ситуаціях	● розпізнавати засоби, застосовувані при навчанні	● свідомо вибирати та застосовувати засоби у відповідній навчальній ситуації
5.2	● виявляти самовпевненість, охоче вживаючи українську мову в модельованих ситуаціях	● виявляти самовпевненість, охоче спілкуючись з ровесниками та вчителями на українській мові	● виявляти самовпевненість, охоче вживаючи українську мову в школі та в місцевій громаді	● виявляти самовпевненість, охоче використовуючи можливості спілкуватися українською мовою
5.3	● виявляти особисте усвідомлення життєвого значення двомовної та багатокультурної освіти.	● виявляти гордість з унікального навчального досвіду, набутого в двомовній програмі.	● виявляти особисте усвідомлення життєвого значення двомовної та багатокультурної освіти.	● застосовувати знання та навички, набуті в двомовній програмі.

Загальний цільовий результат 6: Учні будуть володіти мовними знаннями та вміннями, потрібними для сприйняття та вираження ідей.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
6.1	● виражати думки усно та письмово, вживаючи чіткі, короткі речення	● точно виражати власні думки усно чи письмово, вживаючи прості та складні речення	● уживати кілька пов'язаних між собою речень для виявлення чіткої та логічної мови	● формулювати поширені думки з уживанням різноманітних з'єднувальних засобів
6.2	● уживати правильні форми слів і порядок слів при формулюванні простих повідомлень особистого характеру в модельованих ситуаціях	● за допомогою вчителя вживати правильні форми слів і порядок слів при формулюванні повідомлень особистого характеру	● за допомогою вчителя чи одноклясників успішно перевіряти правильне використання словоформ і порядку слів	● самостійно перевіряти правильність словоформ і порядку слів
6.3	● розуміти значення словоформи, порядку слів та окремих слів у простих усних чи письмових твердженнях, поданих у контексті	● застосовувати знання словоформ, порядку слів та окремих слів для розуміння простих розповідей та розмов	● ефективно використовувати знання словоформ, порядку слів та окремих слів для розуміння й перевірення значення різноманітних письмових та усних тверджень	● самостійно успішно вживати словоформи, порядок слів та окремі слова для розуміння й перевірення значення під час слухання чи читання автентичної мови
6.4	● уживати вивчений словниковий запас для передачі значення.	● розширювати словниковий запас з метою висловлювання на тематику особистого та загального інтересу.	● уживати вивчений словниковий запас та вміти знайти потрібний із джерел, пропонованих учителем.	● забезпечувати точність свого мовлення самостійним вишуканням потрібного словникового запасу.

Навчальна програма з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) /13 (1991)

Г. ОСНОВНІ НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІЯЛИ

Як основні навчальні матеріяли для Навчальної програми з української мови (Передшкілля - 12-а кляса), Міністерство освіти Альберти розробило НОВУ (1-12). Ці матеріяли публікуються Центром освіти українською мовою Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. Плянується подати НОВУ до продажі через Центр розповсюдження навчальних матеріялів при Міністерстві освіти Альберти згідно з наступним графіком:

НОВА 1 - грудень 1990
НОВА 2, 7 - вересень 1991
НОВА 3, 8, 10 - вересень 1992
НОВА 4, 9, 11 - вересень 1993
НОВА 5, 6, 12 - вересень 1994

FL

IMPLEMENTING
UKRAINIAN LANGUAGE ARTS
(ECS - GRADE 12)

TEACHER MANUAL

LANGUAGE SERVICES

Alberta
EDUCATION

BEST COPY AVAILABLE

IMPLEMENTING

UKRAINIAN LANGUAGE ARTS

(ECS - GRADE 12)

TEACHER MANUAL

Alberta Education
1991

ALBERTA EDUCATION CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Alberta. Language Services.
Implementing Ukrainian language arts (ECS – grade 12) : teacher manual.

Text in English and Ukrainian with Ukrainian text on inverted pages.
ISBN 0-7732-0480-6

1. Ukrainian language -- Study and teaching -- Alberta. 2. Language and languages -- Study and teaching -- Alberta -- Bilingual method. I. Title.

PG3811.A333t 1991 491.79

Copyright © 1991, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Education.
Alberta Education, Language Services Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton, Alberta, T5K 0L2.
All rights reserved. Additional copies may be obtained from the Learning Resources Distributing Centre.

Acknowledgements

This manual has been developed through the cooperative efforts of many individuals. Comments were provided by Ukrainian language consultants Dr. E. Ewanyshyn (Edmonton Catholic Schools) and Ms. Natalka Dobrolige (Edmonton Public Schools), as well as Manitoba and Saskatchewan consultants who reviewed it as part of the ongoing activities of the Interprovincial Joint Ukrainian Bilingual Curriculum Project.

The learner expectations section of this manual is the result of a cooperative project for establishing outcomes, expectations and indicators for second language programs. The project was sponsored by Edmonton Public Schools and carried out jointly with the Language Services Branch of Alberta Education. Staff of the Edmonton Public Schools initiated and sponsored the project and agreed to the use of the results, in adapted form, as part of this manual.

The following staff of Edmonton Public Schools are gratefully acknowledged:

Director, Curriculum:	Betty Davis
Second Language Consultants:	Natalka Dobrolige Denise Bourassa Gracia Bugeaud Brinkman
Language Arts Consultant:	Carol Ann Engels
Curriculum Consultant:	Lasha Rowe

The following permanent, seconded or contract staff of Alberta Education contributed to the development of this manual:

Associate Director, Second Languages:	Dr. Walter Lazaruk
Program Manager, Bilingual Programs:	John Sokolowski
Program Developers, Ukrainian Language Arts:	Bohdan Boruszczak Kathy Sosnowski Irena Tarnawsky
Editor:	Anita Jenkins
Editorial Advisor:	Helen Czar
Desktop Publisher:	Victoria Zukiwsky

The following classroom teachers and administrators are gratefully acknowledged for serving on committees involved in developing this manual:

Bilingual Framework Committee:	Marsh Bahry
	Jeanette Lee
	Marilyn Short
	Soraya Hafez
	Yudit Sela
	Katarina Staub
Ukrainian Language Arts (Grades 2 – 3) Pilot Committee:	Luba Kucharyshyn
	Chris Danchuk
	Vera Kindzersky
	Irena Tarnawsky
	Elizabeth Lesoway
	Nadia Kryschuk
	Myroslawa Fodchuk
	Melita Zubritsky
	Linda Iwaskiw
Ukrainian Language Arts (Grades 4 – 6) Pilot Committee:	Markiana Hryschuk
	Boyan Yarovenko
	Bob Boyechko
	Ray Charuk
	Terry Hall
	Terenia Ilkiw
	Melody Kostiuk
	Bill Stetzenko
	Terry Dwornycki
	Orysia Ciona
	Larysa Kuc
	Larissa Bombak
Ukrainian Language Arts (Grades 7 – 12) Pilot Committee:	Audrey Ginda
	Vera Lytwyn
	Terry Dmytrash
	Daria Porochiwnyk
	Odarka Wozniak
	Simon Senchyshyn
	Natalia Toroshenko

Table of Contents

Introduction 1

Development of Ukrainian Language Arts 3

Program Rationale 5

- Language Education Policy 5
- Teaching Ukrainian in Western Canada 5
- Early Attempts at Bilingual Education in Alberta 6
- Abolition of Bilingual Schools 7
- Multiculturalism 8
- Rebirth of Bilingual Education 8
- Purpose of a Bilingual Education 8
- The Revised Program 9

Philosophy 11

General Learner Expectations 19

Specific Learner Expectations 20

Required and Elective Components 21

Organization 22

Planning for Instruction and Evaluation 23

Planning for Transfer of Learning 24

Learner Expectations – Ukrainian Language Arts (ECS - Grade 12) 25

Resources for Ukrainian Language Arts 35

- Basic Learning Resource 35
- Support Documents 35

Introduction

This manual is intended to help teachers and administrators implement the revised Ukrainian Language Arts Program (ECS - Grade 12) which was approved for provincial implementation in 1990.

The manual includes the philosophy of the program, general and specific learner expectations, and information on implementation – for example, planning for instruction and evaluation, and communicating with parents.

Development of Ukrainian Language Arts

Alberta Education began revising the Ukrainian Language Arts Program (ECS - Grade 12) in the fall of 1988. Two other projects that were launched at that time had a significant impact on the program revision. First, Alberta Education had decided to develop a framework paper for use by school boards that were offering locally developed bilingual programs. The framework would help them in developing their language arts programs for languages other than English or French. Second, Edmonton Public Schools began a project to develop generic outcomes, expectations and indicators for the language programs offered by their jurisdiction. At the invitation of the Edmonton Public School Board, the staff of Alberta Education who were revising the Ukrainian language arts program and preparing the framework paper began working with the Edmonton Public Schools team. The result of this cooperative effort were learning outcomes for languages other than English. These outcomes have served as the major source for the general and specific learner expectations included in this manual.

To determine expectations for language programs, the Edmonton Public Schools/Alberta Education team first looked at the broad domains of learning which a language arts program in a second language should cover. Five such domains were identified: communication, experience, culture, general learning and language accuracy.

Next, committees of teachers representing all levels of all language programs offered by Edmonton Public Schools set about identifying outcomes (general learner expectations) and specific expectations in each of the five domains. The development team reviewed the results of the committees' work and used this information to develop generic outcomes (general expectations) and specific expectations. The team also chose indicators for the generic expectations that are applicable to a variety of different language programs, including the Ukrainian language arts.

Program Rationale

Language Education Policy

Alberta Education's *Language Education Policy for Alberta*, 1988, recognizes that language is the primary form of human communication. The policy states:

> Language is essential to the intellectual development and socialization of children and basic to all learning. Language contributes to personal growth and cultural enrichment. It represents a major means of interpreting reality and expressing the unique experiences of individuals and of different cultural groups. In addition to serving as a source of individual, group and cultural identity, language is the major medium for transmitting knowledge and past achievements and ensuring contact between generations. Languages share many universal features which make all humans similar to each other and distinct from other living things. Skilled and proficient use of language also contributes to economic and social success.

This policy states that the government of Alberta respects the multicultural nature of the province and acknowledges the wishes of parents who belong to a variety of cultural groups. Therefore, Alberta Education provides opportunities for students to learn a variety of languages. The Ukrainian bilingual program provides one such opportunity.

Teaching Ukrainian in Western Canada

Ukrainian has been taught in public schools in Western Canada since before the turn of the twentieth century. Ukrainians began settling in Western Canada in 1891 and soon after began organizing schools for the education of their children. In 1898, the first bilingual Ukrainian-English schools were organized in Manitoba, where legislation allowed bilingual instruction wherever ten students spoke French or any other language. In the neighbouring Northwest Territories (which became the provinces of Alberta and Saskatchewan in 1905) a law of 1901 permitted the teaching of reading and writing in languages other than English if parents requested it and covered the costs, and as long as such special language instruction did not in any way interfere with regular instruction. Because Ukrainians were settled in compact block settlements and because English-speaking teachers were often either unavailable or unwilling to teach in Ukrainian areas, informal bilingual Ukrainian-English education emerged in both Saskatchewan and Alberta, wherever Ukrainian-speaking teachers were available.

Early Attempts at Bilingual Education in Alberta

In Alberta, the Ukrainian community made an organized attempt to formally introduce bilingual Ukrainian-English education. In 1912, a School Council of trustees and others, spearheaded by Peter Svarich, a school organizer from Vegreville, began lobbying for changes. If their requests had been carried through, the foundation would have been laid for effective Ukrainian-English bilingual education in Alberta. The Council asked for the establishment of a teacher training institute similar to the Ruthenian Training School established in Manitoba in 1905, the appointment of an official school organizer for the Ukrainian bloc settlement in east-central Alberta, translation of the School Act into Ukrainian, and changes to the School Act to permit bilingual instruction.

The move towards bilingual education was widely supported by the Ukrainian press and community leaders. Contemporary sources reveal that Ukrainian settlers were eager to have their children learn English, but they also had a deep attachment to their own language and culture.

However, by 1913 the political atmosphere in Western Canada had changed; popular opinion supported education in English only. Canadian nationalists of the time were becoming more and more apprehensive that the non-English-speaking immigrants in the West could not be assimilated. The maintenance of languages other than English was seen as a threat to the basic character of Western Canada, which was to be predominantly British and Protestant, as in Ontario.

Abolition of Bilingual Schools

Pro-British fervor and antagonism towards "foreigners" grew during the war years, 1914-1918; there was an increase in the level of hostility towards languages other than English. In 1916, Manitoba abolished bilingual schools. In 1919, the Saskatchewan government banned the use of all languages of instruction except English and placed severe restrictions on the use of French. In 1913, the Department of Education in Alberta effectively thwarted the Ukrainian movement towards bilingual education in Alberta by cancelling the teaching permits of all of Alberta's Ukrainian teachers trained in Saskatchewan and Manitoba. In approximately twenty of Alberta's Ukrainian school districts, trustees resisted the pressure by the Department to release their Ukrainian teachers. The consequent series of confrontations is known as The Great Ruthenian School Revolt.

In the decades following the elimination of bilingual schools, one of the main goals of schooling in the prairie provinces became the linguistic and cultural assimilation of non-English speaking minorities.

Multiculturalism

In the 1970s the Government of Canada initiated its multiculturalism policy, and the result was a new attitude towards education in languages other than English. The multiculturalism policy encourages ethnic groups in Canada to maintain and develop themselves as distinct groups in Canadian society and to share their language and culture with other Canadians. Section 27 of the Charter of Rights and Freedoms of 1981 affirms Canada's commitment to the preservation and enhancement of our multicultural heritage. As well, Section 15 guarantees all Canadians equal benefit of the law without discrimination based on race, national or ethnic origin, colour, religion, sex, age or mental or physical disability.

In 1984, the Government of Alberta also affirmed its commitment to multiculturalism by passing the Alberta Cultural Heritage Act. In 1989, the Canadian Multiculturalism Act recognized multiculturalism as a fundamental characteristic of Canadian society. The Act promotes the full and equitable participation of individuals and communities of all origins in Canadian society and seeks to preserve and enhance the use of languages other than English and French while strengthening the status and use of the official languages.

Rebirth of Bilingual Education

This new tolerance towards minority languages and cultures permitted the rebirth of Ukrainian bilingual education in Western Canada. In 1971, the Alberta School Act was amended to allow any language, in addition to English, to be used as a language of instruction in Alberta schools for up to 50% of the school day. In 1974, the Ukrainian bilingual program was initiated.

Purpose of a Bilingual Education

The Ukrainian bilingual program serves the educational needs of native speakers of Ukrainian and the needs of students who speak other languages and wish to learn

Ukrainian. It is not restricted to children of Ukrainian background. The program gives children of other origins an opportunity to share in the cultural life of the Ukrainian community and provides them with the key to that culture – the language.

For Ukrainian-speaking children, either born in Canada or abroad, the bilingual program is a means of developing and maintaining their sense of self-worth and strengthening their psychological ties and emotional bonds with their families and their community. The program facilitates their transition from home to the school, especially in the early years.

For children who do not speak Ukrainian, whether they are of Ukrainian background or not, the program provides opportunities for personal development and possibly the economic advantages that language learning can provide. As well, students in bilingual programs receive subtle metalinguistic, academic and intellectual benefits.

All children in the program receive at least half of their education in English, the predominant language in Alberta society, and have opportunities to learn French as well.

The Revised Program

Following the government's policy statement in *Secondary Education in Alberta*, 1985, a review was begun of the Ukrainian Language Arts Program for Grades 1 through 12. The purposes of this review included ensuring that the developmental needs of students are being addressed and that there is continuity in the program from elementary school through junior and senior high school. At that time, Alberta Education also noted the need for a basic learning resource to complement the program and make its implementation feasible.

The result of that review and follow-up work is a revised, updated and articulated *Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS – Grade 12)* and accompanying basic learning resources. The program and resources were developed by Alberta Education. The resources are being published by the Ukrainian community.

Philosophy

The following fundamental principles (relating to the nature of language, child development, and the process of language learning) provide the theoretical framework for the development of the Ukrainian Language Arts Program. These thirteen principles are stated in question form.

1. **Does the program aim for life-long applications?**

   The acquisition and development of Ukrainian language arts skills broaden students' views, add new dimension and flexibility to thinking through exposure to a new cultural experience and value system, and provide a new perception of the world as well as an understanding of multiculturalism in Canada. The potential results for the students include: enriched use of leisure time through the enjoyment of literature, theatre, radio broadcasts, cinema, public speaking and recorded music; fuller and more active participation in community life; and, opportunities to be active members or future leaders of Ukrainian communities in Canada. The program supports further development of the Ukrainian identity within Canada's multicultural mosaic.

2. **What are the purposes of a language program?**

   We use language to explore ideas and experiences, to construct meaning and to communicate our understandings. An effective language program requires students to use the language to make sense of their world and communicate their findings. Students are challenged to engage in thinking at higher levels about meaningful topics and choices, including their own strategies and processes of thinking. A balanced language program promotes students' all-round development (cognitive, affective, psychomotor) and assists them in coping with developmental changes by providing opportunities for social, emotional, moral, intellectual and creative growth. A successful Ukrainian Language Arts Program harmoniously reflects the culture of the Ukrainian community, as language and culture are closely interconnected. It guides students to understand and appreciate the values, attitudes and behaviours of Ukrainians, and encourages students to value cultural pluralism in a global society and appreciate diversity in thinking, acting and feeling.

3. **Is the interrelatedness of language skills evident?**

In language use, viewing, listening, speaking, reading and writing are interrelated. Students come to realize the unique function of each process as well as their interrelatedness by participating in language learning activities which incorporate meaningful uses of language and relate skills and content. Once reading and writing have been introduced, oral and written language development become closely interrelated, each affecting the other.

4. **Is integration being achieved?**

Integration is a means for internalizing or incorporating new knowledge into the student's existing construct of knowledge. Language skills are linked to each other in a meaningful way by cutting across subject matter lines and across the language strands (reading, speaking, listening, writing, viewing) to focus on the wholeness of knowledge and relating studies to personal experience. Language teachers consider prior knowledge of the child and encourage further learning and growth. All content subjects taught in schools become opportunities for language learning.

5. **Is interaction among students occurring?**

   Language acquisition occurs primarily through active involvement in concrete situations. Group activities, effectively planned and monitored by the teacher, provide a means for interaction by allowing students to share ideas and ask questions and by involving the whole learner in the experience of language as a network of relations between people, things and events. Through cooperative interaction in activities which foster initiative, through free, active exploration and through cooperative intellectual effort, students formulate thoughts, feelings and ideas which develop their language ability.

6. **Are students given enough time to practice basic skills?**

   The development of higher level language skills initially requires controlled processing of basic language skills. In controlled processes, the individual makes use of information stored in short-term memory to carry out a cognitive task. With sufficient practice and application, communication skills become automatic; they require less effort and language usage becomes more accurate.

7. Do activities and resources provide for variation?

Students generally need to acquire the ability to vary their Ukrainian language appropriately when dealing with different people in different situations for different purposes, and they need to gain confidence in using Ukrainian in a range of functions and contexts. They need to become aware that differences in geography and the social environment have fostered the development of various forms of Ukrainian. Therefore, they must have the opportunity to hear and use appropriate language forms in a variety of situations, and when communicating about various topics requiring varied language functions, both within the classroom and outside of it. Teachers must accept and respect the unique Ukrainian language development and learning style of each student and provide for language growth in a classroom environment characterized by mutual respect, acceptance and trust.

8. Do language activities take into account students' experiences?

Experience and language are closely interwoven in all learning situations. Therefore, students need to have opportunities to participate in experiences which require use of the Ukrainian language both in the classroom and outside of it.

As students enter into, comprehend and react to a wider variety of experiences presented in increasingly differentiated contexts, they gain in their ability to use language. Authentic print and non-print materials broaden language experiences at school; field trips to stores, restaurants, museums and other community facilities where Ukrainian is spoken can expand students' experiences outside the school. Student exchanges with Ukraine and other countries where Ukrainian is spoken provide opportunities to live in an environment where the Ukrainian language predominates in all aspects of daily life.

Students' experiences are expressed through speech and writing. Using these forms of expression, students learn to organize, interpret and communicate.

As students develop concepts and understandings, there is a continuous building from concrete experiences and discovery towards more abstract study and learning, thus facilitating higher levels of thinking. Ukrainian language activities take into account students' past experiences, reinforce them and provide totally new experiences.

9. How are language skills being expanded?

Language expansion, especially oral language development, occurs primarily through active involvement in meaningful situations. The development of language skills, which is tied to the development of cognitive/thinking processes, is facilitated through contextual support and teacher mediation. Embedding learning in purposeful contexts makes classroom learning meaningful. Through teacher mediation or guidance, students are directed to higher levels of thinking and become aware of their own thinking skills. By stepping back and examining all aspects of the language learning process, the student makes the language learning situation as meaningful as possible.

10. When reading, are students interacting with the text?

Reading is an interaction between the reader (with his/her experiences, expectations and personal views) and the text. Students' experiences with reading and literature facilitate language acquisition, lead to personal growth and foster a greater appreciation of culture and cultural differences among community members. When students read silently, they focus on the content: good readers sample the text; predict, confirm and reject possible meanings; question, look for answers and form new questions; and, classify information. Oral reading is most effective when done in small groups, or as choral reading. This removes the anxiety about errors which is an obstacle to comprehension.

Having students respond personally to what they have read helps them relate the content to their own experience and reflect upon what the selection in whole or in part means to them. Such responses can combine the interrelated processes of reading and writing to nurture higher level thinking skills which develop when the student is actively involved and cognizant of the process.

11. Are writing skills developed through a systematic process?

Through writing, as through speech, students can develop, express and share thought, emotion and experience. Through personal writing, the child clarifies his own values, and shares them and compares them with those of others. Through personal writing, students further develop thoughts, emotions and experiences obtained through viewing, listening, speaking and reading, and become sensitive to different purposes and audiences in communicating.

Transactional and poetic writing allow for the polishing of well developed thoughts, emotions and experiences. Particularly in the higher grades, students' writing is a process which involves several steps (drafts), culminating in a finished product which can be shared with others. The ability to write well is based on:

- ability to organize and convey information;
- knowledge of the rules of the language needed to organize and convey information well;
- use of various techniques that facilitate identification and application of suitable content.

The students' ability to use reference tools fosters the development of writing and independent functioning in Ukrainian.

12. Is technology being used advantageously?

The use of technology in the classroom in practical, purposeful language-learning situations fosters language development and language use. Students learn that media (newspaper, radio, cinema, video and recorded music) each present ideas in their own characteristic way. Activities using these types of resources are integrated contextually into the program. Mass media literacy, which is developed through an intelligent exploration of the techniques used for conveying ideas, allows students to react to and discriminately use·authentic mass media. Computers, when used interactively, foster language learning.

13. Are students being evaluated through an ongoing process?

Evaluation is an ongoing part of instruction and is best done through regular observation of students' performance in daily classroom activities. Since language learning occurs primarily through active involvement in language situations, evaluation provides for as much active involvement of students as possible and is based on assignments which arise from classroom activities and students' personal experiences.

Evaluation is needed to identify areas of strength or weakness and in planning for instruction. Formal means of evaluation, such as examinations and assignments, or informal recording of students' behaviour, feelings and attitudes, can be used to document student achievement.

Self-evaluation and peer-evaluation can also measure progress and identify areas of strength or weakness.

General Learner Expectations

The general learner expectations describe, in broad terms, what knowledge, skills and attitudes students should be able to demonstrate as a result of their learning experiences in Ukrainian language arts.

Six general learner expectations have been identified:

1. Students will have the ability and desire to read, listen, and view for a variety of purposes.
2. Students will express thoughts and feelings for a variety of purposes and in a variety of situations.
3. Students will respond to literature and other art forms.
4. Students will appreciate and participate in Ukrainian culture.
5. Students will use the language as a medium for cognitive, affective and social learning.
6. Students will have the knowledge of the language and the skills necessary to interpret and express ideas.

Specific Learner Expectations

The specific learner expectations (see charts on pp. 25-34) expand on each of the general learner expectations. They are explicit statements about what students are expected to achieve. The twenty-four specific expectations identified, with variations for Grades 3, 6, 9 and 12 levels, serve as benchmarks or standards to indicate stages in students' development of their language arts skills in Ukrainian. Each expectation is illustrated by at least one sample indicator – evidence that students have met an expectation. **Indicators are examples only.**

To demonstrate growth at various grade levels, the expectations are formulated in the content of expanding knowledge, skills and attitudes. The specific expectations show movement from the concrete to the abstract, from controlled activity to spontaneous expression, from teacher direction to self-direction and self-monitoring, from focus on the self to one's peers and society at large.

Required and Elective Components

The instructional time for the secondary portion of the Ukrainian Language Arts Program, Grades 7 to 12, is allocated as follows:

- 80% required component
- 20% elective component.

The **required component** of Ukrainian language arts consists of all expectations of the program. All expectations are mandatory for all students.

The **elective component** permits the teacher to:

- remediate or reinforce concepts, skills and attitudes in the required component
- extend or enrich the program by introducing additional concepts, skills and attitudes appropriate to students' interests and their Ukrainian language development needs
- effectively individualize instruction to meet the needs of both native speakers of Ukrainian and students who are learning Ukrainian as a second language.

Organization

The Ukrainian Language Arts Program (ECS - Grade 12) for Alberta schools is organized around four aspects of Ukrainian language learning:

1. communication and experience (general learner expectations 1 and 2);
2. culture (general learner expectations 3 and 4);
3. general learning (general learner expectation 5);
4. language accuracy (general learner expectation 6).

Planning for Instruction and Evaluation

This manual identifies expectations for students in Grades 3, 6, 9 and 12, and suggests indicators that **may** be used to assess whether or not the expectations have been met. These indicators are samples only. In planning for instruction and evaluation, teachers of each grade must identify appropriate indicators. If at all possible, teachers at each level (i.e., ECS – Grade 3, Grades 4 – 6, 7 – 9, 10 – 12) should identify appropriate indicators as a group and agree upon them as a staff. Such an approach will help to ensure continuity of growth within each level.

In identifying indicators for each grade, teachers can draw upon the following sources:

1. themes covered and skills developed in the basic learning resources which complement the Ukrainian Language Arts Program;
2. the language content and mechanics of writing identified in *Elements of the Ukrainian Language: A Teacher Resource Manual to Accompany Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS – Grade 12)* (Alberta Education, 1991);
3. the themes, topics and skills developed in the other subjects being taught in Ukrainian.

Planning for Transfer of Learning

Studies have shown that although the surface aspects of different languages such as pronunciation and fluency are clearly separate, there is an underlying cognitive/academic proficiency which is common across languages. This common underlying proficiency makes possible the transfer of cognitive/academic or literacy-related skills. Thus, first and second language skills are interdependent; that is, when skills are developed in one language, they will transfer to another.

This principle is important in planning for instruction in Ukrainian and English language arts. To avoid unnecessary duplication of effort and to save instructional time, it is important to identify the course content that is common to both language arts programs. This common content should be taught only in one of the courses and reinforced in the other.

LEARNER EXPECTATIONS – UKRAINIAN LANGUAGE ARTS (ECS – GRADE 12)

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 1: Students will have the ability and desire to read, listen and view for a variety of purposes.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
1.1	• obtain information from others and from simple reference materials **Students** - use wall charts - question peers in a classroom survey - use a picture dictionary or bilingual dictionary to aid in the understanding of a specific word	• obtain specific information from teacher-selected sources **Students** - get main ideas and supporting details from a film, native speaker, Language and Concept Development Story, or subject-related reading such as social studies	• obtain information from a variety of authentic sources in structured situations **Students** - do background research to prepare for an interview - compile a collection of recipes, jokes, cartoons, etc., from Ukrainian periodicals	• independently obtain information from a variety of authentic sources **Students** - plan a trip using travel brochures, airline schedules, newspapers
1.2	• recognize in familiar situations their own opinions and feelings and those of others **Students** - identify "feeling words" in a story	• recognize how one expresses personal feelings, ideas and opinions **Students** - categorize actions which express specific feelings - role-play a character	• recognize ideas, opinions and feelings about social issues that are relevant to them **Students** - recognize problems or conflicts in literature - recognize the expression of love in a song	• understand ideas, opinions and feelings related to current issues **Students** - identify an editorial position - locate examples of bias in a newspaper article - compare the newspaper coverage of a current event in Ukrainian and English

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
1.3	• recognize persuasive words and phrases in familiar language **Students** - react appropriately to directions - recognize exaggeration	• recognize persuasive messages in language **Students** - discuss use of persuasive techniques in advertising	• recognize the effectiveness of a message containing persuasive elements **Students** - identify persuasive techniques in an advertisement	• understand obvious and subtle persuasive elements in language **Students** - identify persuasive strategies in a political pamphlet - independently analyze an ad
1.4	• follow a short series of oral or written directions or simple procedures **Students** - follow instructions in a workbook - paint pysanky - participate in an echo-acting routine (e.g., how to tie a shoe)	• follow a series of oral or written directions or a procedure **Students** - follow the rules of a game - bake using a recipe (e.g., paska)	• understand written, oral and visual instructions to carry out a complex task, with teacher or peer assistance **Students** - use written and visual clues in a treasure hunt	• independently use written instructions and instructional diagrams in following a procedure **Students** - fill out a job application - fill out a personality test
1.5	• enjoy the creative elements of language **Students** - read a picture book - memorize tongue-twisters	• recognize and enjoy creative or imaginative elements of language **Students** - distinguish fact from fiction - react to a pun, joke or Ukrainian proverb	• understand how imaginative techniques contribute to effective expression **Students** - identify use of imagery in a poem	• use imaginative techniques which contribute to effective expression **Students** - analyze the use of imagery in a poem

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 2: Students will express thoughts and feelings for a variety of purposes and in a variety of situations.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
2.1	● present information of personal interest in the classroom **Students** - list family members - orally describe a recent family event	● effectively organize and present information of interest to their peers **Students** - contribute an article to school newspaper - correspond with peers in other schools	● convey information on personal and societal topics in structured situations **Students** - write about a trip to Ukraine for a community paper - write a letter to a grandparent - write a children's story for a Grade 1 class	● effectively organize and present to various audiences information of general interest **Students** - write a curriculum vitae or resume for an application - prepare and give a speech
2.2	● share personal opinions, ideas and feelings **Students** - suggest a game - contribute to a group story	● share feelings; share and support ideas and opinions **Students** - generate rules for classroom behaviour - keep a journal	● reflect upon and share ideas, opinions and feelings about personal and social issues **Students** - present a position on an issue - plan a party, trip, etc.	● share ideas, feelings and opinions, using appropriate form and tone **Students** - write a letter to the editor - critique a film
2.3	● elicit help or cooperation from others to fulfill personal needs **Students** - persuade others to play a game - ask permission to borrow something	● use persuasive elements in language **Students** - write an invitation to a Christmas concert - write advertisements for school fund-raiser	● use persuasive elements to suit intent **Students** - role-play a real estate agent	● determine issues of relevance to their peers and others and present them, using appropriate persuasive techniques **Students** - campaign for students' council - in a mock trial, determine guilt or innocence of defendant and determine appropriate sentence

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
2.4	• present simple oral directions and procedures **Students** - use ritualized phrases to conduct an exercise break - conduct an echo-acting routine	• present directions and procedures orally and in writing **Students** - write a recipe - explain how to care for a pet - write an echo-acting routine	• communicate concise instructions in concrete, structured activities **Students** - develop a game and explain the rules - formulate classroom rules	• independently write or orally present a course of action of relevance to their peers or others **Students** - prepare advice on how to study for exams - explain how to prepare for a job interview
2.5	• use language creatively in structured situations **Students** - provide an alternative ending to a story	• use teacher-identified techniques to enhance expression **Students** - write a paragraph using exaggeration	• use selected imaginative techniques to contribute to effective expression **Students** - write a poem in ballad style	• use a variety of techniques to enhance expression **Students** - write a short story illustrating the irony of a situation

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 3: Students will respond to literature and other art forms.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
3.1	● respond personally to literature of interest to children **Students** - draw a picture in response to a poem or story - guess the answer to a riddle posed by a peer or teacher	● respond personally to a variety of literary forms **Students** - explain the meaning of a Ukrainian proverb - share personal memories evoked by a poem - identify the moral lessons found in Ukrainian folk tales	● interpret personally and begin to analyze works of art and literature **Students** - present a poem through the medium of choral reading	● respond critically to a variety of literary forms **Students** - discuss characters' motives and actions in a literary work - identify the intent of a variety of Ukrainian authors across a wide range of literary genres
3.2	● use literature and other art forms to reflect creatively upon personal experience **Students** - write a poem or story modelled on a pattern - compose a riddle	● use literature and other art forms to reflect creatively upon experiences of general interest **Students** - write a proverb - create language games (e.g., crossword puzzle, cryptic message)	● use literature and other art forms to reflect creatively upon issues and experiences of relevance to themselves and their peers **Students** - produce captions for existing cartoons	● use literature and other art forms to reflect upon issues of universal interest **Students** - comment on a controversial issue using a variety of forms - produce a multi-media presentation for parents about a trip to Ukraine
3.3	● recognize the presence of Ukrainian literature and arts in their immediate environment **Students** - identify a picture of a famous artist - name three instruments characteristic of Ukrainian music	● recognize the presence of Ukrainian literature and arts in Canada **Students** - collect pictures of buildings in Canada showing influence of Ukrainian culture	● recognize the literary and artistic forms that are characteristic of Ukrainian culture **Students** - compare the tales of the Brothers Grimm to Ukrainian folk tales	● recognize the contribution of Ukrainian culture to world literature and the arts **Students** - research and report on the life of a prominent Ukrainian musician

82

83

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
3.4	• know names of some Ukrainian writers and artists **Students** - name the author of their favourite story	• know basic facts about some important Ukrainian writers and artists **Students** - write a brief biography of a famous author (e.g., Ivan Franko)	• recognize that there is a relationship between the lives and times of authors or artists and their works **Students** - develop a chart comparing episodes in a literary work with contemporary historical incidents	• recognize the characteristic styles of writers or artists **Students** - write a poem in the style of a particular author (e.g., Olha Kobylianska, Lesia Ukrainka)

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 4: Students will appreciate and participate in Ukrainian culture.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
4.1	• recognize and be sensitive to characteristic cultural features **Students** - match symbols with holidays	• recognize and be sensitive to differences or similarities in cultures **Students** - produce a multicultural calendar - respect differences in dress and food	• identify similarities and differences in world view of Ukrainians and other cultural groups **Students** - become aware of how cultures celebrate their holidays	• understand the impact of cultural characteristics on society **Students** - debate Sunday shopping issue
4.2	• recognize the elements of the lifestyle of Ukrainians in their immediate environment and personal experience **Students** - plan a traditional holiday menu (e.g., Ukrainian Christmas Eve supper)	• recognize the contribution of the lifestyle of Ukrainians to the wider community **Students** - plan a walking tour of "Ukrainian Edmonton"	• recognize the contribution of Ukrainian culture to Canadian and Western civilization **Students** - identify origin of Ukrainian words such as place names, used in Canada - produce a multicultural restaurant guide	• recognize that cultural diversity is characteristic of all societies **Students** - report on Ukrainian communities throughout the world
4.3	• exhibit culturally appropriate behaviour in structured situations **Students** - greet teacher appropriately using the "vy" form	• independently exhibit culturally appropriate behaviour in familiar situations **Students** - use polite form of address	• know about behaviours appropriate to Ukrainian culture and be able to apply this knowledge beyond the classroom **Students** - participate in traditional celebrations in the community	• be able to function and contribute to the life of the cultural community in the Canadian multicultural context **Students** - organize a youth conference

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 5: Students will use the language as a medium for cognitive, affective and social learning.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
5.1	• acquire concepts and develop learning strategies in subjects taught in Ukrainian in structured situations **Students** - explain concepts about family in either English or Ukrainian	• practice a variety of learning strategies to acquire concepts in structured situations **Students** - brainstorm possible sources of information for a social studies topic	• recognize strategies which they apply to learning **Students** - in a group, choose an approach to writing a report	• consciously choose and use strategies appropriate to the learning situation **Students** - advise peers on how to tackle a difficult text
5.2	• demonstrate confidence by using the Ukrainian language in structured situations **Students** - volunteer input into a story produced by the class	• demonstrate confidence by willingly interacting in the Ukrainian language with peers and teachers **Students** - do a small group activity in Ukrainian	• demonstrate confidence by using the Ukrainian language at school and in the local community **Students** - write a formal letter to an embassy or consulate - enjoy the performance of a play	• demonstrate confidence by taking advantage of opportunities to use the Ukrainian language **Students** - join a club - view films in the Ukrainian language
5.3	• be aware of the benefits of a bilingual education **Students** - enjoy singing in both languages	• demonstrate pride in the uniqueness of their bilingual educational experience **Students** - share a celebration with the rest of the school (e.g., Easter, Hahilky, Obzhynky)	• demonstrate a personal understanding of the life-long value of a bilingual and multicultural education **Students** - recognize that certain careers may require two languages	• apply the knowledge and skills gained through bilingual education **Students** - take part in a student exchange

Ukrainian Language Arts General Learner Expectation 6: Students will have the knowledge of the language and the skills necessary to interpret and express ideas.

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
6.1	• express thoughts orally and in writing, using accurate, simple sentences **Students** - provide personal information	• express accurately thoughts of personal interest, orally or in writing, using simple and complex sentences **Students** - in three sentences, describe a favourite sport	• use several connected sentences to produce accurately a cohesive discourse **Students** - write a paragraph on a current news event	• formulate thoughts in extended discourse using a variety of connective devices **Students** - write a narrative to produce a cohesive discourse
6.2	• use correct word forms and word order to formulate simple messages of personal interest in structured situations **Students** - write a sentence modelled on a pattern provided	• with teacher guidance, use correct word forms and word order to formulate messages of personal interest **Students** - follow a model to talk or write about a favourite pastime - write a poem modelled on a pattern	• monitor effectively, with teacher and peer input, the correctness of word forms and word order **Students** - edit and revise a paragraph in a group	• monitor independently the correctness of word forms and word order **Students** - effectively use a grammar reference
6.3	• understand implicitly the meaning carried by word forms, word order and individual words in simple contextualized oral and written statements **Students** - connect pronouns with the nouns to which they refer	• use their knowledge of word forms, word order and individual words to understand simple narratives and conversations **Students** - identify meaning of adverbs from knowledge of adjectives	• use effectively knowledge of word forms, word order and individual words to obtain and verify meaning from a variety of written and oral discourses **Students** - listen to a tape and classify actions as past, present or future	• independently make effective use of word forms, word order and individual words to obtain and verify meaning while listening to or reading authentic language **Students** - decode the meaning of unfamiliar words by using knowledge of roots, suffixes and prefixes

EXPECTATION GROUP	GRADE 3	GRADE 6	GRADE 9	GRADE 12
	Students are expected to:	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*	*Students are expected to:*
6.4	● use learned vocabulary to convey meaning **Students** - create a riddle based on a memorized dialogue	● expand vocabulary to convey meaning on topics of personal and general interest **Students** - brainstorm list of synonyms and antonyms	● employ known vocabulary and access needed vocabulary from sources identified by the teacher **Students** - refer to a personal vocabulary list to enhance writing	● ensure the precision of messages by independently accessing needed vocabulary **Students** - check word usage in a Ukrainian language dictionary

Resources for Ukrainian Language Arts

Basic Learning Resource

A basic learning resource, NOVA (1-12), has been developed by Alberta Education and is being published by the Ukrainian Language Education Centre of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta. Plans are to make NOVA available for purchase through Alberta Education's Learning Resources Distributing Centre according to the following schedule:

NOVA 1 – December 1990
NOVA 2, 7 – September 1991
NOVA 3, 8, 10 – September 1992
NOVA 4, 9, 11 – September 1993
NOVA 5, 6, 12 – September 1994

Support Documents

Alberta Education has developed a document entitled *Elements of the Ukrainian Language: A Teacher Resource Manual to Accompany Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS – Grade 12)* (1991) to help teachers monitor and plan for the development of language accuracy.

ЯК УВЕСТИ В ПРАКТИКУ НАВЧАЛЬНУ ПРОГРАМУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

LANGUAGE SERVICES
Alberta
EDUCATION

ЯК УВЕСТИ В ПРАКТИКУ НАВЧАЛЬНУ ПРОГРАМУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Міністерство освіти Альберти
1991

ALBERTA EDUCATION CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Alberta. Language Services.
Implementing Ukrainian language arts (ECS – grade 12) : teacher manual.

Text in Ukrainian and English with English text on inverted pages.

On cover: ЯК УВЕСТИ В ПРАКТИКУ НАВЧАЛЬНУ ПРОГРАМУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА) : ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ.
ISBN 0-7732-0480-6

1. Ukrainian language -- Study and teaching -- Alberta. 2. Language and languages -- Study and teaching -- Alberta -- Bilingual method. I. Title.

PG3811.A333t 1991 491.79

Copyright © 1991, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Education. Alberta Education, Language Services Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton, Alberta, T5K 0L2. All rights reserved. Additional copies may be obtained from the Learning Resources Distributing Centre.

Визнання

Даний посібник був розроблений шляхом спільних зусиль багатьох осіб. Свої зауваження висловили консультанти з української мови д-р Є. Іванишин (Католицькі школи Едмонтону) та пані Наталка Доброліж (Публічні школи Едмонтону), а також консультанти з Манітоби та Саскачевану, які рецензували даний посібник згідно з умовами Міжпровінційного спільного проєкту з української двомовної програми.

Цільові результати, подані в цьому посібнику, є наслідком спільного проєкту для встановлення цільових результатів та показників для програм з другої мови. Цей проєкт був спонсорований Публічними школами Едмонтону й здійснений спільно з Відділом мовних програм Міністерства освіти Альберти. Працівники Публічних шкіл Едмонтону розпочали й спонсорували даний проєкт та погодилися на те, щоб результати, в адаптованій формі, стали частиною цього посібника.

Визнання складаються наступним працівникам Публічних шкіл Едмонтону:

Директор навчальної програми:	Бетті Дейвис
Консультанти з другої мови:	Наталка Доброліж Деніс Бурасса Грасія Бужо Брінкман
Консультант навчальної програми:	Керол Енн Енґельс
Консультант:	Леся Роу

Наступні штатні чи контрактні працівники Міністерства освіти Альберти зробили внесок у реалізацію даного посібника:

Співдиректор, навчання других мов:	д-р Володимир Лазарук
Програмний керівник, двомовні програми:	Іван Соколовський
Програмні укладачі, українська мова:	Богдан Борущак Катерина Сосновська Ірина Тарнавська
Перекладачі:	Ірина Тимощук Валентин Мороз мол.
Редактор англійського розділу:	Аніта Дженкінс
Редактор українського розділу:	Галя Цар
Складальник:	Вікторія Жуківська

Визнання вдячности за працю в комітетах, що брали участь у реалізації даного посібника, складаються наступним учителям і адміністраторам:

Комітет з двомовних програм:	Марш Багрій Дженет Лі Мерилін Шорт Сорайя Гафез Юдит Села Катаріна Штауб
Комітет експериментальної навчальної програми з української мови (2 – 3 кл.):	Люба Кухаришин Христина Данчук Віра Кіндзерська Ірина Тарнавська Єлисавета Лісова Надя Крищук Мирослава Фодчук Меліта Зубрицька Лінда Іваськів
Комітет експериментальної навчальної програми з української мови (4 – 6 кл.):	Маркіяна Грищук Боян Яровенко Богдан Боєчко Роман Харук Тереня Гол Тереня Ільків Мелодія Костюк Василь Стеценко Тарас Дворницький Орися Цьона Лариса Куць Лариса Бомбак
Комітет експериментальної навчальної програми з української мови (7 – 12 кл.):	Одарка Ґінда Віра Литвин Тарас Дмитраш Дарія Порохівник Одарка Возняк Симон Сенчишин Наталя Торошенко

Зміст

Вступ 1

Розвиток програми з української мови 3

Основи програми 5

Мовна освітня політика 5
Викладання української мови в Західній Канаді .. 5
Початкові спроби введення двомовної освіти в Альберті 6
Заборона двомовних шкіл 7
Багатокультурність 8
Відродження двомовної освіти 9
Мета двомовної освіти 9
Оновлена навчальна програма 10

Філософська база програми 11

Загальні цільові результати 19

Специфічні цільові результати 20

Обов'язкові та факультативні компоненти ... 21

Структура 22

Плянування навчального процесу та оцінювання знань 23

Плянування з урахуванням переносу в навчанні 24

Цільові результати Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) .. 25

Навчальні матеріяли 35

Основні навчальні матеріяли 35
Допоміжні матеріяли 35

100

Вступ

Даний посібник розроблений, щоб допомогти вчителям та адміністраторам увести в практику виправлену й доповнену Навчальну програму з української мови (Передшкілля – 12-а кляса), яка була затверджена для впровадження в життя в школах провінції Альберта 1990 року.

Посібник подає філософські основи програми, загальні та специфічні цільові результати, а також інформацію про плянування навчального процесу, оцінювання знань та консультацій з батьками.

РОЗВИТОК ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розвиток програми з української мови

Міністерство освіти Альберти розпочало перегляд Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) восени 1988 року. Значний вплив на оновлення програми мали два інші проєкти, що розпочалися в той же час. По-перше, Міністерство освіти Альберти вирішило розробити й видати загальні програмні вказівки для тих шкільних рад, де ведеться двомовне навчання. Мета цих вказівок – допомогти в розвитку навчальних програм для мов інших, ніж англійська та французька. По-друге, Публічні школи Едмонтону розпочали проєкт для встановлення загальних цільових результатів та показників для всіх своїх мовних програм. На запрошення Едмонтонської публічної шкільної ради працівники Міністерства освіти Альберти, що працювали над оновленням Навчальної програми з української мови та підготовкою загальних програмних вказівок для двомовних програм, розпочали спільну роботу з нею. Наслідком цієї співпраці були цільові результати для програм з мов інших, ніж англійська, що послужили основою для загальних і специфічних цільових результатів, включених до даного посібника.

Для визначення цільових результатів мовних програм Едмонтонська публічна шкільна рада та Міністерство освіти Альберти спочатку розглянули основні навчальні сфери, що їх повинна включати програма з другої мови. Були встановлені п'ять наступних таких сфер:

спілкування, життєвий досвід учнів, культура, загальна освіта та мовна точність.

Як наступний крок, комітети вчителів, що представляли всі рівні всіх мовних програм, які ведуться в едмонтонських публічних школах, визначили загальні цільові результати та специфічні цільові результати в кожній з цих п'яти сфер. Працівники Міністерства освіти Альберти та Едмонтонської публічної шкільної ради переглянули результати роботи комітетів учителів і використали їх для подальшої розробки загальних цільових результатів та специфічних цільових результатів, спільних для всіх мовних програм. Також були обрані показники для специфічних цільових результатів, які можуть бути застосовані до програм з різних мов, включаючи навчальну програму з української мови.

Основи програми

Мовна освітня політика

Мовна освітня політика для Альберти, документ, прийнятий Міністерством освіти Альберти в 1988 році, визнає мову як первинну форму спілкування між людьми. У ньому говориться:

> Мова має велике значення для розумового розвитку та соціяльного спілкування дітей, а також є основою освіти. Мова сприяє росту особистости та культурному збагаченню. Це є основний спосіб виразу сприйняття реального світу й передачі досвіду та почуттів як окремих особистостей, так і різних культурних груп. На додаток до того, що мова є засобом індивідуальної, групової та культурної ідентифікації, вона служить для передачі знань і минулих досягнень, забезпечуючи контакт між поколіннями. Мови мають багато спільних рис, що робить усіх людей подібними один до одного й відмінними від інших живих істот. Уміле та кваліфіковане використання мови робить свій внесок до економічного та соціяльного проґресу.

У документі констатується, що уряд Альберти поважає багатокультурний характер провінції та визнає бажання батьків, які належать до різних культурних груп. Таким чином, Міністерство освіти Альберти надає учням можливість вивчати різні мови. Одній із таких можливостей служить Українська двомовна програма.

Викладання української мови в Західній Канаді

Українська мова викладалася в державних школах Західної Канади починаючи з кінця дев'ятнадцятого століття. Перші українські поселення в Західній Канаді датуються 1891 роком. Незабаром українці розпочали організацію шкіл для освіти своїх дітей. У 1898 році були створені перші двомовні українсько-англійські школи в Манітобі, де закон дозволяв двомовне навчання у випадку, якщо принаймні десять учнів в одній школі говорили французькою або іншою мовою. У сусідніх Північно-західніх Територіях (які в 1905 році стали провінціями Альберта та Саскачеван) закон від 1901 року дозволяв викладання читання та письма мовами іншими, ніж англійська, якщо батьки цього бажали й покривали відповідні кошти, а також якщо така спеціяльна мовна освіта не ставала на заваді загальній освіті. Оскільки українці жили компактними поселеннями, і тому що англомовних учителів часто не було, або ж вони не хотіли викладати в районах з українським населенням, неофіційне двомовне українсько-англійське навчання виникло в Саскачевані і в Альберті всюди, де можна було затруднити українських учителів.

Початкові спроби введення двомовної освіти в Альберті

В Альберті українською громадою була зроблена організована спроба офіційно ввести двомовну українсько-англійську освіту. В 1912 році Шкільна Рада, що складалася з радників державних шкільних округ (так званих тростів) та інших зацікавлених людей, і очолювана Петром Зваричем, шкільним організатором з Веґрівілю, почала домагатися змін. Задоволення їхніх вимог могло б закласти основи українсько-англійської двомовної освіти в Альберті. Рада просила про створення вчительського семінару, аналогічного так званому Руському семінару (Ruthenian Training School), заснованому 1905 року в Манітобі; про назначення офіційного шкільного організатора для українських поселень в східньо-центральній Альберті; про переклад Шкільного Акту на українську мову; про внесення до Шкільного Акту змін, які б дозволили двомовне навчання.

Рух на двомовну освіту був широко підтриманий українською пресою та громадськими діячами. Сучасні джерела свідчать, що українські поселенці хотіли, щоб їхні діти вивчали англійську, але вони також мали глибоке почуття до рідної мови та культури.

Втім, до 1913 року політична атмосфера в Західній Канаді змінилася; суспільна думка підтримувала освіту лише англійською мовою. Канадські націоналісти того часу виказували все більше незадоволення з факту, що неангломовні іміґранти на Заході протистояли асиміляції. Підтримка та розвиток інших мов, ніж англійська, розглядалися як загроза для західньоканадського суспільства, що мало бути британським та протестантським, як в Онтаріо.

Заборона двомовних шкіл

Пробританський запал та антагонізм супроти „чужинців" зріс за роки Першої світової війни, 1914 – 1918; підвищився рівень ворожого ставлення до інших мов, ніж англійська. В 1916 році в Манітобі були скасовані двомовні школи. У 1919 році уряд Саскачевану заборонив навчальне використання інших мов, ніж англійська, та наклав суворі обмеження на вживання французької мови. У 1913 році Міністерство освіти Альберти рішуче зупинило український рух до двомовної освіти в Альберті шляхом ліквідації дозволу на викладання для всіх українських учителів провінції, що отримали фахову освіту в Саскачевані чи Манітобі. Приблизно в двадцяти українських шкільних округах Альберти шкільні радники відмовилися виконувати наказ Міністерства про усунення українських учителів. Наступні події конфронтації відомі як „The Great Ruthenian School Revolt", тобто, „Велике руське шкільне повстання".

На протязі наступних десятиріч, що пройшли після скасування двомовних шкіл, однією із основних цілей освіти в західніх провінціях стала мовна та культурна асиміляція неангломовних меншостей.

Багатокультурність

У 1970-их роках уряд Канади розпочав політику багатокультурности, що заклала основу новому відношенню до освіти мовами іншими, ніж англійська. Політика багатокультурности заохочує етнічні групи Канади зберігати та розвивати себе як відмінні одиниці в канадському суспільстві, а також залучати до своєї мови й культури інших канадців. Розділ 27 Хартії Прав і Свобод (1981 р.) проголошує дотримання Канадою політики збереження та збагачення її багатокультурної спадщини. Розділ 15 також ґарантує всім громадянам Канади рівні права й привілеї перед законом без жодної дискримінації за расою, національним чи етнічним походженням, кольором шкіри, віросповіданням, статтю, віком або розумовими чи фізичними вадами.

У 1984 році уряд Альберти також підтвердив своє дотримання політики багатокультурности через впровадження Альбертського Акту з Культурної Спадщини. У 1989 році Канадський Акт Багатокультурности визнав багатокультурність як одну із фундаментальних характеристик канадського суспільства. Акт проголошує повну й рівноправну участь окремих осіб та громад будь-якого етнічного походження в житті канадського суспільства та заохочує збереження та поширення вживання мов інших, ніж англійська та французька, в той самий час укріплюючи статус та вживання офіційних мов.

Відродження двомовної освіти

Це нове демократичне відношення до мов і культур етнічних меншостей відкрило шлях для відродження української двомовної освіти в Західній Канаді. У 1971 році в Шкільний Акт Альберти були внесені поправки, що дозволяли використання будь-якої мови на додаток до англійської, як мови викладання в альбертських школах на протязі 50% часу шкільного дня. У 1974 році була введена Українська двомовна програма.

Мета двомовної освіти

Українська двомовна програма відповідає освітнім потребам україномовного населення, а також тих, хто, розмовляючи іншими мовами, бажає вивчати українську.

Для україномовних дітей, народжених у Канаді або закордоном, двомовна програма є засобом розвитку й підтримання відчуття їхньої самосвідомости, зміцнення психологічних та емоційних зв'язків з їхніми сім'ями та їхньою громадою. Програма полегшує перехід від домашнього оточення до школи, особливо в ранні роки.

Для дітей, які не говорять українською мовою, незалежно від того, чи вони є українського походження чи ні, програма надає можливости для особистого розвитку, а також для економічних переваг, що їх заключає в собі знання мови. Учні двомовних програм крім того використовують їх менш помітні, але значні металінґвістичні, академічні та інтелектуальні переваги.

Усі діти, які навчаються в українській двомовній програмі, отримують принаймні половину своєї освіти англійською мовою, офіційною мовою Альберти, а також мають можливість вивчати французьку.

Оновлена навчальна програма

Дотримуючись урядової політики в документі *Середня шкільна освіта в Альберті* (1985 р.), Міністерство освіти Альберти почало перегляд Навчальної програми з української мови для 1 – 12 кляс. Метою цього перегляду було забезпечення відповідности програми всебічному розвитку учнів, а також взаємозв'язку між програмою початкових, середніх та старших кляс. На той час Міністерство освіти Альберти відзначило потребу у виготовленні учнівських навчальних матеріялів для доповнення програми й забезпечення втілення її в життя.

Результатом цього перегляду стала доповнена й перероблена згідно із сучасними вимогами Навчальна програма з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) та супроводжуючі її основні навчальні матеріяли. Програма та матеріяли були розроблені Міністерством освіти Альберти. Видаються навчальні матеріяли українською громадою.

Філософська база програми

Певні підставові засади щодо природи мови, розвитку дитини й навчального процесу дають теоретичні рамки для розвитку програми навчання української мови. Наступні тринадцять питань являються основними напрямними в теорії цієї програми.

1. **Чи метою програми є вивчення мови для застосування протягом цілого життя?**

   Вивчення й розвиток знань з української мови учнем поширює його світогляд, додає нові виміри й флексибільність у способі його мислення, а також створює нові погляди на навколишній світ та розуміння багатокультурного характеру канадського суспільства. Внаслідок цього учнем краще використовується вільний час, оскільки поширюються його можливості сприймати літературу, театр, радіопередачі, кінофільми, промови, платівки тощо. Знання мови також дозволить учневі взяти активну участь у житті української громади та навіть стати її майбутнім провідником. Таким чином забезпечується дальший розвиток української ідентичности в канадській багатокультурній мозаїці.

2. **Які функції виконує мовна програма?**

   Мова приєднує особистість до більшої спільноти, допомагає в осмисленні ідей та почуттів, сприяє громадському й особистому розвитку та покращує процес мислення. Збалансована мовна програма сприяє як всебічному розвитку учнів (пізнавальному, почуттєвому й психомоторному), так і успішному опануванні навколишніх змін через створення умов для громадсько-емоційного, морального, інтелектуального та творчого зросту. Оскільки мова й культура є тісно пов'язаними, успішна мовна програма відображає культуру української громади. Вона дозволяє учням розуміти й оцінювати цінності української громади, її настанови та поведінку, а також заохочує учнів цінити культурний плюралізм світового суспільства та багатогранність думок, поведінки та почуттів його членів.

3. **Чи взаємозв'язок мовних навичок є очевидний?**

Ужиток мови відображає взаємозв'язок процесів споглядання, слухання, мовлення, читання та письма. Учні вчаться усвідомлювати унікальну функцію кожного процесу та їх взаємозв'язок, беручи участь у програмі вивчення мови, яка поєднує значущий ужиток мови та пов'язує вміння із змістом. Перехід від усного мовлення до писемного починає відбуватися постійно в той момент, коли впроваджуються вправи для читання та письма.

4. **Чи досягається інтеґрації існуючих знань з новими?**

Інтеґрація є засобом упровадження нових знань у вже існуючу систему знань учня. Різні мовні знання поєднуються, перетинаючи тематичні межі й мовні сфери (читання, мовлення, слухання, письмо, споглядання), щоб навести фокус на цілість, поєднати вивчення з особистим досвідом. Таким чином, попередні знання учня беруться до уваги в той сам час, коли забезпечується вивчення нових та загальний зріст його світогляду.

5. **Чи відбувається взаємодія між окремими учнями?**

Набуття мовних знань відбувається, в основному, через участь у конкретних ситуаціях. Групові зайняття створюють умови для взаємодії, дозволяючи учневі ділитися ідеями з іншими та допомагаючи йому усвідомити, що мова – це система, за допомогою якої виражається співвідношення людей, подій та явищ. За допомогою активної взаємодії в зайняттях, які сприяють розвитку ініціятиви, вільних, активних пошуків та спільних інтелектуальних зусиль, учні формулюють думки, почуття та ідеї, які розвивають їхній мовний рівень.

6. **Чи для учнів створюється нагода розвивати мову на вищому рівні?**

Розвиток мови на вищому рівні потребує контрольованої обробки підставових мовних знань на початку, після чого вжиток цих знань стає автоматичним. Для виконання пізнавальних завдань у контрольованому процесі особа вживає інформацію, яка зберігається в короткотривалій пам'яті. При достатній практиці застосування інформації, спроби її використання стають автоматичними, економнішими щодо зусиль та все точнішими щодо наслідків. Це звільняє увагу особи для використання її в мисленні на вищому рівні. Протягом цілого процесу вивчення української мови учні постійно розвивають свої мовні знання з підходящою їм індивідуальною швидкістю, і стають все більш вправнішими як у використанні підставових мовних знань – вимові, вжитку словникового запасу та граматичних правил, – так і у використанні знань на вищому рівні – аналізі, синтезі та оцінці. В усіх клясах учнів заохочують брати участь у вищому рівні осмислення важливих тем, включно з їхніми власними методами та процесами мислення.

7. **Чи зайняття та підручники залишають місце для варіяцій?**

Учні набувають можливість відповідно видозмінювати вжиток мови, коли їм доводиться мати справу із різними людьми в різноманітних ситуаціях. Таким чином вони здобувають і впевненість щодо їхніх мовних можливостей у різноманітних функціях та контексті. Вони усвідомлюють, що різниці в географічному місцезнаходженні та громадському оточенні сприяли розвитку різних форм української мови. Для них створюється можливість почути і вжити відповідну форму мови в цілій низці ситуацій, тем та функцій у клясі чи поза нею. Вчителі розуміють і приймають унікальний стиль та рівень розвитку мови кожного учня, а тому можуть створити в клясі навчальну атмосферу, яка відзначається взаємними повагою, схваленням та довір'ям.

8. **Чи в мовних зайняттях береться до уваги досвід учня?**

Досвід та мова є тісно переплетеними в усіх навчальних ситуаціях. Для учнів створюються умови брати участь у процесах, які вимагають ужиток української мови як у школі, так і поза нею.

У міру того, як учні усвідомлюють і реаґують на все ширший обсяг різноманітніших мовних ситуацій, зростає і їхнє вміння користуватися мовою. Друковані та інші матеріяли поширюють учнівський досвід у школі; подорожі до крамниць, ресторанів, музеїв та інших громадських місць, в яких користуються українською мовою, забезпечують нагоду поширити цей досвід поза школою.

Досвід учнів виражається в письмовій та усній роботі, через яку вони вчаться організовувати, інтерпретувати та спілкуватися.

У міру того, як учні розвивають концепції та розуміння, створюється постійний процес будування від конкретного досвіду та відкриття до більш абстрактного вивчення, що, в свою чергу, сприяє мисленню на вищому рівні.

9. Як поширюються мовні знання?

Поширення мовних знань, зокрема усного мовлення, відбувається передовсім під час активної участи в значущих ситуаціях. Розвиток мовних знань, пов'язаних з пізнавально-мисленнєвими процесами, відбувається за допомогою контекстуальної підтримки та посередництва вчителя. Навчання в клясі стає більш реальним, коли інформація контекстуалізується. За допомогою посередництва вчителя учні спрямовуються до вищого рівня мислення й усвідомлюють власні мисленнєві процеси. Задумуючись над усіма аспектами навчального процесу, учень робить його якнайбільш реальним.

10. Чи учні входять у взаємодію із змістом під час читання?

Процес читання – це взаємодія між читачем, його досвідом, сподіваннями, особистим світоглядом та текстом. Досвід учня з читанням та літературою покращує вивчення мови та особистий розвиток, а також дозволяє йому оцінити краще культуру та культурні відмінності між членами громади. Коли учні читають мовчки, вони зосереджуються над змістом, і добрі читачі випробовують текст, передбачають, підтверджують і відкидають можливі значення, ставлять питання, шукають відповіді й формулюють нові питання, а крім того – клясифікують інформацію. Читання вголос найбільш ефективне тоді, коли воно відбувається в малих групах, деколи хором. Це стирає побоювання помилок, яке часто стає на перешкоді усвідомленню прочитаного.

Особисті реакції учнів на прочитане пов'язують зміст прочитаного з їхнім власним досвідом і заставляють їх задуматись над тим, що прочитаний уривок може означати для них. Такі реакції можуть поєднати взаємопов'язані процеси читання та письма й розвивати вищий рівень мислення тоді, коли учень бере активну участь і є свідомим щодо процесу.

11. Чи письмові знання розвиваються в систематичному процесі?

Через письмову роботу, як і через мовлення, учні можуть розвинути, висловити й поділитися продуманими емоціями та досвідом. Під час особистого письма дитина вияснює її власні цінності, ділиться ними й порівнює їх до цінностей інших дітей. Вона розвиває далі думки, емоції та досвід, здобуті під час споглядання, слухання, мовлення та читання, і стає чутливою до різноманітних цілей і слухачів під час спілкування.

Творча письмова робота сприяє поліруванню добре зформульованих думок, емоцій та досвіду. У вищих клясах письмова робота учнів вважається процесом, який складається з кількох ступенів (чорновиків), з яких створюється кінцевий продукт, яким можна поділитися з іншими учнями. Вміння писати добре базоване на наступному:

- вмінні організувати та переповісти інформацію
- знанні правил мови, потрібних для організації та передання інформації
- вжитку різноманітних технічних засобів, які сприяють ідентифікації та застосуванню відповідного змісту.

Учнівське вміння користуватися підручними джерелами сприяє розвитку письма та незалежного функціонування українською мовою.

12. Чи технологія використовується відповідно?

Ужиток технології в клясі в практичних та цілеспрямованих ситуаціях сприяє розвитку та вжитку мови. Учні довідуються, що газета, радіо, кінофільм, відеоплівка та платівка передають ідеї в притаманній їм формі. Робота з такими ресурсами інтеґрується контекстуально в програму. Вміння користуватися клясовими засобами передачі інформації розвивається через інтелектуальне пізнання технічних засобів, уживаних для передачі ідей, і дозволяє учням реаґувати на чинники масової інформації та вживати їх на власний розсуд. Сприяють вивченню мови і комп'ютери, якщо їх уживати у взаємозв'язку з іншими ресурсами.

13. Чи існує постійний процес оцінки учнів?

Оцінка проґресу учнів – невід'ємна частина навчання, і виконується найефективніше за допомогою постійного спостерігання роботи учня в клясі. Оскільки вивчення мови відбувається в основному під час активної участи в мовних ситуаціях, оцінка учнівської роботи повинна бути базована якнайбільше на завданнях, які вимагають активної участи учнів, і які випливають з роботи в клясі та власного досвіду учня.

Процес оцінки знань може бути спрямований на викриття слабих та сильних місць учня, або ж на перевірку знань; він може бути формальним, за допомогою іспитів та завдань, або ж неформальним, за допомогою записів щодо учнівської поведінки, почуттів та наставлень.

Самооцінка й оцінка однокласників також допомагає виміряти проґрес та виявити слабкі й сильні сторони учнів.

Загальні цільові результати

Загальні цільові результати в загальних термінах описують, які знання, навички та вміння повинні виявляти учні як наслідок освітнього досвіду згідно з Навчальною програмою з української мови.

Цільовими результатами цієї програми є:

1. Учні будуть мати вміння й бажання читати, слухати та споглядати з різними цілями.
2. Учні будуть виражати думки та почуття з різними цілями та в різних ситуаціях.
3. Учні будуть відгукатися на літературу та інші форми мистецтва.
4. Учні будуть цінувати українську культуру та брати активну участь у ній.
5. Учні будуть використовувати мову як засіб для пізнавального, чуттєвого та суспільного вчення.
6. Учні будуть володіти мовними знаннями та вміннями, потрібними для сприйняття та вираження ідей.

Специфічні цільові результати

Специфічні цільові результати (див. стор. 25-34) конкретно визначають кожний із загальних цільових результатів. Це є поширені положення про очікуваний рівень учнівських знань. Двадцять чотири специфічні цільові результати у варіянтах для рівнів 3, 6, 9 та 12 кляс служать для позначення відповідних етапів у розвитку учнівської мовної та культурної вправности. До кожного специфічного цільового результату подано принаймні один показник – конкретний доказ того, що учні досягнули даний специфічний цільовий результат. **Показники служать тільки як зразки.**

Щоб продемонструвати ріст вправности на рівнях різних кляс, цільові результати сформульовані в контексті знань, умінь і навичок, що набуваються та розвиваються в навчальному процесі. Специфічні цільові результати показують еволюцію учнівського мислення від конкретного до абстрактного, від контрольованої мовної діяльности до спонтанного виразу думок, від керування вчителем до самокерування, від зосереджености на собі – до інших і суспільства в цілому.

ОБОВ'ЯЗКОВІ ТА ФАКУЛЬТАТИВНІ КОМПОНЕНТИ

Обов'язкові та факультативні компоненти

Навчальні години для середньошкільної частини програми з української мови для 7 – 12 кляс поділяються наступним чином:

- 80% становить обов'язковий компонент
- 20% становить факультативний компонент.

Обов'язковий компонент Навчальної програми з української мови включає всі цільові результати даної програми, які є невід'ємними елементами розвитку мовної вправности всіх учнів.

Факультативний компонент дозволяє вчителеві:

- покращити чи закріпити поняття, вміння та навички, набуті як обов'язковий компонент
- розширити та збагатити програму шляхом вводу додаткових понять, умінь та навичок, що відповідають учнівським інтересам та рівню їхнього знання української мови й культури
- ефективно індивідуалізовувати навчальний процес, щоб задовольнити потреби як україномовного населення, так і всіх бажаючих вивчати українську як другу мову.

Структура

Навчальна програма з української мови (Передшкілля – 12-а кляса) для альбертських шкіл побудована на основі чотирьох аспектів вивчення української мови:

1. комунікація та життєвий досвід учнів (загальні цільові результати 1 і 2);
2. культура (загальні цільові результати 3 і 4);
3. загальна освіта (загальний цільовий результат 5);
4. мовна точність (загальний цільовий результат 6).

Плянування навчального процесу та оцінювання знань

У даному посібнику визначаються цільові результати для 3, 6, 9 та 12 кляс, а також пропонуються показники для оцінки того, чи дані цільові результати були досягнені, чи ні. Ці показники є зразками. При плянуванні навчального процесу та оцінюванні знань учителі кожної кляси повинні самі встановлювати відповідні показники. Якщо можливо, вчителі кожного рівня (тобто, Передшкілля – 3, 4 – 6, 7 – 9, 10 – 12 кляс) повинні разом встановити такі показники та затвердити їх. Така співпраця допоможе забезпечити послідовність навчального процесу в рамках кожного рівня.

Встановлюючи показники для кожної кляси, вчителі можуть користуватися наступними джерелами:

1. темами та мовними вміннями, розробленими в основних навчальних матеріялах, які доповнюють Навчальну програму з української мови;
2. граматикою та правилами правопису, визначеними в документі *Елементи української мови: посібник для вчителів. Додаток до Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)* (Міністерство освіти Альберти, 1991 р.);
3. темами та вміннями, розробленими для інших дисциплін, що викладаються українською мовою.

ПЛЯНУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ПЕРЕНОСУ В НАВЧАННІ

Плянування з урахуванням переносу в навчанні

Дослідження показали, що, хоча поверхневі аспекти різних мов, такі як вимова й плавність, цілком очевидно різняться, існує певна внутрішня пізнавально-навчальна база, спільна для всіх мов. Ця спільна база робить можливим перенос пізнавально-академічних чи письмово-читальних навичок від однієї мови до іншої. Таким чином, уміння й навички першої та другої мов є взаємопов'язаними; тобто, якщо навички є розвинені в одній мові, вони перейдуть до іншої.

Цей принцип є важливим для плянування навчального процесу для програм з української та англійської мов. Для того, щоб уникнути непотрібної витрати зусиль і навчального часу, важливо встановити елементи програм, що є спільними для обох мов. Ці спільні елементи повинні викладатися тільки в одному з предметів і закріплюватися в іншому.

ЦІЛЬОВІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПЕРЕДШКІЛЛЯ – 12-а КЛЯСА)

Загальний цільовий результат 1: Учні будуть мати вміння й бажання читати, слухати та споглядати з різними цілями.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
1.1	● отримувати інформацію від інших та із простого довідкового матеріялу **Учні** - користуються настінними таблицями - задають питання однокласникам у ході класного опитування - використовують словник у картинках або двомовний словник для знаходження значення відповідного слова	● отримувати спеціяльну інформацію із вказаних учителем джерел **Учні** - сприймають головні ідеї та допоміжні деталі в фільмі, мові україномовного, текстах з інших предметів, наприклад, суспільствознавства	● отримувати інформацію з різних автентичних джерел у модельованих ситуаціях **Учні** - проводять попередню підготовку до інтерв'ю - складають добірки рецептів, жартів, карикатур і т. п. із української преси	● самостійно отримувати інформацію з різних автентичних джерел **Учні** - плянують подорож, використовуючи брошури аґентств, розклади авіяліній, газети - роблять висновки під час вивчення теми «Ти й закон»
1.2	● розрізняти в знайомих ситуаціях власні думки та почуття, а також думки та почуття інших **Учні** - розрізняють у текстах слова, що означають почуття	● розрізняти вираження індивідуальних почуттів, ідей та думок **Учні** - клясифікують дії, що виражають ті чи інші почуття - драматизують ролі	● розпізнавати ідеї, думки та почуття, стосовні суспільного життя **Учні** - розпізнають проблеми чи конфлікти в літературних творах - розпізнають вираз почуття кохання в пісні	● розуміти ідеї, думки та почуття, стосовні актуальних проблем сьогодення **Учні** - розпізнають позицію редактора - знаходять приклади суб'єктивізму в газетній статті - порівнюють висвітлення актуальної події в українській та англійській пресах

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
1.3	● **розрізняти переконливі слова та фрази в знайомій мові** **Учні** - правильно реагують на вказівки - розпізнають перебільшення	● **розрізняти переконливі елементи в мові** **Учні** - обговорюють використання техніки переконання в рекламі	● **розпізнавати дійовість переконливих елементів у мові** **Учні** - визначають техніку переконання в рекламному оголошенні	● **розуміти явні та приховані переконливі елементи в мові** **Учні** - визначають техніку переконання в політичному памфлеті - самостійно аналізують рекламне оголошення
1.4	● **розуміти й виконувати ряд усних або письмових вказівок чи простих дій** **Учні** - виконують вказівки в учнівському зошиті для вправ - розмальовують писанки - беруть участь у повтор-імітації (напр., як зав'язати черевика)	● **розуміти та виконувати ряд усних або письмових вказівок чи дій** **Учні** - виконують правила гри - печуть згідно з рецептом (напр., паску)	● **розуміти письмові, усні та візуальні вказівки при виконанні складних завдань з допомогою вчителя чи одноклясників** **Учні** - використовують письмові та візуальні ключі в грі «Пошук скарба»	● **самостійно використовувати письмові вказівки та допоміжні діяграми при виконанні певної дії** **Учні** - заповнюють заяву на роботу - заповнюють персональну анкету
1.5	● **відчувати задоволення від мовної творчости** **Учні** - читають книжку з картинками - запам'ятовують скоромовки	● **розпізнавати та отримувати задоволення від творчих та образних елементів у мові** **Учні** - розрізняють реальне від фантазійного - реаґують на гру слів, жарт або українське прислів'я	● **розуміти вклад образної техніки у виразність мови** **Учні** - розпізнають використання образних засобів у вірші	● **використовувати образну мовну техніку для виразного мовлення** **Учні** - аналізують використання образної техніки у вірші

Загальний цільовий результат 2: Учні будуть виражати думки та почуття з різними цілями та в різних ситуаціях.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
2.1	● представляти в клясі інформацію, що є цікавою для них **Учні** - складають списки членів сім'ї - усно описують недавню сімейну подію	● ефективно організовувати та подавати цікаву інформацію для однокласників **Учні** - пишуть статті до шкільної стінгазети - листуються з ровесниками з інших шкіл	● передавати інформацію на особисту та суспільну тематику в модельованих ситуаціях **Учні** - пишуть про свою подорож на Україну до громадської газети - пишуть листа до бабусі чи дідуся - пишуть дитяче оповідання для першоклясників	● ефективно організовувати та подавати різній авдиторії інформацію загального інтересу **Учні** - пишуть свої резюме для заяви на роботу - готують і роблять промову
2.2	● обмінюватися особистими думками, ідеями та почуттями **Учні** - пропонують гру - доповнюють групову розповідь, що складається в клясі	● обмінюватися почуттями; обмінюватися ідеями й думками та захищати їх **Учні** - складають правила поведінки в клясі - ведуть щоденник	● розвивати ідеї, думки та почуття на особисту та суспільну тематику, а також обмінюватися ними **Учні** - висловлюють свою позицію по конкретній проблемі - плянують прийняття, подорож і т. п.	● обмінюватися ідеями, почуттями та думками, використовуючи відповідну мовну форму та інтонацію **Учні** - пишуть листа до редактора - критично обговорюють фільм

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
2.3	● **отримувати допомогу чи підтримку від інших для задоволення власних потреб** **Учні** - переконують інших узяти участь у грі - питають про дозвіл позичити щось	● **використовувати переконливі елементи в мові** **Учні** - пишуть запрошення на різдвяний концерт - пишуть оголошення про шкільні заходи зібрати фонди на щось	● **використовувати переконливі мовні елементи, що відповідають власним намірам** **Учні** - грають ролю аґента по купівлі/продажі будинків	● **формулювати ідеї та думки, адресовані ровесникам та іншим, і подавати їх з використанням мовних елементів переконання** **Учні** - проводять передвиборну кампанію до учнівської ради - розігрують судовий процес, визначаючи вину чи невинність підсудного та встановлюючи вирок
2.4	● **давати прості усні вказівки чи ряд дій** **Учні** - користуються вивченими напам'ять фразами для проведення фізичних вправ під час перерви - проводять повтор-імітацію	● **давати усні та письмові вказівки чи ряд дій** **Учні** - пишуть рецепт - пояснюють, як доглядати за домашньою твариною - пишуть повтор-імітацію	● **подавати короткі вказівки для виконання конкретних, чітких дій** **Учні** - придумують гру та пояснюють правила - формулюють клясні правила	● **самостійно письмово чи усно подавати дійові вказівки, значущі ровесникам та іншим** **Учні** - готують поради про те, як підготовлятися до іспитів - пояснюють, як готуватися до інтерв'ю при подачі заяви на роботу
2.5	● **творчо використовувати мову в модельованих ситуаціях** **Учні** - придумують інше закінчення оповідання	● **використовувати визначені вчителем мовні засоби для підсилення виразности мови** **Учні** - пишуть невелике творче завдання з використанням прийому перебільшення	● **уживати певні засоби образности для виразности мовлення** **Учні** - пишуть вірш у жанрі баляди	● **уживати різноманітні засоби образности для підсилення виразности мовлення** **Учні** - пишуть коротку історію, яка б містила іронічну ситуацію

Загальний цільовий результат 3: Учні будуть відгукатися на літературу та інші форми мистецтва.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
3.1	● **особисто відгукатися на дитячу літературу** **Учні** - малюють картинку, яка відображає їхнє сприйняття вірша чи оповідання - відгадують загадку, поставлену однокласником чи вчителем	● **особисто відгукатися на різноманітні літературні форми** **Учні** - пояснюють значення українського прислів'я - обмінюються особистими спогадами, викликаними віршем - розуміють моральні ідеї, закладені в українських народних казках	● **осмислювати та починати аналізувати твори мистецтва та літератури** **Учні** - представляють вірш у хоровому читанні	● **критично відгукатися на різноманітні літературні форми** **Учні** - обговорюють дії героя та його мотиви в літературному творі - розуміють мотиви творчости різних українських авторів у широкому ряді літературних жанрів
3.2	● **використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення власного досвіду** **Учні** - пишуть вірш чи оповідання згідно із заданим зразком - складають загадку	● **використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення загального досвіду** **Учні** - пишуть прислів'я - складають мовні ігри (напр., кросворди, тайнописи)	● **використовувати літературу та інші форми мистецтва для творчого переосмислення питань та досвіду, що являє інтерес для них та їхніх ровесників** **Учні** - придумують підписи до карикатур	● **використовувати літературу та інші форми мистецтва для переосмислення досвіду, що являє інтерес для цілого суспільства** **Учні** - висловлюють своє ставлення до суперечливої проблеми, використовуючи різноманітні засоби - роблять різноманітне щодо форм і жанрів представлення для батьків про поїздку на Україну

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
3.3	● **сприймати українську літературу й мистецтво в своєму безпосередньому оточенні** **Учні** - розпізнають картини відомих художників - називають три інструменти, характерні для української музики	● **усвідомлювати наявність української літератури та мистецтва в Канаді** **Учні** - збирають зображення будинків у Канаді, які носять відбиток української культури	● **розпізнавати літературні та мистецькі форми, характерні для української культури** **Учні** - порівнюють казки братів Грімм з українськими народними казками	● **визнавати вклад української культури в світову літературу та мистецтво** **Учні** - досліджують життя видатного українського музиканта й роблять звіт
3.4	● **знати імена деяких українських письменників і митців** **Учні** - називають автора улюбленого оповідання	● **знати основні факти про деяких відомих українських письменників і митців** **Учні** - пишуть коротку біографію відомого автора (напр., Івана Франка)	● **усвідомлювати, що між життям і часом творчости письменників і митців та їхніми творами існує взаємозв'язок** **Учні** - роблять порівняльну таблицю творчости автора та сучасних йому історичних подій	● **розпізнавати характерні стилі письменників і митців** **Учні** - пишуть вірш у стилі конкретного автора (напр., Ольги Кобилянської, Лесі Українки)

Загальний цільовий результат 4: Учні будуть цінувати українську культуру та брати активну участь у ній.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
4.1	● **розпізнавати та відчувати характерні культурні риси** **Учні** - визначають символи, характерні для різних свят	● **розпізнавати та відчувати відмінність або схожість різних культур** **Учні** - роблять багатокультурний календар - поважають різницю в одязі та їжі	● **розпізнавати подібності та відмінності в світогляді українців та інших культурних груп** **Учні** - дізнаються, як різні культурні групи святкують свої свята	● **усвідомлювати вплив культури на суспільство** **Учні** - дискутують чи крамниці повинні працювати неділями, чи ні
4.2	● **розпізнавати елементи українського побуту в своєму безпосередньому оточенні та особистому досвіді** **Учні** - плянують традиційне святкове меню (напр., українська Свята вечеря)	● **визнавати вплив українського побуту на ширшу громаду** **Учні** - плянують пішохідну екскурсію по «українському Едмонтоні»	● **визнавати вклад української культури в канадську та західню цивілізацію** **Учні** - розрізняють українські слова, такі, як географічні назви, вживані в Канаді - роблять довідник про етнічні ресторани	● **визнавати, що культурна різноманітність є характерною для всіх суспільств** **Учні** - роблять звіт про українські громади в світі
4.3	● **проявляти властиву культурно-побутову поведінку в модельованих ситуаціях** **Учні** - вітають учителя відповідним чином, використовуючи форму «ви»	● **самостійно виявляти властиву культурно-побутову поведінку в знайомих ситуаціях** **Учні** - використовують ввічливу форму звертання	● **знати культурно-побутову поведінку, властиву українській культурі , та бути здатними застосовувати це знання поза клясною кімнатою** **Учні** - беруть участь у традиційних святкуваннях громади	● **бути членом суспільства та докладати до життя культурної громади в канадському багатокультурному контексті** **Учні** - організовують молодіжну конференцію

Загальний цільовий результат 5: Учні будуть використовувати мову як засіб для пізнавального, чуттєвого та суспільного вчення.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
5.1	● **оволодівати поняттями та розвивати засоби вивчення предметів, що викладаються українською мовою, в модельованих ситуаціях** **Учні** - пояснюють концепції, пов'язані з родиною, англійською чи українською мовою	● **використовувати на практиці різноманітні засоби навчання для оволодіння поняттями в модельованих ситуаціях** **Учні** - шляхом мозкового шторму визначають різні джерела інформації для вивчення певної суспільної тематики	● **розпізнавати засоби, застосовувані при навчанні** **Учні** - разом вибирають шлях написання звіту	● **свідомо вибирати та застосовувати засоби у відповідній навчальній ситуації** **Учні** - радять одноклясникам, як опрацьовувати складний текст
5.2	● **виявляти самовпевненість, охоче вживаючи українську мову в модельованих ситуаціях** **Учні** - добровільно доповнюють розповідь, придуману в клясі	● **виявляти самовпевненість, охоче спілкуючись з ровесниками та вчителями українською мовою** **Учні** - підтримують коротку групову розмову українською мовою	● **виявляти самовпевненість, охоче вживаючи українську мову в школі та в місцевій громаді** **Учні** - пишуть офіційного листа до посольства чи консуляту - з задоволенням дивляться на п'єсу	● **виявляти самовпевненість, охоче використовуючи можливості спілкуватися українською мовою** **Учні** - вступають до клюбу - дивляться на фільми українською мовою
5.3	● **виявляти особисте усвідомлення життєвого значення двомовної та багатокультурної освіти** **Учні** - з задоволенням співають по-українському й по-англійському	● **виявляти гордість з унікального навчального досвіду, набутого в двомовній програмі** **Учні** - запрошують учнів з інших програм на традиційне українське святкування (напр., Великдень, обжинки)	● **виявляти особисте усвідомлення життєвого значення двомовної та багатокультурної освіти** **Учні** - усвідомлюють, що деякі професії можуть вимагати знання двох мов	● **застосовувати знання та навички, набуті в двомовній програмі** **Учні** - беруть участь в учнівському обміні

Загальний цільовий результат 6: Учні будуть володіти мовними знаннями та вміннями, потрібними для сприйняття та вираження ідей.

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
6.1	● **виражати думки усно та письмово, вживаючи чіткі, короткі речення** **Учні** - подають основні відомості про себе	● **точно виражати власні думки усно чи письмово, вживаючи прості та складні речення** **Учні** - у трьох реченнях описують улюблений вид спорту	● **уживати кілька пов'язаних між собою речень для виявлення чіткої та логічної мови** **Учні** - пишуть абзац про актуальну подію	● **формулювати поширені думки з уживанням різноманітних з'єднувальних засобів** **Учні** - пишуть твір у вигляді логічного, зв'язного тексту
6.2	● **уживати правильні форми слів і порядок слів при формулюванні простих повідомлень особистого характеру в модельованих ситуаціях** **Учні** - пишуть речення за поданим зразком	● **за допомогою вчителя вживати правильні форми слів і порядок слів при формулюванні повідомлень особистого характеру** **Учні** - згідно із зразком говорять чи пишуть про улюблений спосіб проведення дозвілля - складають вірша за зразком	● **за допомогою вчителя чи однoклясників успішно перевіряти правильне використання словоформ і порядку слів** **Учні** - виправляють та переглядають у клясі невеликий текст	● **самостійно перевіряти правильність словоформ і порядку слів** **Учні** - ефективно використовують довідковий граматичний матеріял

РІВЕНЬ	3 КЛЯСА	6 КЛЯСА	9 КЛЯСА	12 КЛЯСА
	Учні повинні вміти:	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*	*Учні повинні вміти:*
6.3	**● розуміти значення словоформи, порядку слів та окремих слів у простих усних чи письмових твердженнях, поданих у контексті** **Учні** - співвідносять займенники з іменниками, до яких вони належать	**● застосовувати знання словоформ, порядку слів та окремих слів для зрозуміння простих розповідей та розмов** **Учні** - визначають значення прислівників через знання відповідних прикметників	**● ефективно використовувати знання словоформ, порядку слів та окремих слів для зрозуміння й перевірення значення різноманітних письмових та усних тверджень** **Учні** - слухають запис і клясифікують дії як минулі, теперішні та майбутні	**● самостійно успішно вживати словоформи, порядок слів та окремі слова для зрозуміння й перевірювання значення під час слухання чи читання автентичної мови** **Учні** - розшифровують значення незнайомого слова, використовуючи знання коренів, суфіксів та префіксів
6.4	**● уживати вивчений словниковий запас для передачі значення** **Учні** - створюють загадку на основі запам'ятованого діялогу	**● розширювати словниковий запас з метою висловлювання на тематику особистого та загального інтересу** **Учні** - шляхом мозкового шторму складають списки синонімів чи антонімів	**● уживати вивчений словниковий запас та вміти знайти потрібний із джерел, пропонованих учителем** **Учні** - користуються персональним словничком для покращення письма	**● забезпечувати точність свого мовлення самостійним вишуканням потрібного словникового запасу** **Учні** - перевіряють уживання слів в українському словнику

Навчальні матеріяли

Основні навчальні матеріяли

Як основні навчальні матеріяли для Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса), Міністерство освіти Альберти розробило НОВУ (1–12). Ці матеріяли публікуються Центром освіти українською мовою Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. Плянується подати НОВУ до продажі через Центр розповсюдження навчальних матеріялів при Міністерстві освіти Альберти згідно з наступним графіком:

НОВА 1 – грудень 1990
НОВА 2, 7 – вересень 1991
НОВА 3, 8, 10 – вересень 1992
НОВА 4, 9, 11 – вересень 1993
НОВА 5, 6, 12 – вересень1994

Допоміжні матеріяли

Міністерство освіти Альберти розробило *Елементи української мови: посібник для вчителів. Додаток до Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)* (1991 р.) для допомоги вчителям при плянуванні розвитку мовної точности.

FL

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

ДОДАТОК ДО

НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(ПЕРЕДШКІЛЛЯ - 12-а КЛЯСА)

ELEMENTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

A TEACHER RESOURCE MANUAL
TO ACCOMPANY
UKRAINIAN LANGUAGE ARTS PROGRAM OF STUDIES
(ECS - GRADE 12)

LANGUAGE SERVICES
Alberta
EDUCATION

BEST COPY AVAILABLE

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

ДОДАТОК ДО

НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(ПЕРЕДШКІЛЛЯ - 12-а КЛЯСА)

ELEMENTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

A TEACHER RESOURCE MANUAL
TO ACCOMPANY
UKRAINIAN LANGUAGE ARTS PROGRAM OF STUDIES
(ECS - GRADE 12)

Міністерство освіти Альберти
1991

ALBERTA EDUCATION CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Alberta. Language Services.
Elements of the Ukrainian language : a teacher resource manual to accompany Ukrainian language arts program of studies (ECS-grade 12).

ISBN 0-7732-0431-8

1. Language and languages – Study and teaching – Alberta.
I. Title.

PG3811.A333 1991 491.79

Copyright © 1991, the Crown in Right of Alberta, as represented by the Minister of Education. Alberta Education, Language Services Branch, 11160 Jasper Avenue, Edmonton, Alberta, T5K 0L2. All rights reserved. Additional copies may be obtained from the Learning Resources Distributing Centre.

Визнання

Учительський посібник «Елементи української мови» був розроблений при допомозі багатьох осіб. Особливу подяку складаємо д-ру Євгенові Іванишину (Католицькі школи Едмонтону) та пані Наталці Доброліж (Публічні школи Едмонтону), які зробили огляд посібника й висловили цінні зауваження. Складаємо визнання за творчий доробок усіх, хто брав участь у створенні даного посібника.

Міністерство освіти Альберти:

Керівник програм з других мов	Д-р Володимир Лазарук
Програмний керівник, двомовне навчання	Іван Соколовський
Укладачі	Богдан Борущак Катерина Сосновська Ірина Тарнавська
Перекладач	Ірина Тимощук
Коректор	Галина Цар
Складальники	Вікторія Жуківська Луїза Шаді

Комітет учителів-експериментаторів з української мови (2-3 кляса):

Люба Кухаришин
Христина Данчук
Віра Кінджерська
Ірина Тарнавська
Єлизавета Лісова
Надя Крищук
Мирослава Фодчук
Меліта Зубрицька
Лінда Іваськів

Комітет учителів-експериментаторів з української мови (4-6 кляса):

Маркіяна Цинцар-Грищук
Боян Яровенко
Роман Харук
Тереса Галь
Тереня Ільків

Мелодія Костюк
Василь Стеценко
Тарас Дворницький
Орися Звоздецька-Цьона
Лариса Куць
Лариса Бумбак

Комітет учителів-експериментаторів з української мови (7-12 кляса):

Одарка Ґінда
Віра Литвин
Тарас Дмитраш
Дарія Порохівник
Одарка Возняк
Симон Сенчишин
Наталя Торошенко

Зміст

Вступ 1

Структура посібника 4

Користування посібником 8

«Нова» та «Елементи української мови» 11

Вправи для мовного інпуту 11
Вправи для мовного автпуту 12
Компоненти «Нови» 13
Зразки вправ 13
Таблиця співвідношення компонентів
«Нови» з даним Посібником для вчителів 20

English version of introductory section 21

Таблиці «Елементів української мови»

Фонологія 41
Правопис 46
Морфологія 62
Синтакса 93

150

ВСТУП

Мета

Метою даного посібника є допомога вчителям при плянуванні навчального процесу, спрямованого на розвиток точности мови. Посібник включає розділи з фонології, правопису, морфології та синтакси української мови. Елементи з цих чотирьох розділів можуть бути використані як показники досягнення загального цільового результату № 6 «Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)», що визначається наступним чином: « . . . учні оволодіють знаннями та вміннями, необхідними для сприймання та вираження ідей». Цей цільовий результат вимагає розвитку точности мови. Цільовий результат № 6 доповнює загальні цільові результати 1 і 2, які відповідають потребі розвитку плавности мови. Разом точність та плавність створюють комунікативну спроможність.

Специфічні цільові результати, стосовні точности мови

Наступні чотири специфічні цільові результати входять до загального цільового результату № 6:

1. Точне формулювання думок з використанням дедалі більш складних структур речення та розмаїтости мовних форм як в усному, так і в письмовому мовленні.

2. Уживання точних словесних форм та дотримання вірного порядку слів у реченні при висловлюванні думок та розвиток здатности проявляти ці вміння в самостійному мовленні.

3. Здатність розуміти в контексті значення, яке виражається формами слів та порядком слів, а також здатність використовувати це знання при побудові змістовної одиниці.

4. Здатність використовувати відповідний лексикон для передачі значення і вміння підбирати потрібний лексикон самостійно.

Цільові результати сформульовані в контексті програми розширеного вивчення другої мови. Результати передбачають перехід учнів від конкретного до абстрактного, від контрольованого до спонтанного вираження думок, від керування вчителем до самокерування та самовиразу, і від себе до інших та суспільства в цілому.

У початкових клясах, у чітко побудованих і контрольованих учителем ситуаціях, вимагається висока точність мови. Точність є також важливою на середньому рівні, але учні 7-12 кляс мусять навчатися перевіряти точність власної мови, а також здобувати потрібну мову з різних джерел.

Українська мова має дуже складну морфологічну структуру, що складається з численних іменникових, дієслівних та прикметникових закінчень. Імпліцитне розуміння значень, що виражаються численними закінченнями слів (специфічний цільовий результат № 6.3), та здатність використовувати ці закінчення для точного вираження думок (специфічний цільовий результат № 6.2) мають першорядне значення для успішного оволодіння українською мовою. Втім, ці та інші специфічні цільові результати, що підлягають загальному цільовому результатові № 6, повинні завжди розглядатися як частина більш широкого мовного досвіду, що включає спілкування (загальний цільовий результат № 1 і № 2), вивчення культури (загальний цільовий результат № 3 і № 4) і загальне навчання (загальний цільовий результат № 5).

СТРУКТУРА ПОСІБНИКА

Даний посібник складається з чотирьох розділів – фонології, правопису, морфології та синтакси.

Фонологія

У розділі з фонології вводяться всі звуки української мови і, в разі потреби, проводиться їх протиставлення аналогічним звукам в англійській мові. Цей розділ може бути використаний для перевірки правильної вимови. Як вказують стрілки на фонологічних таблицях, вправляння вимови найбільш ефективно здійснюється в початкових клясах, оскільки основні вміння вимови формуються власне на цьому рівні.

Правопис

Розділ з правопису включає дві основні частини: 1) основи українського правопису, а саме, як пишуться окремі звуки та звукосполучення, і 2) правила правопису. Основи правопису найбільш ефективно навчаються в початкових клясах.

При навчанні українського альфавиту важливо вводити назви букв. Вони подаються в наступній таблиці.

НАЗВИ БУКВ УКРАЇНСЬКОГО АЛЬФАВИТУ

Буква	Назва	Буква	Назва
Аа	а	Нн	ен
Бб	бе	Оо	о
Вв	ве	Пп	пе
Гг	ге	Рр	ер
Ґґ	ґе	Сс	ес
Дд	де	Тт	те
Ее	е	Уу	у
Єє	є	Фф	еф
Жж	же	Хх	ха
Зз	зе	Цц	це
Ии	и	Чч	че
Іі	і	Шш	ша
Її	ї	Щщ	ща
Йй	йот	Юю	ю
Кк	ка	Яя	я
Лл	ел	Ьь	м'який знак
Мм	ем		

Правила правопису включають:

1. Б – написання з великої букви
2. В – написання слів разом
3. Г – написання слів через дефіс
4. Ґ – переніс слів
5. Д – уживання скорочень
6. Е – пунктуація

Учителі на всіх рівнях викладання повинні приділяти велику увагу розвиткові точности правопису. Із використанням більш складних форм письмового мовлення зростає потреба учнів у точності.

Морфологія

Розвиток розуміння учнями значення морфологічних закінчень (специфічний цільовий результат № 6.3) і вміння вживати їх правильно (специфічний цільовий результат № 6.2) є одним з найважчих завдань, що стоять перед викладачами «Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)». Таблиці в морфологічному розділі даного посібника свідчать, що в перші роки навчання української мови учні повинні оволодіти наступними морфологічними системами:

1. дієслова – закінчення у всіх часах,
2. іменники – всі закінчення однини та множини твердої групи,
3. особові та питальні займенники.

Стрілки в розділі морфології сягають на дві колонки. Це значить, що оволодіння цими закінченнями у відповідності зі специфічним цільовим результатом № 6.2 та специфічним цільовим результатом № 6.3 повинне бути пляноване й перевірене спочатку вчителями 1-3 кляс, а потім учителями 4-6 кляс.

Вищевказані морфологічні системи були обрані як основні згідно з наступними міркуваннями:

1. Дієслова мають першорядне значення для спілкування.

2. Україномовні діти перше засвоюють закінчення іменників твердої групи; м'яка та мішана групи засвоюються як фонетичні варіянти твердої групи.

3. Особові та питальні займенники відіграють основну ролю в спілкуванні, а закінчення питальних займенників є схожими на прикметникові закінчення. Якщо учні розуміють значення

156

закінчень питальних займенників і можуть уживати ці морфологічні одиниці для вираження значення, вони також почнуть правильно вживати прикметникову морфологію.

У таблицях точне вживання прийменників є пов'язане з контролею за основною іменниковою морфологією. Таким чином, на цьому треба робити наголос у початкових клясах. Деякі зі складніших аспектів уживання числівників (які являють труднощі навіть для носіїв мови) більш детально розглядаються лише в 10-12 клясах.

Синтакса

Даний посібник подає показники для оцінки учнівських досягнень специфічного цільового результату № 6.1. Розвиткові синтаксичних навичок приділяється увага в молодших клясах, коли учні вивчають основні типи речень з ціллю усного й письмового спілкування.

КОРИСТУВАННЯ ПОСІБНИКОМ

1. Ознайомтеся з цілим посібником. Він містить інформацію про структуру української мови, включаючи правила правопису.

2. Продивіться колонки, що стосуються рівня ваших кляс (1-3, 4-6, 7-9 або 10-12) і визначте розташування стрілок. Стрілка означає, що повинен бути зроблений наголос на тому чи іншому елементі. Стрілка, що проходить через дві або більше колонок, вказує, що на даний елемент треба звернути увагу не лише на одному рівні. Відсутність стрілки не означає, що учні не зустрічають або не вживають даної мовної форми. Це лише свідчить, що вчителеві не потрібно звертати особливої уваги на цю форму на даному шкільному рівні. Всі елементи, які розглядалися на одному рівні, повинні бути повторені й закріплені на пізніших рівнях навчання.

3. Визначте рівень володіння мовою ваших учнів, керуючись даним посібником. Установіть елементи, на які вам потрібно буде звернути увагу з цілою клясою або з окремими учнями.

4. Використовуйте даний посібник для довгострокового плянування навчального процесу, а також як керунок для визначення специфічних цільових результатів № 6.2 й № 6.3 згідно з «Навчальною програмою з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)».

5. Використовуйте посібник для плянування окремих лекцій. Розділ про програму «Нова» допоможе вам у цьому. Наприклад, створюючи ритмовані вірші (запропонований нами показник специфічного цільового результату № 6.2), ви можете використовувати відповідний граматичний матеріял з даного посібника. Втім не обмежуйте мовну діяльність ваших учнів лише елементами, на які ви робите особливий наголос. Вони повинні подаватися в багатому, природному та змістовному контексті.

6. Використовуйте посібник для визначення конкретних елементів усного та письмового мовлення, що повинні оцінюватися у ваших клясах.

7. Використовуйте посібник для підвищення вашого власного мовного рівня. Наприклад, у посібнику подаються всі основні правила пунктуації та написання з великої букви в українській мові.

8. Пам'ятайте, що даний посібник стосується тільки двох специфічних цільових результатів «Навчальної програми з української мови (Передшкілля – 12-а кляса)». Не забувайте про інші 22 цільові результати!

9. Користуючись посібником, звертайтеся до таблиці фонетичних знаків (стор. 10). Знаки допомагають нам точно відображати на письмі звукову систему української мови.

ТАБЛИЦЯ ФОНЕТИЧНИХ ЗНАКІВ

Знак	Значення	Приклад
[ ]	Окремі звуки чи звукосполучення ставляться в квадратові дужки. Вимова слова може бути порівняна з його написанням шляхом поміщення вимови в квадратові дужки.	[і] [се^{и}ло́] = село
´	Штрих над складом означає, що даний склад вимовляється з більшою силою, ніж інші.	[брати́] [бра́ти]
'	Штрих з правої сторони від букви означає м'який (палаталізований) приголосний.	[с'іл'] = сіль
:	Двокрапка після букви означає подовжений звук, що відображається на письмі подвоєною буквою.	[па́н:а] = панна
е^{и}, и^{е}	Звуки [е] і [и] в ненаголошеній позиції мають тенденцію до зближення у вимові. Ненаголошений [е] звучить як [е^{и}], а ненаголошений [и] – як [и^{е}]. Ось чому українці мають труднощі з написанням [е] та [и].	[бе^{и}ре́за] = береза [си^{е}ни́] = сини
ў	Приголосний [в] у кінці складу або на початку слова перед приголосним вимовляється як нескладотвірний звук [ў]. На письмі він позначається буквою в.	[маў] = мав [ўла́да] = влада
д͡ж, д͡з	Ці знаки позначають приголосні звукосполучення на противагу окремим звукам [д] і [ж] або [д] і [з].	[д͡же^{и}ре^{и}ло́] = джерело [д͡зи́ґа] = дзиґа

«НОВА» ТА «ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

«Нова», програма навчання української мови, була детально розроблена з метою допомоги в оволодінні всіма елементами української мови. У ній застосовується цілий ряд методичних та навчальних прийомів і вводиться багато видів вправ, які можуть успішно застосовуватися для розвитку мовної точности.

Вправи, запропоновані в програмі «Нова», можуть бути поділені на дві основні категорії: вправи для мовного інпуту, керовані вчителем, і вправи для мовного автпуту, де учні демонструють своє знання мови.

Вправи для мовного інпуту

До категорії вправ для мовного інпуту входять наступні компоненти «Нови»:

- Діялоги
- Повтор-імітація
- Ритмічні вправи
- Ребуси
- Поезія
- Співанки-рухи
- Тайнописи
- Драматизація
- Вирішування проблемних питань
- Народня мудрість
- Усна література
- Мовні ігри

- Щоденні мовні вправи
- Таблиці мовного досвіду
- Усні питання для перевірки
- Фізичне реаґування на вказівки

Ці компоненти являють собою мовні моделі й допомагають учням засвоювати мову за допомогою різних форм мотивованого повтору.

Вправи для мовного автпуту

Засвоївши мову, представлену шляхом вправ для мовного інпуту, учні можуть застосовувати свої знання у вправах для мовного автпуту. Наступні компоненти «Нови» (усні чи письмові) можна вживати для створення вправ для мовного автпуту:

- Діялоги (останні етапи)
- Повтор-імітація (останні етапи)
- Співанки-рухи, ребуси, ритмічні вправи, поезія та загадки, якщо вживані як розповіді-взірці
- Письмові питання для перевірки
- Телезабава
- Учнівські драматичні та лялькові вистави
- Оповідання, базовані на народній мудрості
- Настільні ігри
- Ведення щоденника
- Тайнописи
- Написані учнями проблемні питання
- Кероване учнями фізичне реаґування на вказівки
- Інтерв'ю
- Оповідки за картинками
- Самостійне читання мовчки
- Звіти
- Складені учнями таблиці мовного досвіду

Деякі заняття належать до обох категорій. Останні етапи багатьох мають заключний компонент, де учні розширюють або переносять у нові ситуації мовні знання, які вони набули.

Компоненти «Нови»

Усі компоненти «Нови» можуть бути використані в плянуванні навчання на оволодіння різними елементами фонології, правопису, морфології та синтакси (див. «Таблиця співвідношення компонентів «Нови» з даним Посібником для вчителів» на стор. 20).

Зразки вправ

Фонологічні вправи

Учні навчаються правильно вживати звукову систему через засвоєння різних автентичних (не спрощених) мовних моделей.

- Діялоги, повтор-імітація, співанки-рухи, усна література, загадки, проблемні питання
  - Учитель вводить певну мовну модель і наголошує на правильній вимові звуків та закінчень слів. Учні повторюють її кожного дня на протязі певного періоду часу. Помилки у вимові виправляються усно.

- Вірші, ребуси, ритмічні вправи
  - Багато віршів у «Нові» підкреслюють певні фонологічні явища. Наприклад, «А-А-А Котика нема» підкреслює голосні.

- Фізичне реаґування на вказівки, мовні ігри
  - Ці вправи дають учням можливість чути та виконувати вказівки, що даються українською мовою. Наприклад, учитель каже: «Дай мені книжку» або «Намалюй дерево». Звуки старанно вимовляються для учнів.

- **Тайнописи**
  - **Тайнописи допомагають учням розшифрувати повідомлення. Тайнописи можуть робити наголос на окремих звуках, що проілюстровано нижче.**

    Тайнопис:
    _обри_ень, _іти! Сього_ні ми бу_емо мати гостей. То_і пані _енисенко бу_е заступати. А я повернуся пополу_ні. Бу_ьте чемні!

    Ключ:
    Добридень, діти! Сьогодні ми будемо мати гостей. Тоді пані Денисенко буде заступати. А я повернуся пополудні. Будьте чемні!

Будь-які вправи для мовного автпуту, що вимагають від учнів усного мовлення, роблять наголос на фонології. Такі вправи включають: діялоги, повтор-імітацію, співанки-рухи, щоденні мовні вправи, розгадування ребусів, поезію, загадки, проблемні питання, картки з дієсловами та інтерв'ю. Усі письмові вправи також дають можливість зосереджуватися на фонологічній точності. Учителі можуть виправляти письмові вправи, обговорюючи їх з учнями та звертаючи увагу на фонологічні труднощі, що проявляються в їхньому письмі.

Правописні вправи

Правила правопису, що включають написання з великої букви, правила написання слів і переносу слів та пунктуацію, можуть подаватися через деякі вправи для мовного інпуту, такі як вивчання напам'ять віршів, діялоги, що потрібно скласти з окремих речень, ребуси, тайнописи та таблиці мовного досвіду. Втім, найкращі можливості для навчання правопису надають письмові вправи.

Морфологічні вправи

Морфологічна система української мови є дуже складною. «Нова» пропонує ряд метод, що сприяють засвоєнню морфологічних закінчень. Дієвідмінювання у всіх часах, а також відміни іменників, займенників та прикметників можуть також викладатися з використанням запропонованої в «Нові» методики.

- Ритмічні вправи
  - Це вірші, що подаються вчителем, який, читаючи кожний рядок вірша, супроводжує його оплеском чи ударом для створення ритму. Учні слухають і повторюють. Змістом таких віршів можуть бути дієслівні, прикметникові, іменникові чи займенникові закінчення, та навіть числівники. Співанки-рухи можуть бути також використані при вивченні прислівників та прийменників. Чотири приклади подаються нижче.

Леся йде до парку.
Тато йде до парку.
Сірко йде до парку.
Леся гойдається.
Тато читає.
Сірко бігає.
Парк.
Пташки, дерева, квіти, лавки.

Тарас має пса.
Леся має котика.
Гриць має пташку.
Лариса має канарку.

Роман має коника.
Павло має зайчика.
Тамара має жабу.
Петро має рибу.
Лада має черепаху.
Пес, котик, пташка, канарка,
Коник, зайчик, жаба, риба
Й черепаха –
Домашні тварини.

Забутлива баба.
Де окуляри? Я забула.
Де черевики? Я забула.
Де плащ? Я забула.
Де торбинка? Я забула.
Забутлива баба.

Забутливий хлопець.
Де олівець? Я забув.
Де ґумка? Я забув.
Де лінійка? Я забув.
Де папір? Я забув.
Забутливий хлопець.

- Повтор-імітація
  - Як і у випадку з ритмічними вправами, при повтор-імітації вчитель представляє текст, а учні слухають і повторюють. На окремі випадки, відміни та структури може бути звернена особлива увага. У прикладі, що наводиться нижче, подається вживання прийменника «у/в» із знахідним відмінком.

Великодній кошик
Ось кошик.
Я кладу сир у кошик.

Кладу ковбасу в кошик.
Кладу яйця в кошик.
Кладу паску в кошик.
Кладу хрін у кошик.
Кладу масло в кошик.
Кладу сіль і перець у кошик.
Кладу шинку в кошик.
Кладу писанку в кошик.

- Проблемні питання
  - Проблемні питання добре подавати при вивченні відмінювання числівників (особливо вживання родового відмінка з числівником 5 і більше), що ілюструється навединим нижче прикладом.

    Мама дала Миколі двадцять долярів і список харчів, які він повинен купити. Він мусить купити булки за два доляри, м'ясо за шість долярів, городину за три доляри й молоко за один доляр. Скільки все разом буде коштувати?

- Фізичне реаґування на вказівки
  - Така вправа допомагає оволодіти наказовим способом, а також давальним, родовим і місцевим відмінками. Вона може також бути використана при вивченні прислівників і прийменників.

- Тайнописи
  - Ці вправи є оптимальними при навчанні морфології, наприклад, дієслівних закінчень.

    Тайнопис:
    Добридень! Сьогодні ми буд_ _ _ мати гостей. Я вже сказала пані, що ми люб_ _ _ гостей і що ми добре танцю_ _ _, чита_ _ _, пиш_ _ _, малю_ _ _ й раху_ _ _ в цій клясі.

Ключ:

Добридень! Сьогодні ми будемо мати гостей. Я вже сказала пані, що ми любимо гостей і що ми добре танцюємо, читаємо, пишемо, малюємо й рахуємо в цій клясі.

- Таблиці мовного досвіду
  - Таблиці мовного досвіду можуть писатися вчителем або учнями. Вони можуть бути використані для кращого засвоєння учнями української морфології. Наприклад, їм можна запропонувати користуватися кольоровими олівцями або фльомастерами для того, щоб підкреслювати, обводити колом, квадратом або хмаркою відповідні літери, закінчення слів, прийменники або прислівники. Учнів можна також попросити підкреслити на картці всі слова або фрази, які говорять, «хто» робить щось або «як» щось робиться.

Такі вправи як ведення щоденника, оповідання, письмові проблемні питання, письмове фізичне реаґування на вказівки, письмові загадки, інтерв'ю, письмові твори, телезабава, щоденні мовні вправи, читання мовчки, мовні ігри та оповідки за картинками можуть бути використані, щоб допомогти учням засвоїти значення морфологічних показників в українській мові.

Синтаксичні вправи

Майже всі компоненти «Нови» допомагають навчанню синтакси або основних типів речення, потрібних для усного чи письмового спілкування. Втім, наступні види вправ є особливо ефективними для опрацювання синтакси:

168

- Діялоги
- Повтор-імітація
- Таблиці мовного досвіду
- Усна література
- Усні питання для перевірки
- Ведення щоденника
- Тайнописи
- Інтерв'ю
- Твори
- Оповідки за картинками
- Щоденні мовні вправи
- Телезабава
- Розповіді-взірці
- Письмові загадки
- Письмові проблемні питання
- Письмове фізичне реаґування на вказівки

ТАБЛИЦЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КОМПОНЕНТІВ «НОВИ» З ДАНИМ ПОСІБНИКОМ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

«Х» означає, що компонент «Нови» може бути використаний для розвитку правильности в даному аспекті української мови. Зірочка (*) означає, що компонент «Нови» є особливо ефективним для досягнення цільових результатів у правильності мови.

Компонент «Нови»	Фонологія	Правопис	Морфологія	Синтакса
Діялоги	x	x	*	*
Повтор-імітація	x		*	*
Співанки-рухи	*		x	x
Ритмічні вправи	x		*	x
Щоденні мовні вправи	x		*	*
Усна література	*		*	*
Ребуси	*	x	x	x
Поезія	*	x	x	x
Усні пит. для перев.	x		*	*
Письм. пит. для перев.	*	*	*	*
Телезабава	x	*	*	*
Драматизація	x	*	*	*
Загадки	x		*	*
Письмові загадки	x	*	*	*
Народня мудрість	*	x	x	x
Щоденники	*	*	*	*
Тайнописи	*	*	*	*
Проблемні питання	x		*	*
Письмові проб-ні пит.	x		*	*
Фіз. реаґ. на вказівки	x	*	*	*
Письм. фіз. реаґування	*	*	*	*
Картки з дієсловами	*		*	*
Інтерв'ю	x	*	*	*
Розповіді-взірці	*	*	*	*
Оповідки за картинк.	*	*	*	*
Твори	*	*	*	*
Таблиці мовн. досвіду	*	*	*	*
Читання мовчки	*	x	*	*
Мовні ігри	*		*	*
Настільні ігри	*	*	x	

ELEMENTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

A TEACHER RESOURCE MANUAL

TO ACCOMPANY

UKRAINIAN LANGUAGE ARTS PROGRAM OF STUDIES (ECS - GRADE 12)

(English Version of Introductory Section)

This English language version of the introductory section of the teacher resource manual has been provided for the benefit of administrators who do not speak Ukrainian and to facilitate communication with parents who may not know the language.

INTRODUCTION

Purpose

This manual is intended to guide teachers in monitoring or planning for the development of language accuracy. It includes sections on phonology, morphology, syntax and orthography of the Ukrainian language. Elements from these four sections can be used as indicators of achievement of general learner expectation #6 in Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS - Grade 12), "students will have the knowledge and skills necessary to interpret and express ideas." This expectation addresses the need to develop language accuracy. Expectation #6 complements general learner expectations 1 and 2, which address the development of fluency. Together, accuracy and fluency contribute to communicative competency.

Specific Expectations Related to "Accuracy"

These are four specific learner expectations under general learner expectation #6:

1. expressing thoughts accurately using progressively more elaborate sentence structures and a variety of language forms, both oral and written

2. using correct word forms and word order in expressing meaning and developing the ability to monitor this independently

3. being able to understand in context the meaning carried by word forms or word order, and being abe to use this knowledge in constructing meaning

4. being abe to use appropriate vocabulary to communicate meaning and select appropriate vocabulary independently.

The expectations are expressed in terms of an expanding second language learning context. The expectations recognize that students move from the concrete to the abstract, from controlled to spontaneous expression, from teacher direction to self-direction and self-monitoring, and from the self to peers and society at large.

In the primary grades, in very structured and teacher-controlled situations, great accuracy may be expected. Accuracy is also important at the secondary level, but students in grades 7 through 12 must learn to monitor their own language and select appropriate language from various sources.

Ukrainian has a very complex morphological structure consisting of numerous noun, verb and adjective endings. Implicit understanding of the meaning carried by the numerous word endings (specific learner expectation 6.3) and the ability to use the endings to express oneself accurately (specific learner expectation 6.2) are vital to successful Ukrainian language acquisition. However, these and the other specific expectations under general learner expectation 6 must always be viewed as part of a larger language experience which includes communication (general learner expectations 1 and 2), culture (general learner expectation 3 and 4), and general learning (general learner expectation 5).

ORGANIZATION OF THE MANUAL

This manual contains four sections: phonology, orthography, morphology and syntax.

Phonology

The phonology section identifies all the sounds of the Ukrainian language and, where necessary, contrasts them with analogous sounds in English. This section can be used in monitoring the development of correct pronunciation. As the arrows in the phonology charts indicate, monitoring pronunciation is most appropriately carried in primary grades since basic pronunciation habits are formed at that level.

Orthography

The orthography section has two main components: 1) the basics of Ukrainian spelling, namely, how individual sounds or sound clusters are written down, and 2) the mechanics of writing. Basic spelling is best taught in the primary grades.

In teaching the Ukrainian alphabet, it is important to teach the names of the letters. These are provided in the following chart.

Names of the Letters of the Ukrainian Alphabet

Letter	Name	Letter	Name
Аа	а	Нн	ен
Бб	бе	Оо	о
Вв	ве	Пп	пе
Гг	ге	Рр	ер
Ґґ	ґе	Сс	ес
Дд	де	Тт	те
Ее	е	Уу	у
Єє	є	Фф	еф
Жж	же	Хх	ха
Зз	зе	Цц	це
Ии	и	Чч	че
Іі	і	Шш	ша
Її	ї	Щщ	ща
Йй	йот	Юю	ю
Кк	ка	Яя	я
Лл	ел	Ьь	м'який знак
Мм	ем		

The mechanics of writing involve:

1. *Б* – capitalization
2. *В* – spelling of compound words
3. *Г* – hyphenation
4. *Ґ* – syllabication
5. *Д* – abbreviation
6. *Е* – punctuation.

Teachers at all levels must be concerned with monitoring and developing accuracy in the mechanics of writing. As students produce more sophisticated written language forms, their need for mechanical accuracy increases.

Morphology

Planning and monitoring pupils' understanding of the meaning carried by morphological endings (specific learner expectation 6.3) and the ability to use them correctly (specific learner expectation 6.2) is one of the most difficult tasks facing the Ukrainian language arts teacher. The charts in the morphology section of this document suggest that the initial years of Ukrainian language instruction emphasize the acquisition of the following **basic** morphological systems:

1. verbs – endings in all tenses
2. nouns – all hard group endings, singular and plural
3. personal and interrogative pronouns.

The arrows in the morphology section are continuous over two columns. This indicates that the acquisition of these endings in accordance with specific learner expectation 6.2 and specific learner expectation 6.3 should be planned for and monitored, initially by teachers in grades 1-3 and then by teachers in grades 4-6.

These are the reasons for selecting the above items as basic:

1. Verbs are essential for communication.
2. Hard noun endings are first acquired by native-speaking children; soft and mixed group varieties are acquired as phonological variations of the hard group.
3. Personal and interrogative pronouns play a basic role in communication, and interrogative pronoun endings are similar to adjective endings. If the students understand the meaning of interrogative pronoun endings and can use these morphological markers in expressing meaning, they should begin to use adjective morphology accurately as well.

In the charts, accurate use of prepositions is linked with control of basic noun morphology. Therefore, this is an area of emphasis in the primary grades. Some of the more complex aspects of the use of numerals (which are troublesome even for native speakers) receive emphasis only in grades 10-12.

Syntax

This manual suggests indicators for use in evaluating students' achievement of specific learner expectation 6.1. The monitoring of syntax receives emphasis in the primary grades, where students learn the basic sentence types for communicating meaning orally and in writing.

177

USING THE MANUAL

1. Become familiar with the entire manual. It contains detailed information on the structure of the Ukrainian language including the mechanics of writing in Ukrainian.

2. Look through the columns for your grade level (1-3, 4-6, 7-9, or 10-12) and locate the arrows. An arrow indicates that a particular element should be emphasized. An arrow continuing through two or more columns indicates that the element receives emphasis at more than one level. The absence of an arrow **does not** indicate that students do not encounter or use that language form. It means that teachers need not emphasize that form at that level. All elements that have been emphasized at one level should be reviewed and maintained at later levels.

3. Diagnose your students' level of language development using this document as a guide. Identify the elements that you will have to emphasize with your class or with individual students.

4. Use this document for long-range planning, and as a source of indicators for specific learner expectations 6.2 and 6.3 in the Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS-Grade 12).

5. Use the document as a guide for planning specific lessons and activities. The section on Nova will help

you plan. For example, in creating a rhythm poem (a suggested indicator for specific learner expectation 6.2), you may locate appropriate grammatical content in this document. However, do not limit your students' language input or output to the emphasized elements! The elements should be presented in a rich, natural and meaningful language context.

6. Use the guide to identify specific oral and written language elements to be evaluated at your level.

7. Use the document for your own language growth. For instance, it reviews all the main rules of Ukrainian punctuation and capitalization.

8. Remember that this document applies only to two specific learner expectations of the Ukrainian Language Arts Program of Studies (ECS-Grade 12). **Don't forget about the other 22 expectations!**

9. In using this document, consult the Table of Phonetic Symbols (page 31). The symbols help us accurately depict in writing the sound system of the Ukrainian language.

Table of Phonetic Symbols

Sign	Meaning	Example
[.]	Individual sounds or sound clusters are placed in square brackets. The pronunciation of a word can be comparedwith its spelling by putting the pronunciation in square brackets.	[i] [се^{и}ло́] = село
´	A short stroke directly above a syllable indicates that that syllable is pronounced with more emphasis than the other syllables in the word.	[брати́] [бра́ти]
'	A short stroke placed to the right of a letter indicates a soft (palatized) consonant.	[с'іл'] = сіль
:	A colon after a letter indicates a lengthened sound, represented in writing by a double consonant.	[па́н:а] = панна
е^{и}, и^{е}	The vowels [е] and [и], when unstressed, tend to approximate each other in pronunciation. The unstressed [е] sounds like [е^{и}]and unstressed [и] sounds like [и^{е}]. This is why native speakers of Ukrainian have problems learning where to write [е] and where to write [и].	[бе^{и}ре́за] = береза [си^{е}ни́] = сини
ў	The consonant [в] at the end of a syllable or at the beginning of a word before a consonant is pronounced as the non-syllable [ŷ]. In writing it is represented by the letter в.	[маў] = мав [ўлада] = влада
д͡ж, д͡з	These symbols indicate separate sounds as opposed to the consonant cluster [д] and [ж] or [д] and [з].	[д͡же^{и}ре^{и}ло] джерело [д͡зи́ґа] дзиґа

"NOVA" AND THE "ELEMENTS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE"

The Nova Ukrainian language development series has been carefully planned to assist in the acquisition of all of the elements of the Ukrainian language. It employs a large number of teaching and learning strategies and presents many activities which can be used successfully in developing language accuracy.

The activities suggested in Nova can be divided into two major categories: teacher-directed language input activities, and language output activities in which students demonstrate their knowledge of the language.

Input Activities

These Nova components are input activities:

- Dialogues
- Echo-acting
- Rhythm poems
- Rebus readings
- Poetry
- Action songs
- Cryptograms
- Drama
- Problem solving
- Oral literature
- Proverbs
- Oral language games
- Daily routines
- Language experience stories
- Oral comprehension questions
- Total physical response

These components provide language models for students and help them internalize the language using various forms of highly motivated repetition.

Output Activities

Once language has been internalized, students can use the language they have learned in "output activities." These Nova components (either oral or written) are output activities:

- Dialogues (final stages)
- Echo-acting (final stages)
- Rhythm poems, rebus readings, action songs, poetry and riddles when used as story models
- Written comprehension questions
- Telefun
- Student-created drama and puppet plays
- Stories based on proverbs
- Gameboards
- Journal writing
- Cryptograms
- Student-written problems
- Student-directed total physical response
- Interviews
- Sequence stories
- U.S.S.R. (silent reading program)
- Reporting
- Language experience charts written by the students

Some activities belong in both the input and output categories. The final steps of many input activities include a final component in which students transpose or extend the language they have internalized.

NOVA Components

All components of Nova can be used in planning for or monitoring the acquisition of the various elements of phonology, morphology, orthography and syntax. (See cross-reference chart on page 40.)

Sample Activities

Phonology Activities

Students learn to use the sound system accurately through exposure to various authentic language models.

- Dialogues, Echo-Acting, Rhythm Poems, Oral Literature, Riddles, Problems
  - The teacher introduces a set language model and stresses the correct pronunciation of sounds and word endings. Students repeat it daily over a period of time. Mispronunciations are corrected orally.

- Poems, Rebus Readings, Action Songs
  - Many of the poems in Nova stress specific phonological features. For example, "А-А-А Котика нема" stresses vowels.

- Total Physical Response, Oral Language Games
  - These activities provide opportunities for students to hear and follow directions given in Ukrainian. For example, the teacher says, "Дай мені книжку." or "Намалюй дерево." The sounds are carefully modelled for the students.

- Cryptograms
  - Cryptograms help students decode a message. A cryptogram can emphasize selected sounds, as is illustrated below.

Cryptogram:

_обри_ень, _іти! Сього_ні ми бу_емо мати гостей. То_і пані _енисенко бу_е заступати. А я повернуся пополу_ні. Бу_ьте чемні!

Key:

Добридень, діти! Сьогодні ми будемо мати гостей. Тоді пані Денисенко буде заступати. А я повернуся пополудні. Будьте чемні!

Any of the output activities that require students to speak or repeat orally address phonology. Such activities include: dialogues, echo-acting, rhythm poems, daily routines, rebus readings, poetry, riddles, problems, verb cards, and interviews. All written activities also provide opportunities to focus on phonological accuracy. Teachers can correct written exercises by discussing them with students and calling attention to phonological difficulties that are revealed in their writing.

Orthography Activities

The mechanics of writing, including capitalization, spelling, syllabication and punctuation, can be taught through some input activities such as poetry charts, dialogue sentence strips, proverbs, rebus readings, cryptograms and language experience charts. However, writing activities provide the best opportunities for teaching orthography.

Morphology Activities

The morphological system of the Ukrainian language is difficult and complex. Nova provides a number of techniques to help teach morphological endings. Verb conjugations in all tenses and the declensions of nouns, pronouns and adjectives can all be taught using specific NOVA techniques.

- Rhythm Poems
  - These are poems presented by the teacher who recites each line of the poem using a clap or snap beat to create a rhythm. Students listen and repeat. The content of these poems can be verb,, adjective, noun or pronoun endings, even numbers. Rhythm poems may also be used to teach adverbs or prepositions. Four examples are given below.

Леся йде до парку.
Тато йде до парку.
Сірко йде до парку.
Леся гойдається.
Тато читає.
Сірко бігає.
Парк.
Пташки, дерева, квіти, лавки.

Тарас має пса.
Леся має котика.
Гриць має пташку.
Лариса має канарку.
Роман має коника.
Павло має зайчика.
Тамара має жабу.
Петро має рибу.
Лада має черепаху.
Пес, котик, пташка, канарка,
Коник, зайчик, жаба, риба
Й черепаха –
Домашні тварини.

Забутлива баба.
Де окуляри? Я забула.
Де черевики? Я забула.
Де плащ? Я забула.
Де торбинка? Я забула.
Забутлива баба.

Забутливий хлопець.
Де олівець? Я забув.
Де ґумка? Я забув.
Де лінійка? Я забув.
Де папір? Я забув.
Забутливий хлопець.

185

- Echo-Acting
  - As with rhythm poems, in an echo-acting routine the teacher presents vocabulary and students listen and repeat. Specific cases, conjugations or structures may be stressed. In the example below, the use of the preposition "у/в" with accusative case is drilled.

    Великодній кошик
    Ось кошик.
    Я кладу сир у кошик.
    Кладу ковбасу в кошик.
    Кладу яйця в кошик.
    Кладу паску в кошик.
    Кладу хрін в кошик.
    Кладу масло в кошик.
    Кладу сіль і перець в кошик.
    Кладу шинку в кошик.
    Кладу писанку в кошик.

- Problems
  - Problems are particularly suitable for teaching the declension of numbers, especially the use of the genitive case with number 5 and above, as illustrated in the example below.

    Мама дала Миколі двадцять долярів і список харчів, які він повинен купити. Він мусить купити булки за два доляри, м'ясо за шість долярів, городину за три доляри й молоко за один доляр. Скільки все разом буде коштувати?

- Total Physical Response
  - This technique lends itself to teaching commands, as well as the dative, genitive and locative cases. It can also be used in teaching adverbs and prepositions.

- Cryptograms
  - These are excellent for teaching morphology; for example, verb endings.

    Cryptogram:
    Добридень! Сьогодні ми буд_ _ _ мати гостей. Я вже сказала пані, що ми люб_ _ _ гостей і що ми добре танцю_ _ _, чита_ _ _, пиш_ _ _, малю_ _ _ й раху_ _ _ в цій клясі.

    Key:
    Добридень! Сьогодні ми будемо мати гостей. Я вже сказала пані, що ми любимо гостей, і що ми добре танцюємо, читаємо, пишемо, малюємо й рахуємо в цій клясі.

- Language Experience Charts
  - Language experience charts can either be written by the teacher or the students. They can be used in helping students discover Ukrainian morphology. For example, students can be invited to use coloured crayons or felt markers to underline, circle or put a box or cloud around specific letters, word endings, prepositions, or adverbs. They can be asked to underline all of the words or phrases on the chart that tell "who" does something or "how" something is being done.

Journals, story models, written problems, written total physical responses, written riddles, interviews, reports, telefun, daily routines, silent reading, oral language games and sequence stories can all be used in helping students become conversant with the meaning carried by morphological markers in Ukrainian.

Syntax Activities

Almost all of the Nova components help teach syntax or the basic sentence types needed for communicating meaning orally and in writing. The following activities, however, lend themselves especially well to working with syntax:

Dialogue
Echo-acting
Language experience charts
Oral literature
Oral comprehension questions
Journals
Cryptograms
Interviews
Reports
Sequence stories
Daily routine
Telefun
Story models
Written riddles
Written problems
Written total physical response

A CROSS-REFERENCE OF NOVA COMPONENTS WITH THE TEACHER RESOURCE MANUAL

An "x" indicates that a Nova component can be utilized in developing accuracy in a given aspect of the Ukrainian language. An asterisk (*) indicates that a Nova component lends itself especially well to realizing the specific expectations for language accuracy.

NOVA Component	Phonology	Orthography	Morphology	Syntax
Dialogue	x	x	*	*
Echo-Acting	x		*	*
Action Songs	*		x	x
Rhythm Poems	x		*	x
Daily Routines	x		*	*
Oral Literature	*		*	*
Rebus Readings	*	x	x	x
Poetry	*	x	x	x
Oral Comp. Questions	x		*	*
Written Comp. Quest.	*	*	*	*
Telefun	x	*	*	*
Drama	x	*	*	*
Riddles	x		*	*
Written Riddles	x	*	*	*
Proverbs	*	x	x	x
Journals	*	*	*	*
Cryptograms	*	*	*	*
Problems	x		*	*
Written Problems	x		*	*
Total Phys. Response	x	*	*	*
Written T.P.R.	*	*	*	*
Verb Cards	*		*	*
Interviews	x	*	*	*
Story Models	*	*	*	*
Sequence Stories	*	*	*	*
Reporting	*	*	*	*
Language Exp. Charts	*	*	*	*
Silent Reading	*	x	*	*
Oral Language Games	*		*	*
Gameboards	*	*	x	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ФОНОЛОГІЯ	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
Учні навчаються правильно вимовляти такі звуки:				
1. Тверді приголосні в усіх позиціях (на початку слова, в середині слова, в кінці слова) [б] [з] [р] [ч] [в] [к] [с] [ш] [г] [л] [т] [щ] [ґ] [м] [ф] [дз] [д] [н] [х] [дж] [ж] [п] [ц]	→			
2. Пом'якшені приголосні в усіх позиціях [д'] [с'] [з'] [т'] [л'] [ц'] [н'] [дз'] [р']	→			
3. Наголошені голосні [а], [е], [и], [і], [о], [у]	→			
*За поясненням фонетичних знаків див. стор. 10.				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ФОНОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. Фонема [й]				
4.1 [й] після голосних	→			
[ай] чай				
[ой] ой				
[ий] чорний				
[ей] цей				
[уй] чуй				
[ій] малій (дівчині)				
4.2 [й] перед голосними	→			
[йа] я				
[йе] є				
[йу] ю				
[йі] ї				
[йо] йому				
5. Подвійні приголосні, тверді й пом'якшені	→			
[д':] безладдя				
[т':] життя				
[з':] галуззя				
[з:] ззаду				
[ж':] збіжжя				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ФОНОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
[с':] розрісся, дивишся [дивис:а]				
[ч':] обличчя				
[ц':] робиться [робиц':а]				
[н':] завдання				
[н:] панна				
[л':] зілля, ллє				
6. Приголосні фонеми, що не існують в англійській мові	→			
[х] [д'] [р'] [дз']				
[ц] [з'] [с']				
[дз] [л'] [т']				
[н'] [ц']				
7. Сполуки приголосних, що не існують в англійській мові	→			
[пч] пчихати [т'м] тьма				
[тк] ткати [л'н] льняний				
[тч] тчу [дзв] дзвін				
[пш] пшениця [пс] пси				
[вч] вчити [бдж] бджола				
[пт] птах [ств] братство				
[мн] множення [вт] втома				

ФОНОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
8. Приголосні відмінні від англійських фонем за місцем артикуляції [т] тут – toot [з] зупа – zoo [д] довгий – dough [л] лови – low [с] син – sin [н] ну – noon	→			
9. [в] та його варіянт [ў] 9.1 Перед голосними він [в'ін] вона [вона] 9.2 Після голосного в кінці слова став [стаў] 9.3 Після голосного перед приголосним дівчина [д'іўчина] 9.4 На початку слова перед приголосним влада [ўлада]	→			
10. Чергування [і] – [й] (сполучник і – й; ненаголошений [і] – [й] на початку слова)* *Чергування [і] – [й] часто залежить від темпу мовлення.	→			

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ФОНОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
10.1 Між приголосними Він і вона . . . Він іде.				
10.2 Між голосними або після голосного Вона й Оксана . . . Вона йде.				
11. Чергування [в] – [у] (прийменник в – у; ненаголошений [в] – [у] на початку слова)*	→			
11.1 Між приголосними Він зайшов у школу. Високий учитель . . .				
11.2 Між голосними або після голосного Вона зайшла в оперний театр. Висока вчителька . . .				
*Чергування [в] – [у] часто залежить від темпу мовлення.				
12. Вимовлення окремих буквосполучень	→			
ться [ц':а] робиться [робиц:а] шся [с':а] смієшся [смійес':а]				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Учні навчаються правильно передавати на письмі такі звуки:				
А. 1. Тверді приголосні в усіх позиціях (на початку слова, в середині слова, в кінці слова) [б] б [з] з [р] р [ч] ч [в] в [к] к [с] с [ш] ш [г] г [л] л [т] т [щ] щ [ґ] ґ [м] м [ф] ф [дз] дз [д] д [н] н [х] х [дж] дж [ж] ж [п] п [ц] ц	→	→		
2. Пом'якшені приголосні, що передаються на письмі:				
2.1 Через приголосну букву + ь [д'] дь [т'] ть [з'] зь [ц'] ць [л'] ль [р'] рь [н'] нь [дз'] дзь [с'] сь	→	→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
2.2 Через приголосну букву + йотовану голосну букву (я, ю, є) або + і [д'а] дя [т'а] тя [з'а] зя [ц'а] ця [л'а] ля [с'а] ся [н'а] ня [дз'а] дзя [р'а] ря [н'і] ні		→		
3. Подвійні приголосні, тверді й пом'якшені [д':] безладдя [т':] життя [з':] галуззя [з:] ззаду [ж':] збіжжя [с':] розрісся, дивишся [дивис:а] [ч':] обличчя [ц':] робиться [робиц':а] [н':] завдання [н:] панна [л':] зілля, ллє		→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. Наголошені голосні		→		
[а] а, [е] е, [и] и, [і] і, [о] о, [у] у				
5. Ненаголошені голосні		→		
Вимова — На письмі				
$[\overset{е}{и}]$ $[с\overset{е}{и}ни]$ — и сині́				
$[\overset{и}{е}]$ $[в\overset{и}{е}сна]$ — е весна́				
$[\overset{у}{о}]$ $[т\overset{у}{о}бі]$ — о тобі́				
6. Йотовані голосні букви		→		
[йа] я, [йе] є, [йу] ю, [йі] ї				
7. Окремі буквосполучення		→		
[ц':а] ться робиться				
[с':а] шся смієшся				
8. [в] та його варіянт [ў], на письмі в		→		
8.1 Перед голосними				
він [в'ін]				
вона [вона]				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
8.2 Після голосного в кінці слова став [стаў]				
8.3 Після голосного перед приголосним дівчина [д'іўчина]				
8.4 На початку слова перед приголосним влада [ўлада]				
9. Чергування [в] – [у] (прийменник в – у; ненаголошений [в] – [у] на початку слова)*		→	→	
9.1 Між приголосними Він зайшов у школу. Високий учитель . . .				
9.2 Між голосними або після голосного Вона зайшла в оперний театр. Висока вчителька . . .				
*Чергування [в] – [у] часто залежить від темпу мовлення.				
10. Чергування [і] – [й] (сполучник і – й; ненаголошений [і] – [й] на початку слова)*		→	→	
10.1 і між приголосними Він і вона . . . Він іде.				

ПРАВОПИС	КЛЯСИ 1-3	4-6	7-9	10-12
10.2 й між голосними або після голосного				
Вона й Оксана . . .				
Вона йде.				
*Чергування [і] – [й] часто залежить від темпу мовлення.				
11. Апостроф після твердих приголосних		→		
п'ять [пйат']				
дев'ять [девйат']				
Учні навчаються користуватися такими правилами українського правопису:				
Б. Уживання великої букви				
1. З великої букви пишуться:				
1.1 Перше слово в реченні	→			
Зима була холодна.				
1.2 Імена, прізвища, індивідуальні назви	→			
Іван, Савчук, Зевс				
1.3 Назви держав	→			
Канада, Україна				
1.4 Географічні назви	→			
Едмонтон, Альберта				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
1.5 Назви вищих державних установ Верховний Суд, Палата Посполитих	→			
2. З малої букви пишуться:				
2.1 Назви днів та місяців середа, липень	→			
2.2 Назви людей за національністю або за місцем мешкання канадець, едмонтонець		→		
2.3 Почесні назви пан Чорний, доктор Чорний		→		
2.4 Назви мов українська мова, латина		→		
2.5 Прикметники утворені з географічних назв едмонтонський, тихоокеанський		→		
3. У таких випадках тільки перше слово пишеться з великої букви:				
3.1 Назви творів, газет, готелів, кораблів і т. д. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» «Українські вісті»		→	→	
3.2 Назви міністерств Міністерство освіти, Міністерство культури			→	→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
3.3 Назви свят День матері, День подяки	→	→		
4. У географічних назвах, які складаються з двох або кількох слів, службові слова острів, море, затока, річка пишуться з малої букви Гудзонова затока, острів Ванкувера		→	→	
В. Написання слів разом Разом пишуться:				
1. Складні слова з пів- півгодини, півколо, південь, північ			→	
2. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником дотепер, забагато, донині, затихо, замало, заголосно (пор. thereafter, whereupon, meanwhile)			→	
3. Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником вгорі, вголос, вночі, надворі, восени, навесні, взимку (пор. upstairs, outside)		→	→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. Складні прислівники, займенники й прикметники, утворені сполученням часток аби-, ані-, чи-, що-, як-, -сь, за- декуди, щодня, якнайбільше, щось, хтось, якийсь, дехто, щоденний, щонайбільший, задовгий, заширокий (пор. somewhere, someone)			→	
5. Прийменникові префікси й дієслівні основи префіксованих дієслів переходити, віднести (пор. overcome, undercut)		→	→	
Г. Написання слів через дефіс Через дефіс пишуться:				
1. Чужомовні складні назви Нью-Брансвік Луї-Давид Рієль				→
2. Складні займенники та прислівники на будь- будь-коли, будь-хто, будь-як				→
3. Сполучення, що означають приблизність один-два, година-дві				→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. Прислівники, що складаються з по- й прикметника або займенника із закінченням -ому, -и по-українському, по-українськи, по-старому (теж: по-перше, по-друге тощо)		→	→	
Ґ. Переніс слів				
1. Переніс по складах слов-ник, паль-ці		→		
2. З двох однакових приголосних, друга переноситься годин-ник		→		
3. Не можна: а) розривати дж і дз хо-джу б) відривати й від попереднього голосного вій-на в) залишити або перенести одну букву ні а-така, ні атак-а, а треба ата-ка		→		
4. При переносі, апостроф залишається з попередньою буквою бур' - ян		→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Д. Уживання скорочень			→	→
г – грам				
год. – година				
див. – дивись				
д-р – доктор				
і т. д. – і так далі				
і т. п. – і таке подібне				
кг – кілограм				
л – літр/літра				
м – метр				
мг – міліграм				
напр. – наприклад				
п. – пан				
п-і – пані				
р. – рік				
рр. – роки				
см – сантиметр				
ст. – сторіччя/століття				
стор. – сторінка				
т – тонна				
хв. – хвилина				
Е. Пунктуація				
1. Крапка (.)				
1.1 Крапка в кінці розповідного речення Ганна читала листа.	→			

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
1.2 Крапка, як знак скорочення слова на письмі п. Білий 187 стор.			→	→
2. Знак питання (?)	→			
2.1 Знак питання в кінці питального речення Чи Ганна читає листа?				
3. Знак оклику (!)				
3.1 Знак оклику в кінці окличного речення Який великий ведмідь! Біжи швидко!	→			
3.2 Знак оклику після звертань Ганно! Ти читаєш?	→	→		
3.3 Знак оклику після вигуків Ой! Ти ще читаєш?	→	→		
4. Кома (,)				
4.1 Кома між однорідними членами речення Ганна читає романи, газети, журнали й поезію.	→			

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4.2 Кома перед протиставними сполучниками а, але, однак, хоч Ганна читає, а не пише.		→	→	
4.3 Кома після слів так, ні, гаразд, коли вони на початку речення Так, я піду з вами.		→	→	
4.4 Кома, щоб виділити вставні слова. Напр., може, мабуть, наприклад Вони, мабуть, прийдуть пізніше.		→	→	
4.5 Кома в складнопідрядному реченні, щоб відокремити підрядні речення від головних речень. Наприклад, кома ставиться перед такими сполучниками або сполучними словами: щоб, хто, що, який, чий, котрий, скільки, де, куди, звідки, коли, як, доки, чому Я не знаю, хто то зробив. Він знає, де гроші лежать. Ганна сказала, що Павло скоро прийде.		→	→	
5. Крапка з комою (;)				
5.1 Крапка з комою між однорідними членами речення, коли вони складають певні семантичні групи або при них є пояснюючі слова Він привіз усе потрібне: харчі – овочі, хліб; одяг – сорочку, штани; книжки.			→	→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
5.2 Крапка з комою в складносурядному реченні перед сполучниками а, але, однак, все ж таки, коли речення значно поширені або в середині їх є коми Якщо буде дощ, вони, мабуть, не прийдуть; однак пришлють подарунок.			→	→
6. Двокрапка (:)		→	→	
6.1 Двокрапка перед переліком Він приніс усе потрібне: одяг, гроші, харчі.				
7. Риска (-)				
7.1 Риска між підметом і присудком, коли вони обидва іменники в називному відмінку, а дієслова-зв'язки нема Київ – столиця України.		→	→	
7.2 Риска перед це (= це є), то Київ – це столиця України.		→	→	
7.3 Риска на місці пропущеного члена речення Перед хатою стоїть квітник, а за хатою – город.				→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ 1-3	4-6	7-9	10-12
8. Крапки (. . .)		→	→	
8.1 Крапки на знак недокінчення мови Невеликії три літа Марно пролетіли . . . (Т. Шевченко).				
9. Дужки ( )				
9.1 У дужках ставляться підзаголовки й пояснення іншомовних та маловідомих слів Він читав «Великий льох» (поему Шевченка). Ґазда (господар) продав усю свою худобу.		→	→	
9.2 У дужках ставиться прізвище автора після цитати Учітесь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь (Шевченко).				→
9.3 У дужках ставляться вставні слова й вставні речення Мій кошик летить на південь (а я в кошику).			→	→
10. Лапки (« »)				
10.1 У лапки беруться назви Він читав книжку «Казки».		→	→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРАВОПИС	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
10.2 У лапки беруться цитати Про нього не можна сказати «сам не гам і іншому не дам».			→	→
11. Розділові знаки при прямій мові				
11.1 Коли пряма мова починається з відступу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці крапка, знак питання, знак оклику або три крапки – залежно від характеру речення. – Ні, я не піду!		→	→	
11.2 Коли пряма мова йде в рядок, без відступу, то перед початком її ставляться відкриваючі лапки, а в кінці закриваючі лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак. Князь Ярослав закашлявся, але таки сказав: «Доню моя люба, привітай нашого гостя».		→	→	
11.3 Речення, що нам вказує, хто говорить (слова автора) може: а) стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка: Іван крикнув: «Я не піду!» б) стояти після прямої мови; тоді після прямої мови ставиться знак оклику, або знак питання, або три крапки – залежно від характеру речення; коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка,		→	→	

ПРАВОПИС	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
замість неї ставиться кома. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире. – Не рухай ніж! – крикнув батько. – Коли ти повернешся? – спитала вона брата. – Це я, доню, – сказала жінка. Коли пряма мова стоїть у лапках, після неї також ставиться тире. «Не рухай ніж!» – крикнув батько. «Коли ти повернешся?» – спитала вона брата. «Це я, доню», – сказала жінка.				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Учні навчаються правильно вживати такі граматичні форми:				
А. Дієслова				
1. Окремі дієслова й дієслівні кляси:				
1.1 Інфінітив	→	→		
1.2 Дійсний спосіб, теперішній час, перша, друга й третя особи однини й множини	→	→		
я читаю ти читаєш він вона читає воно ми читаємо ви читаєте вони читають				
1.3 Минулий час недоконаного й доконаного виду	→	→		
їхав їхала їхало їхали поїхав поїхала поїхало поїхали				
1.4 Майбутній час недоконаного виду (аналітична форма)	→	→		
буду будеш буде будемо будете будуть їхати				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
1.5	Майбутній час недоконаного виду (синтетична форма)					→
	їхатиму їхатимеш їхатиме їхатимемо їхатимете їхатимуть					
1.6	Майбутній час доконаного виду		→	→		
	поїду поїдеш поїде поїдемо поїдете поїдуть					
1.7	Наказовий спосіб недоконаного й доконаного виду		→	→		
	читай читаймо читайте	прочитай прочитаймо прочитайте				
1.8	Умовний спосіб недоконаного й доконаного виду		→	→		
	читав би читала б читало б читали б	прочитав би прочитала б прочитало б прочитали б				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ		КЛЯСИ			
		1-3	4-6	7-9	10-12
1.9	Дієприслівник у теперішньому й минулому часі читаючи читавши (недокон. в.) прочитавши (докон. в.)				→
1.10	Дієприкметник недоконаного й доконаного виду читаний, -а, -е прочитаний, -а, -е			→	
1.11	Зворотне дієслово в усіх формах, напр.: а) теперішній час – я вмиваюся б) минулий час недокон. в. – я вмивався в) минулий час докон. в. – я вмився г) майбутній час недокон. в. – я буду вмиватися ґ) майбутній час докон. в. – я вмиюся д) наказовий спосіб недокон. в.: вмивайся вмиваймося вмивайтеся докон. в.: вмийся вмиймося вмийтеся	→	→		
1.12	Префіксація дієслів в- /у- /уві- внести, устати, увійти ви- винести від- /віді- віднести, відіслати		→	→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
	до-	донести				
	з- /с-	знести, скосити				
	за-	занести				
	на-	нанести				
	над- /наді-	надлітати, надійти				
	о-, /об-	оволодіти, обходити				
	пере-	перенести				
	під-	піднести				
	по-	походити				
	при-	принести				
	про-	проходити				
	роз- /розі-	рознести, розіслати				
1.13	Окремі дієслова в усіх формах: могти, хотіти, мусіти		→	→		
	а) т. ч. одн.	можу, можеш, може хочу, хочеш, хоче мушу, мусиш, мусить				
	б) т. ч. мн.	можемо, можете, можуть хочемо, хочете, хочуть мусимо, мусите, мусять				
	в) м. ч. недокон. в.	міг, могла, могли хотів, хотіла, хотіли мусів, мусіла, мусіли				
	г) май. ч. докон. в.	зможу, зможеш, зможе, зможемо, зможете, зможуть схочу, схочеш, схоче, схочемо, схочете, схочуть змушу, змусиш, змусить, змусимо, змусите, змусять				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
1.14 Наворотні та протяжні дієслова			→	
ходити – іти, піти їздити – їхати, поїхати бігати – бігти, побігти возити – везти, повезти водити – вести, повести носити – нести, понести літати – летіти, полетіти плавати – пливти, попливти				
Б. Іменники				
1. Однина				
1.1 Називний відмінок (Хто? Що?)				
тверда група: хліб (ч.р.) хата (ж.р.) місто (с.р.)	→	→		
м'яка група: місяць (ч.р.) заля (ж.р.) лице (с.р.)			→	
мішана група: м'яч (ч.р.) задача (ж.р.) прізвище (с.р.)			→	

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
1.2	Родовий відмінок (Кого? Чого?)*					
	твер. гр.	хліба (ч.р.) театру (ч.р.) хати (ж.р.) міста (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяця (ч.р.) чаю (ч.р.) залі (ж.р.) лиця (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'яча (ч.р.) ґаражу (ч.р.) задачі (ж.р.) прізвища (с.р.)			→	
	*Див. «Таблиці морфофонемних чергувань. III. Чергування закінчень» (стор. 102).					
1.3	Давальний відмінок (Кому? Чому?)*					
	твер. гр.	хлібові (ч.р.) хаті (ж.р.) місту (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяцеві (ч.р.) залі (ж.р.) лицю (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячеві (ч.р.) задачі (ж.р.) прізвищу (с.р.)			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
	*Див. « Таблиці морфофонемних чергувань. II. Чергування приголосних» (стор. 101).					
1.4	Знахідний відмінок (Кого? Що?)					
	твер. гр.	хліб (ч.р.) брата (істота) (ч.р.) хату (ж.р.) місто (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяць (ч.р.) учителя (істота) (ч.р.) залю (ж.р.) лице (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'яч (ч.р.) товариша (істота) (ч.р.) задачу (ж.р.) прізвище (с.р.)			→	
1.5	Орудний відмінок (Ким? Чим?)					
	твер. гр.	хлібом (ч.р.) хатою (ж.р.) містом (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяцем (ч.р.) залею (ж.р.) лицем (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячем (ч.р.) задачею (ж.р.) прізвищем (с.р.)			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ		КЛЯСИ			
		1-3	4-6	7-9	10-12
1.6 Місцевий відмінок (На кому? На чому?)*					
твер. гр.	хлібі (ч.р.) братові (істота) (ч.р.) льоду (ч.р.) травнику (ч.р.) банку (ч.р.) хаті (ж.р.) місті (с.р.) ліжку (с.р.)	→	→		
м'яка гр.	місяці (ч.р.) учителеві (істота) (ч.р.) краю (ч.р.) залі (ж.р.) лиці (с.р.)			→	
міш. гр.	м'ячі (ч.р.) товаришеві (істота) (ч.р.) задачі (ж.р.) прізвищі (с.р.)			→	

*Див. «Таблиці морфофонемних чергувань. III. Чергування закінчень» (див. стор. 103-104).

МОРФОЛОГІЯ		КЛЯСИ			
		1-3	4-6	7-9	10-12
1.7 Клична форма*					
твер. гр.	Іване (ч.р.) тату (ч.р.) Оксано (ж.р.)	→	→		
м'яка гр.	учителю (ч.р.) царице (ж.р.) Надю (ж.р.) (пестливі форми)			→	
міш. гр.	товаришу (ч.р.)			→	
2. Множина					
2.1 Називний відмінок (Хто? Що?)					
твер. гр.	хліби (ч.р.) хати (ж.р.) міста (с.р.)	→	→		
м'яка гр.	місяці (ч.р.) залі (ж.р.) лиця (с.р.)			→	
міш. гр.	м'ячі (ч.р.) задачі (ж.р.) прізвища (с.р)			→	

*Див. «Таблиці морфофонемних чергувань. III. Чергування закінчень» (стор. 103-104).

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
2.2	Родовий відмінок (Кого? Чого?)					
	твер. гр.	хлібів (ч.р.) хат (ж.р.) міст (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяців (ч.р.) заль (ж.р.) лиць (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячів (ч.р.) задач (ж.р.) прізвищ (с.р.)			→	
2.3	Давальний відмінок (Кому? Чому?)					
	твер. гр.	хлібам (ч.р.) хатам (ж.р.) містам (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяцям (ч.р.) залям (ж.р.) лицям (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячам (ч.р.) задачам (ж.р.) прізвищам (с.р.)			→	
2.4	Знахідний відмінок (Кого? Що?)					
	твер. гр.	хліби (ч.р.) хати (ж.р.) братів (істота) (ч.р.) баб (істота) (ж.р.) міста (с.р.)	→	→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
	м'яка гр.	місяці (ч.р.) залі (ж.р.) учителів (істота) (ч.р.) цариць (істота) (ж.р.) лиця (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячі (ч.р.) задачі (ж.р.) товаришів (істота) (ч.р.) прізвища (с.р.)			→	
2.5	Орудний відмінок (Ким? Чим?)					
	твер. гр.	хлібами (ч.р.) хатами (ж.р.) містами (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяцями (ч.р.) залями (ж.р.) лицями (с.р.)			→	
	міш. гр.	м'ячами (ч.р.) задачами (ж.р.) прізвищами (с.р.)			→	
2.6	Місцевий відмінок (На кому? На чому?)					
	твер. гр.	хлібах (ч.р.) хатах (ж.р.) містах (с.р.)	→	→		
	м'яка гр.	місяцях (ч.р.) залях (ж.р.) лицях (с.р.)			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
міш. гр. м'ячах (ч.р.) задачах (ж.р.) прізвищах (с.р.)			→	
3. Відмінювання іменників середнього роду з суфіксами -ен і -ат ім'я, імени й т. д. теля, теляти й т. д.				→
4. Відмінювання іменників жіночого роду, називного відмінку, які закінчуються на приголосний кість, кости піч, печі				→
5. Відмінювання іменників жіночого роду кров, любов				→
6. Відмінювання таких іменників у всіх відмінках: діти, люди, очі, двері, гроші мати коні, кури, свині				→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
В. Займенники				
1. Особові та зворотні займенники				
1.1 Називний відмінок (Хто?)	→	→		
я, ти, він, вона, ми воно вони, ви				
1.2 Родовий відмінок (Кого?)	→	→		
менé, тебé йогó, її́, їх нас, вас себé				
а) Після прийменника (До кого?)	→	→		
мéне, тéбе ньóго, нéї, них нас, вас сéбе				
б) Присвійність (Чий, -я, -є, -ї?)	→	→		
його, її, їх або їхній				
1.3 Давальний відмінок (Кому?)	→	→		
мені, тобі йому, їй, їм нам, вам собі				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
1.4 Знахідний відмінок (Кого?) мене́, тебе́ його́, її́, їх нас, вас себе́	→	→		
а) Після прийменника (На кого?) ме́не, те́бе ньо́го, не́ї, них нас, вас се́бе	→	→		
1.5 Орудний відмінок (Ким?) мною, тобою ним, нею, ними нами, вами собою	→	→		
1.6 Місцевий відмінок (На кому?) ме́ні, то́бі ньо́му, ній, них нас, вас со́бі	→	→		
2. Питально-відносні займенники хто, що				
2.1 Називний відмінок хто що	→	→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
2.2 Родовий відмінок когó чогó а) Після прийменника (До кого? До чого?) кóго чóго	→	→		
2.3 Давальний відмінок кому чому	→	→		
2.4 Знахідний відмінок когó що а) Після прийменника (На кого?) кóго	→	→		
2.5 Орудний відмінок ким чим	→	→		
2.6 Місцевий відмінок (На кому? На чому?) кóму чóму	→	→		
3. Питально-відносний займенник який, -а, -е Див. «Прикметники» (стор. 80)			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. Питально-відносний займенник котрий, -а, -е Див. «Вказівні займенники» (стор. 77)			→	
5. Питально-відносний займенник чий, -я, -є Див. «Присвійні займенники» (стор. 78)			→	
6. Вказівні займенники (Котрий, -а, -е, -і?)				
6.1 Називний відмінок той, та, те цей, ця, це ті ці			→	
6.2 Родовий відмінок (Котрого, -ої, -их?) того, тієї цього, цієї тих цих			→	
6.3 Давальний відмінок (Котрому, -ій, -им?) тому, тій цьому, цій тим цим				→
6.4 Знахідний відмінок (Котрий, -у, -е, -і?) той, ту, те, ті цей, цю, це, ці				→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
істоти (Котрого, -их?)				
того				
цього				
тих				
цих				
6.5 Орудний відмінок (Котрим, -ою, -ими?)			→	
тим, тією				
цим, цією				
тими				
цими				
6.6 Місцевий відмінок (На котрому, -ій, -их?)			→	
тому, тій				
цмьму, цій				
тих				
цих				
7. Присвійні займенники (Чий? Чия? Чиє? Чиї?)				
7.1 Називний відмінок			→	
свій, своя, своє, свої				
мій, моя моє, мої				
твій, твоя твоє, твої				
наш, -а, -е, -і				
ваш, -а, -е, -і				
7.2 Родовий відмінок (До чийого? До чиєї? До чиїх?)			→	
свого, своєї				
мого, моєї				
твого, твоєї				

МОРФОЛОГІЯ		КЛЯСИ			
		1-3	4-6	7-9	10-12
	моїх, твоїх своїх нашого, нашої вашого, вашої ваших, наших				
7.3	Давальний відмінок (Чийому? Чиїй? Чиїм?)			→	
	своєму, своїй моєму, моїй твоєму, твоїй моїм, твоїм своїм нашому, вашому нашим, вашим				
7.4	Знахідний відмінок (Чий? Чию? Чиє? Чиї?)			→	
	свій, свого, своє мій, мою, моє твій, твою, твоє мої, твої свої наш, нашу, наше ваш, вашу, ваше наші, ваші				
	істоти (Чийого? Чиїх?) свого, нашого, вашого мого твого моїх, твоїх, наших своїх				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
7.5 Орудний відмінок (Чиїм? Чиєю? Чиїми?) своїм, своєю моїм, моєю твоїм, твоєю моїми, твоїми своїми нашим, нашою вашим, вашою нашими, вашими			→	
7.6 Місцевий відмінок ((На) чийому? (На) чиїй? (На) чиїх?) своєму, своїй моєму, моїй твоєму, твоїй своїх моїх, твоїх нашому, нашій вашому, вашій наших, ваших			→	
Г. Прикметники				
1. Відмінювання				
1.1 Називний відмінок (Який, -а, -е, -і?) чорний, -а, -е, -і синій, -я, -є, -і			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
1.2 Родовий відмінок (Якого? Яких? Котрих?) чорного, чорної, чорних синього, синьої, синіх			→	
1.3 Давальний відмінок (Якому, -ій, -им?) чорному, чорній, чорним синьому, синій, синім			→	
1.4 Знахідний відмінок (Який, -у, -е, -і?) чорний, -у, -е, -і синій, -ю, -є, -і істоти (Якого, -у, -их?) чорного, чорних синього, синіх			→	
1.5 Орудний відмінок (Яким, -ою, -ими?) чорним, чорною, чорними синім, синьою, синіми			→	
1.6 Місцевий відмінок ((На) якому, -ій, -их?) чорному, чорній, чорних синьому, синій, синіх			→	
2. Порівняння				
2.1 Перший ступінь порівняння прикметника (суфікси -ше, -іше) старший, -а, -е голосніший, -а, -е			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ		КЛЯСИ			
		1-3	4-6	7-9	10-12
2.2	Перший ступінь порівняння прикметника (суфікси -жч, -щ) дорожчий, -а, -е вищий, -а, -е			→	
2.3	Другий ступінь порівняння прикметника (префікс най-) найстарший, -а, -е найвищий, -а, -е			→	
2.4	Перший ступінь порівняння прикметника + від + іменник (займенник) у родовому відмінку Вона старша від Павла (нього).			→	
2.5	Перший ступінь порівняння прикметника + ніж + іменник (займенник) у називному відмінку Вона старша ніж Павло (він).			→	
2.6	Другий ступінь порівняння прикметника + з + усіх + іменник (займенник) у родовому відмінку множини Вона найстарша з усіх учнів (нас).			→	
2.7	Підсилені форми другого ступеня порівняння (префікси як-, що-) якнайстарший, -а, -е щонайшвидший, -а, -е			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
3. Порядкові прикметники					→	
перший, -а, -е тридцять перший, -а, -е тридцять другий, -а, -е						
Яке сьогодні число? Сьогодні перше липня. Коли поїдемо? Поїдемо першого липня.						
4. Присвійні прикметники						
4.1 Називний відмінок (Чий, -я, -є, -ї?)					→	
Іван	Іванів	брат (ч.р.				
	Іванова	сестра (ж.р.)				
	Іванове	перо (с.р.)				
	Іванові	книжки (мн.)				
Ганна	Ганнин	брат (ч.р.)				
	Ганнина	сестра (ж.р.)				
	Ганнине	перо (с.р.)				
	Ганнині	книжки (мн.)				
Василь	Василів	брат (ч.р.)				
	Василева	сестра (ж.р.)				
	Василеве	перо (с.р.)				
	Василеві	книжки (мн.)				
Марія	Маріїн	брат (ч.р.)				
	Маріїна	сестра (ж.р.)				
	Маріїне	перо (с.р.)				
	Маріїні	книжки (мн.)				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
4.2 Знахідний відмінок (Чий, -ю, -є, -ї?)						→
Іван	Іванів	олівець (ч.р.)				
	Іванову	книжку (ж.р.)				
	Іванове	перо (с.р.)				
	Іванові	книжки (мн.)				
Ганна	Ганнин	олівець (ч.р.)				
	Ганнину	книжку (ж.р.)				
	Ганнине	перо (с.р.)				
	Ганнині	книжки (мн.)				
Василь	Василів	олівець (ч.р.)				
	Василеву	книжку (ж.р.)				
	Василеве	перо (с.р.)				
	Василеві	книжки (мн.)				
Марія	Маріїн	олівець (ч.р.)				
	Маріїну	книжку (ж.р.)				
	Маріїне	перо (с.р.)				
	Маріїні	книжки (мн.)				
істоти:	Іванового	брата (ч.р.)				
	Іванових	братів, сестер (мн.)				
	Ганниного	брата (ч.р.)				
	Ганниних	братів, сестер (мн.)				
	Василевого	брата (ч.р.)				
	Василевих	братів, сестер (мн.)				
	Маріїного	брата (ч.р.)				
	Маріїних	братів, сестер (мн.)				
4.3 В інших відмінках						→

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Ґ. Прислівники				
1. Окремі прислівники	→	→		
2. Звичайний ступінь прислівника на -о, -е гарно, добре, весело			→	
3. Перший ступінь порівняння прислівника (суфікси -ше, -іше) тихше, голосніше			→	
4. Перший ступінь порівняння прислівника (суфікси -жче, -ще) ближче, вище			→	
5. Другий ступінь порівняння прислівника (префікс най-) найголосніше, найближче			→	
6. Перший ступінь порівняння прислівника + від + іменник (займенник) у родовому відмінку Вона співає голосніше від Павла (нього).			→	
7. Перший ступінь порівняння прислівника + ніж + іменник (займенник) у називному відмінку Вона співає голосніше ніж Павло (він).			→	

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

<table>
<tr><th rowspan="2">МОРФОЛОГІЯ</th><th colspan="4">КЛЯСИ</th></tr>
<tr><th>1-3</th><th>4-6</th><th>7-9</th><th>10-12</th></tr>
<tr><td>8. Другий ступінь порівняння прислівника + з + іменник (займенник) у родовому відмінку множини
Вона співає найголосніше з усіх співачок (нас).</td><td></td><td></td><td>→</td><td></td></tr>
<tr><td>9. Підсилені форми другого ступеня порівняння (префікси як-, що-)
якнайголосніше, щонайголосніше</td><td></td><td></td><td>→</td><td></td></tr>
<tr><td>Д. Прийменники (за означувальними функціями)</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>1. Місце, де відбувається дія або перебуває предмет
<table><tr><td>на
по
при
у</td><td>+ місц. відмінок</td><td>на шафі
по кімнаті
при церкві
у школі</td></tr><tr><td>коло
біля
у</td><td>+ род. відмінок</td><td>коло школи
біля хати
у батька</td></tr></table></td><td>→</td><td>→</td><td></td><td></td></tr>
</table>

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
2. Рух на якесь місце або якийсь предмет			→	→		
за	+ знах. відмінок	за місто				
крізь		крізь двері				
на		на голову				
над		над море				
перед		перед школу				
під		під стіл				
об		об землю				
по		по книжку				
через		через дорогу				
у		у клясу				
до		до кляси				
3. Відокремлення, віддалення від місця або предмета			→	→		
без	+ род. відмінок	без брата				
від		від брата				
мимо		мимо школи				
напроти		напроти школи				
з		з кляси				
крім		крім мене				
4. Межа руху або часу			→	→		
до	+ род. відмінок	до неділі, до школи				
після		після школи				
за	+ знах. відмінок	за хвилину				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ			КЛЯСИ			
			1-3	4-6	7-9	10-12
5. Тісний зв'язок у часі або просторі			→	→		
з за між над перед під	+ оруд. відмінок	з братом за братом між нами над хатою перед хатою під столом				
6. Час, у який відбувається дія			→	→		
у	+ місц. відмінок	у липні				
на у	+ знах. відмінок	на Різдво у середу				
7. Час, протягом якого відбувається дія			→	→		
за	+ знах. відмінок	за цей рік				
8. Мета дії			→	→		
для	+ род. відмінок	для брата				
на за	+ знах. відмінок	на молоко за коржики				
9. Об'єкт думання або розмови			→	→		
за про	+ знах. відмінок	за тата про маму				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Е. Числівники				
1. Назви чисел				
1 - 100	→			
100 - 1,000		→		
1, 000 - 1, 000,000		→		
2. Порядкові числівники			→	
Див. «Порядкові прикметники» (стор. 83)				
3. Неозначено-кількісні числівники з іменником у родовому відмінку		→		
кілька, багато, мало, небагато				
4. Числівник один, одна, одне	→	→		
4.1 Називний відмінок (Скільки?)				
один стіл (ч.р.) одна книжка (ж.р.) одне вікно (с.р.) одні двері (мн.)				
4.2 Знахідний відмінок (Скільки?)	→	→		
один стіл (ч.р.) одну книжку (ж.р.) одне вікно (с.р.) одні двері (мн.)				
істота: одного брата (ч.р.)				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4.3 В інших відмінках			→	
4.4 Складені числівники, останнім компонентом яких є числівник один, одна, одне, одні			→	
5. Числівник два, дві				
5.1 Називний відмінок (Скільки?) два бра́ти (ч.р.) два вікна́ (с.р.) дві кни́жки (ж.р.)	→	→		
5.2 Знахідний відмінок (Скільки?) два столи́ два вікна́ дві кни́жки істоти: двох браті́в двох сесте́р	→	→		
5.3 В інших відмінках				→
5.4 Складені числівники, останнім компонентом яких є числівник два				→
6. Числівники три, чотири				
6.1 Називний відмінок (Скільки?) три, чотири бра́ти (ч.р.) вікна́ (с.р.) сестри́ (ж.р.)	→	→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
6.2 Знахідний відмінок (Скільки?)	→	→		
три, чотири столи́ вікна́ кни́жки				
істоти: трьох, чотирьох братів сестер				
6.3 В інших відмінках				→
6.4 Складені числівники, останнім компонентом яких є числівники три, чотири				→
7. Числівники 5-10, 11-19, 20-90, 100, 200-900, а також складені числівники, останнім компонентом яких є числівники 5-9				
7.1 Називний відмінок (Скільки?)				
Без іменника	→			
п'ять, шість тощо				
З іменником у родовому відмінку мн.		→	→	
п'ять чоловіків (ч.р.) п'ять сестер (ж.р.) п'ять вікон (с.р.)				
7.2 Знахідний відмінок (Скільки?)				
З іменником у родовому відмінку мн.	→	→		
п'ять столів (ч.р.) п'ять книжок (ж.р.) п'ять вікон (с.р.)				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МОРФОЛОГІЯ	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
істоти: п'ятьох братів п'ятьох сестер				
7.3 В інших відмінках				→
8. Збірні числівники				
8.1 З іменником у родовому відмінку мн. (двоє, троє й т. д.; обоє двоє людей троє дітей обоє вікон				→
8.2. З іменником у називному відмінку мн. обидва чоловіки обидві жінки				→
Є. Сполучники	→	→		
і та але бо тому що а коли як якщо якби хоч однак щоб доки поки перед тим, як				

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

СИНТАКСА	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
Учні навчаються правильно складати такі типи речень:				
1. Просте непоширене речення (підмет і присудок) Петро читає. Він читає.	→	→		
2. Просте поширене речення із прямим додатком Петро читає книжку.	→	→		
3. Просте поширене речення із непрямим додатком Петро читає сестрі книжку.	→	→		
4. Питальне речення Чи Петро читає?	→	→		
5. Заперечне речення Петро не читає.	→	→		
6. Заперечне речення з прямим додатком у родовому відмінку Петро не читає книжки.	→	→		
7. Окличне речення Яка ти гарна!	→	→		

ЕЛЕМЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

СИНТАКСА	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
8. Складносурядні речення Він читає книжку й п'є каву. Він читає, а не пише Він хотів прийти, але не було часу. Він спить, бо (тому що) хворіє. Він читав би, а (та) нема книжки.	→	→		
9. Складнопідрядні речення				
9.1 З підрядним часовим Він читає, коли я пишу. Він читав перед тим, як писав. Він читав, аж поки (доки) не скінчив.	→	→		
9.2 З підрядним бажання або наказу Мама сказала, щоб я прийшла. Мама хотіла, щоб я прийшла.		→	→	
9.3 З підрядним допустовим Хоч він хворий, однак він сильний.		→	→	
9.4 З підрядним умови Поїдемо, якщо буде дощ. Ми прийшли б, якби був час.	→	→		
10. Передача непрямої мови Вона сказала, що нема води.	→	→		

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
I. Чергування голосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
1. [і] чергується з [о]	→	→		
а) називний однини іменників чоловічого роду				
– ве́чір ∽ ве́чора – стіл ∽ стола́ – ніс ∽ но́са				
б) родовий множини іменників жіночого роду				
– голі́в ∽ голова́ – борі́д ∽ борода́ – корі́в ∽ коро́ва				
в) орудний однини іменників жіночого роду, називний яких закінчується на приголосний (напр.: ніч, сіль, радість)				
– ні́ччю ∽ но́чі – сі́ллю ∽ со́ли – ра́дістю ∽ ра́дости				
г) третя особа однини дієслів чоловічого роду минулого часу				
– ріс ∽ рости́ – міг ∽ могти́ – переміг ∽ перемогти́				
ґ) називний чоловічого роду присвійного прикметника				
– Іва́нів ∽ Іва́нова – та́тів ∽ та́това – бра́тів ∽ бра́това				

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
I. Чергування голосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
д) наказовий спосіб дієслів, інфінітив яких закінчується на -ояти(ся), -оїти(ся)				
– сті́й, сті́йте ∽ стоя́ти				
– бі́йся, бі́йтеся ∽ боя́тися				
– ді́й, ді́йте ∽ дої́ти				
2. [і] чергується з [е]		→	→	
а) називний однини іменників чоловічого роду				
– ведмі́дь ∽ ведме́дя				
– ко́рінь ∽ ко́реня				
– ре́мінь ∽ ре́меня				
б) називний однини чоловічого роду присвійного прикметника				
– Васи́лів ∽ Василе́ва				
– малярі́в ∽ маляре́ва				
– хло́пців ∽ хло́пцева				
3. [о] чергується з [ø]		→	→	
а) називний однини іменників чоловічого роду				
– вого́нь ∽ вогню́				
– ні́готь ∽ ні́гтя				
– цу́кор ∽ цу́кру				
б) родовий множини іменників середнього роду				
– ві́кон ∽ вікно́				
– сте́гон ∽ стегно́				

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
I. Чергування голосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. [e] чергується з [ø] а) називний однини іменників чоловічого роду – пі́вень ∽ пі́вня – хло́пець ∽ хло́пця – рі́вень ∽ рі́вня б) родовий множини іменників жіночого й середнього роду – ве́сен ∽ весна́ – я́сел ∽ я́сла – крі́сел ∽ крі́сло		→	→	

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
II. Чергування приголосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
А. Дієслова				
Перша особа однини теперішнього й майбутнього часу		→	→	
1. [д] чергується з [дж] перед у – ходи́ти ∽ ходжу́ – води́ти ∽ воджу́ – сади́ти ∽ саджу́				
2. [т] чергується з [ч] перед у – плати́ти ∽ плачу́ – втра́тити ∽ втра́чу – світи́ти ∽ свічу́				
3. [з] чергується з [ж] перед у – вози́ти ∽ вожу́ – грози́ти ∽ грожу́ – моро́зити ∽ моро́жу				
4. [с] чергується з [ш] перед у – носи́ти ∽ ношу́ – гаси́ти ∽ гашу́ – пові́сити ∽ пові́шу				
5. [ді] чергується з [дж] перед у – сиді́ти ∽ сиджу́ – смерді́ти ∽ смерджу́ – шаруді́ти ∽ шаруджу́				

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
II. Чергування приголосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	**КЛЯСИ** **1-3**	 **4-6**	 **7-9**	 **10-12**
6. [ті] чергується з [ч] перед у – верті́ти ∽ верчу́ – леті́ти ∽ лечу́ – тремті́ти ∽ тремчу́ 7. [сі] чергується з [ш] перед у – ви́сіти ∽ ви́шу				
Перед особовими закінченнями 1. [к] чергується з [ч] – пекти́ ∽ печу́, пече́ш 2. [х] чергується з [ш] – ди́хати ∽ ди́шу, ди́шеш 3. [г] чергується з [ж] – бі́гти ∽ біжу́, біжи́ш – могти́ ∽ мо́жу, мо́жеш		→	→	
Б. Дієприкметники 1. [д] чергується з [дж] перед закінченням -ений – ви́ходити ∽ ви́ходжений – розво́дити ∽ розво́джений – шко́дити ∽ шко́джений			→	→

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
II. Чергування приголосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	**КЛЯСИ** **1-3**	**4-6**	**7-9**	**10-12**
2. [т] чергується з [ч] перед закінченням -ений – оплати́ти ∽ опла́чений – засвіти́ти ∽ засві́чений – втра́тити ∽ втра́чений				
3. [з] чергується з [ж] перед закінченням -ений – моро́зити ∽ моро́жений, -а, -е – загро́зити ∽ загро́жений, -а, -е – перево́зити ∽ перево́жений				
4. [с] чергується з [ш] перед закінченням -ений – ви́носити ∽ ви́ношений – загасити ∽ зага́шений – повісити ∽ повішений				
5. [ді] чергується з [дж] перед закінченням -ений – засиді́ти ∽ заси́джений				
6. [к] чергується з [ч] перед закінченням -ений – пекти́ ∽ пе́чений – сікти́ ∽ сі́чений – приректи́ ∽ прире́чений				
7. [х] чергується з [ш] перед закінченням -ений – колиха́ти ∽ коли́шений – сполоха́ти ∽ споло́шений				

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
II. Чергування приголосних

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
В. Іменники				
Давальний і місцевий відмінки жіночого, середнього й чоловічого роду		→	→	
1. [к] чергується з [ц] перед і – жі́нка ∽ жі́нці – рука́ ∽ руці́ – бі́к ∽ бо́ці – о́ко ∽ о́ці				
2. [г] чергується з [з] перед і – нога́ ∽ нозі́ – бе́рег ∽ бе́резі				
3. [х] чергується з [с] перед і – сва́ха ∽ сва́сі – капелю́х ∽ капелю́сі – ву́хо ∽ ву́сі				
Клична форма чоловічого роду		→	→	
1. [к] чергується з [ч] перед е – чолові́к ∽ чолові́че – коза́к ∽ коза́че				
2. [ц] чергується з [ч] перед е – хло́пець ∽ хло́пче – оте́ць ∽ о́тче – за́єць ∽ за́йче				

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
III. Чергування закінчень

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ 1-3	 4-6	 7-9	 10-12
1. [а] [я] чергується з [у] [ю] Категорії іменників із закінченням [а] [я] в родовому відмінку чоловічого роду • назви осіб, різних предметів, машин, будівель – товариша, учителя, трактора, коридора • назви мір і ваги – гектара, метра, кілограма • наукові терміни – ромба, атома, займенника • назви міст на Україні – Києва, Львова Категорії іменників із закінченням [у] [ю] в родовому відмінку чоловічого роду • назви речовин, матеріялу – азоту, меду, сиропу • назви явищ природи – вітру, морозу, снігу • назви точно неокресленого простору – яру, лісу, гаю • назви узагальнених, абстрактних понять, процесів, станів – успіху, виміру, розвитку • назви річок, гір, країн, міст поза Україною – Дунаю, Криму, Кавказу, Едмонтону		→	→	

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
III. Чергування закінчень

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
2. [у] [ю] чергується з [ові] [еві] Категорія іменників із закінченням [ові] [еві] в місцевому відмінку чоловічого роду • назви істот – Павлові, Василеві Категорії іменників із закінченням [у] [ю] в місцевому відмінку чоловічого роду • слова із суфіксами -ик, -ік, -їк, -ак, -ко – на літаку, у слоїку • приголосний + к – у парку • слова з односкладовою основою – у снігу, у бою		→	→	
3. [е] чергується з [у] Категорії іменників із закінченням [у] замість [е] в кличній формі чоловічого роду • слова із суфіксами -ик, -ок, -ко – вовчику, синочку, батьку • окремі слова – сину, діду, тату		→	→	

ТАБЛИЦІ МОРФОФОНЕМНИХ ЧЕРГУВАНЬ
III. Чергування закінчень

Учні навчаються правильно вживати в усній і писемній мові такі морфологічні чергування:	КЛЯСИ			
	1-3	4-6	7-9	10-12
4. [е] чергується з [ю] Категорія іменників із закінченням [ю] замість [е] в кличній формі жіночого роду • пестливі назви – Марусю		→	→	
5. [і] чергується з [у] Категорія іменників із закінченням [у] замість [і] в місцевому відмінку середнього роду • слова із суфіксом -ко – на ліжку		→	→	